
V
B
J
C
30107

GEOGRAFIA
Czyli
CZTERECH CZĘSCI SWIATA
OPISANIE,

W Ktorym ſię wyraża
RZĄD y WŁASNOSCI KAZDEGO
PANSTWA
z OBYCZAIAMI OBYWATELOW JEGO;
Znacznieyſze mieyſca, z położeniem ich względem
innych mieyſc: Oſobliwſze Rzeki, z Zrzodłami
ſwemi, y uściami. Słowem: to wſzyſtko co
tylko bydź może godnego uwagi.
Z Przydatkiem Krotkiey Nauki
O
SFERZE
Z Francuzkiego na Polſki ięzyk
PRZETŁOMACZONE
ROKU 1759.

W WARSZAWIE
w Drukarni J.K.Mći y Rzpltey XX. *Scholarum Piarū.*

HERBOWNY KLEYNOT WIELMOZNEGO JMCI PANA

T. Z.

S. M.

W Herbowney ZBROZKOW Roli, Kroie broniąc Roży

Znać daią, co niepłonnie umyſł wieſzczy wroży:

Ze iako Roża przy ſwym zawſze kwitnie kroiu,

Tak DOM Ich kwitnąć będzie, w woynie, y pokoiu.

DO WIELMOZNEGO JMCI PANA TYMOTEUSZA ZBROZKA STOLNIKA MIELNICKIEGO y DOBRODZIEIA.

NA *oświadczenie prawdziwego moiego ku* Wielmożnemu W. Mći Panu Dobrodzieiowi *przywiązania y niewygasłey wdzięczności; z Francuzkiego na Polski ięzyk przetłomaczoną Geografii Książkę, w godne ręce Iego, z należytym mam honor złożyć uszanowaniem. Ktorą iako szczegul-*

*niey dla pożytku Polſkiey Młodzi, a za-
tym y wielkich nadziei Potomſtwa W.*
W. Mći Pana, *z pod drukarſkiey wycho-
dzącą praſy, publicznemu ofiaruię wido-
kowi; tak ſpodziewam ſię: iż taż Zacna
Krew* Iego, *nakſztałt drogiego depozytu,
naſzey (ſwego czaſu) powierzona eduka-
cyi,* Iey *czytaniem, w arcy-potrzebney
Rządow, własności, obyczaiow, położe-
nia, (bez czego każda umieiętność ieſt
arcy niedoyzrzała) Oyczyzny nayprzod
własney, a potym y innych Narodow, wy-
doſkonalona wiadomości; na Godnych An-
tenatow ſwoich wynidzie Sukceſſorow.
Dwie ſą oſobliwſze okoliczności, w kto-
rych Dom iaki z nieprzerwanym ku Oy-
czyznie popiſuiąc ſię przywiązaniem, na
wiekopomną zaſłużyć ſobie może ſławę,
to ieſt: albo przykładnym powierzonych
ſobie Publicznych Funkcyi ſprawowa-
niem, albo też walecznym z hazardem
własnych fortun y życia ſamego, gdy te-
go potrzeba wyciąga, w każdey okoli-
czno-*

zności za Nię wyſławieniem ſię, na ktorych dwoch drogich Prześwietnemu ZBROZKOW Domowi *ponieważ nigdy niezbywało zaſczytach , trudno* Wielmożny Mći Dobrodzieiu *tylu ſławnych z teyże Familii Antenatow Iego, w głębokim pogrążyć milczeniu, w Ktorych ſercu gorliwość o dobro publiczne, y całość Oyczyzny; pierwſze zawſze trzymała mieyſce. Kiedy taż Oyczyzna wdzięczna* MICHAŁA ZBROZKA, Cześnika *nayprzod* Latyczewſkiego, *a potym*, Strażnika Polnego Koronnego Starosty Wyſzyńſkiego, *już to na Deputackich, już na Poſelſkich Funkcyach, na Walnym mianowicie Roku* 1673. *Seymie, prac y fatyg podiętych; Imie Iego w niewygaſłey konſerwuie pamięci. Trudno przyzwoitych pominąć pochwał, kiedy woiennych czynow Iego, pełne ſą Dzieiopiſow Księgi, ktoremi iako w klar Polſkiemu pokazał światu, iż w ſwoiey ku Niemu nikomu nie dał ſię*

prze-

ronnych Dzieiach na Imie ſławnego zaſłużył Woiennika. Nieodſtąpili *y na krok od tegoż ku Oyczyznie przywiązania, przez nieintereſſowaną około dobra publicznego pieczołowitość, przez żarliwe Praw y Swobod Oyczyſtych utrzymywanie, przez dzielność y heroiczną w boiu odwagę* ADAM y JAN ZBROZKOWIE, *z ktorych pierwſzy na Władyſława IV. Drugi zaś na Jana III. Elekcyonalnych Seymach, kochaiących Oyczyznę Synow, przykładnie utrzymywali powagę.* Niezdrożnym *podobnież Przodkow ſwoich do nieśmiertelney chwały dążyli torem(że wielu innych pominę) Sławni niegdyś* ZBROZKOWIE, MARCIN *dla znacznych zaſług Iego wabiący oko ludzkie w Warſzawie maiący nadgrobek,* MIKOŁAY, JERZY, STANISŁAW, KAZIMIERZ Podſtoli Nowogrodzki, *Roku* 1728. *Deputat na Trybunał Koronny,*

a tak

a tak Zacnego Oyca niemniey Zacni,
(czasow naszych słynący) dążą Synowie:
MICHAŁ Chorąży Winnicki, Pułkownik w Woysku Koronnym, PIOTR Woyski Krzemieniecki, y JOZEF Podstoli Nowogrodzki. *Ktorzy nienaruszoną ku Nayiaśnieyszym Majestatom, y Oyczyznie wiernością* W. W. Mći Panu *do podobnych zaszczytow torowali, y toruią drogę. Jakoż że się w tey mierze nie płonną karmili nadzieią, świadkiem bydź może taż sama Oyczyzna, tak Zacnego Im winszuiąca* Potomka. *Na Ktorego ciekawym zapatrzywszy się okiem, upatruie w* Godney *Osobie* Iego, *z niezmiernym ukontentowaniem swoim: wspaniały umysł, staropolską szczerość, przy nieposzlakowaney rzetelności, osobliwszą o dobro publiczne gorliwość, słowem: wszystkie godne Antenatow, godne Sławnego* Oyca JOZEFA Stolnika *także niegdyś* Mielnickiego, *przymioty. A upatruiąc ie, nieomylnie sobie o* W.

W. Mćiom

W. Mciom Panu *czyni nadzieię, iż bę-dąc z Pierwszemi w Koronie* RZEWUSKICH, SWIĘTOCHOWSKICH, GIZYCKICH, SWIEZAWSKICH, w FRANCISZKU Staroście Pełczynskim; FELIXIE Skarbniku Bełzkim, KASPRZE Cześniku Grabowieckim, FRANCISZKU y MACIEIU Sędz: Bełzk: OLSZEWSKICH w STANISŁAWIE Chorążym Bełzkim, *Chwalebnym sprawowaniem tylu Publicznych Funkcyi wsławionym, w Roku teraźnieyszym Kommisarzu na Trybunał Skarbowy Radomski,* JEŁOWICKICH, HULEWICZOW, MĄCZYNSKICH, JASZEWSKICH, SZCZANIOWSKICH, PRZYBYSŁAWSKICH, SKOMOROWSKICH WDZIEKONSKICH, &c: *a świeżo* STRAZYCOW w ANNIE *osobliwszych talentow Damie, Godney Małżonce swoiey, skolligowany Domami, Sławnych Antenatow, Sławnym nastę-*

pcą

pcą będzieß. Co gdy tak iest, winßować sobie ſprawiedliwie mogę, iż w tak godnych W. W. Mći Pana *pracę moią, ſkładam rękach, ktorą oſobliwßey Iego poleciwßy pieczy, wßelkiego w naypomyślnieyßych Sukceſſach, y Godnych Sukceſſorach od BOGA życząc ußczęśliwienia, w wyrażeniu nieſkończoney eſtymacyi zoſtaię.*

Wielmożnego W. Mći
Pana y Dobrodzieia.

Nayniżßym Sługą

X. Paweł Fiſcher *Schol. Piarum.*

PRZESTROGA

Dla

CZYTELNIKA.

JAko arcy-trudna, y niemal niepodobna ieſt rzecz, ażeby Autor iaki Religią, Naturę, Rząd, Obyczaie, y inne przymioty Narodow opiſuiąc, wſzyſtkim iakoby ſobie życzył, podług ich dogodził myśli, tak też bydź może: iż y Ten (ktorego Geografii Książka z Francuzkiego na Polſki ięzyk przetłomaczona z Druku wychodzi) bez podobney nieieſt przyſady. Ze ſię zaś Iey (ieżeli iaka bydź mogła) w tłomaczeniu albo wcale nie wyrzuciło, albo przynaymniey nic odmieniło, darować raczy Łaſkawy Czytelnik Tłomaczowi, ktory do winney Autorowi znaiąc ſię eſtymacyi, żadney w Dziele Iego czynić niechciał odmiany.

NAU-

NAUKA
O SFERZE y CYRKUŁACH
z Ktorych ſię ſkłada.

SFERA znaczy Glob, czyli Okrąg; z wielu złożony Cyrkułow, w pośrzodku ktorego znayduie ſię Kula, reprezentuiąca Ziemię.

Sfera wyſtawia nam Swiat cały przed oczy, to ieſt obſzerną rozległość Nieba, (z Gwiazdami na niey będącemi) y ziemię w ſrzodku położoną.

Ponieważ podług poſpolitſzego zdania, Swiat ieſt okrągły, Sferę zatym uważać powinniśmy nakſztałt prawdziwey kuli, Niebo y Ziemię reprezentuiącey.

Niebo nie co innego ieſt tylko ta wielka rozciągłość: Słońce, Xiężyc, Gwiazdy, y inne

Cor-

Corpora Coeleſtia zawieraiąca, ktora obracaiąc ſię uſtawicznie od Wſchodu na Zachod, lubo rzadkiey ieſt materyi, wſzyſtkie iednak z ſobą porywa gwiazdy, y w 24. godzin bieg ſwoy odprawuie.

Na Niebie dwa uważamy punkta nieodmieniaiące nigdy położenia ſwoiego, Bieguny (po Łać:) *Poli Mundi* rzeczone, z Ktorych pierwſzy nazywa ſię Połnocnym czyli Arktycznym, Drugi Południowym, czyli Antarktycznym. Od iednego do drugiego tych Biegunow, proſta idzie Linia, ktora ſię dla tego Ośią Swiata (po Łać:) *Axis Mundi* nazywa: iż ſię zdaie iakoby ſię około niey Niebo obracało, tak iako ſię koło około ſwey ośi obraca.

Linia ta przez śrzodek przechodzi ziemi, w centrze Swiata podług Dawnego mniemania położoney. Procz tego od Wſchodu na Zachod wſzyſtkim Gwiazdom właſnego dziennego biegu, ma każda ſwoy ſzczegulny od Zachodu na Wſchod, ktory iedne prędzey, drugie zaś poźniey odprawuią. Dla poięcia więc gwiazd tych położenia, y biegu; imaginować ſobie wiele rozmaitych Cyrkułow potrzeba na Niebie, ktore nam Sfera ſztucznie zrobiona, przed oczy wyſtawia.

Z tych Cyrkułow, Dzieſięć ieſt oſobliwſzych. Sześć więkſzych, a Cztery Mnieyſzych. Więkſze na dwie rowne, mnieyſze zaś na nierowne Sferę dzielą Części. Każdy Cyrkuł bądź mały, bądź wielki, w ſobie 360. zawiera Gradu-

ſow,

ſow, Gradus minut 60, minuta 60. minut drugich; y tak daley.

Centrum Cyrkułu ieſt punkt: od ktorego wſzyſtkie linie do cyrkumferencyi pociągnione ſą rowne.

Oś Cyrkułu ieſt linia proſta od iednego do drugiego tegoż Cyrkułu Biegunu pociągniona. Cyrkuły rowno odległe (po Łać:) *Paralleli* ſą te: ktore wſzędzie od ſiebie rowno ſą odległe.

Większe Sfery Cyrkuły te ſą: Ekwator, Zodyak, Dwa Cyrkuły obrotu Słonecznego (po Łać:) *Coluri*, Horyzont, y Merydyan. Mnieyſze te ſię liczą: Dwa Koła Odwrotne (po Łać) *Tropici*, y Dwa Polarne (po Łac:) *Polares*.

EKWATOR ieſt Cyrkuł wielki Rowno odległy od Obydwoch świata Biegunow. Ktory ſię inaczey *Aaquinoctialis* nazywa, dla tego: iż Słońce dwa razy na niego w Rok przyſzedłſzy to ieſt w Mieſiącu Marcu, y Wrześniu, porownania dnia z nocą czyni. Cyrkuł ten dzieli Swiat na dwie rowne Części, to ieſt Połnocną y południową.

ZODYAK, Wielki Cyrkuł Sfery, dzielący Ją na dwie Części, na 16. Graduſow ieſt ſzeroki, w pośrzodku ktorey ſzerokośći znayduie ſię Cyrkumferencya Wielkiego Cyrkułu Ekliptyka rzeczonego dla tego: że na Nim Słońca y Xiężyca zaćmienia bywaią. Zodyak ten dzieli ſię na 12. Znakow, ktore ſię *Signa Zodiaci* nazywaią. Znakow tych te ſą imiona: *Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Piſcis.*

KOLURY

KOLURY ſą dwa wielkie Cyrkuły przez oba Swiata Bieguny przechodzące. Ten ktory przechodzi przez Punkta gdzie Ekliptyka Ekwatora przecina, nazywa ſię *Colurus Aequinoctiorum*, przechodzący zaś przez punkta gdzie Ekliptyka w naydalſzey ieſt od tegoż Ekwatora odległości *Colurus Solſtitiorum* ieſt nazwany. Porownanie Dnia z nocą (po Łać:) *Aequinoctium*, przypada, w Znaku Barana y Szrżodwagi. Kiedy albowiem Słońce w ktory z tych znakow wſtępuie, dzień wſzędzie rowna ſię nocy, wyiąwſzy tylko kraie pod Swiata Biegunami będące; kiedy albowiem w iednych z tych kraiach wſchodzi ſłońce, w ten czas zachodzi w drugich. Około 21. dnia Marca, toż Słońce znayduiące ſię w Znaku Barana *Vernum*, około zaś dnia 23. Września w Znak Szrżodwagi wchodzące *Autumnale Aequinoctium* czyni. *Solſtitia*, czyli Prześilenia dni albo Nocy, w Znaku Raka, y Kożorożca przypadaią, *Aeſtivum* około dnia 22. Czerwca, *Hyemale* około 22. dnia Grudnia.

HORYZONT ieſt wielki Cyrkuł odmienny, maiący dwa Bieguny, z ktorych pierwſzy nad nami, *Zenith*; drugi pod nami będący *Nadir* ſię nazywa; dzieli Ziemię na dwie rowne części *Haemiſphaeria* rzeczone y ieſt dwoiſty: *Rationalis* y *Senſibilis*. Horyzont *Rationalis* ieſt ten ktory Sferę na dwie rowne przecina części. *Senſibilis*, zaś ieſt ten cyrkuł, ktory (na rowninie będąc w około

rzu-

rzuciwſzy okiem, iak tylko daleko zaśiądz możemy) wzrokiem formuiemy.

MERYDYAN ieſt Wielki Cyrkuł, przechodzący przez Bieguny Swiata, tudzież *Zenith* y *Nadir* tego mieyſca ktorego ieſt Merydyanem, dlatego zaś to ma nazwiſko: iż gdy ſłońce nań przyidzie, wſzyſtkie kraie pod nim zoſtaiące, południe razem maią.

KOŁA Odwrotne czyli *Tropici* ſą dwa pomnieyſze Cyrkuły Rowno odległe od Ekwatora, na 23. gradusow, y 29. minut od niego położone Jeden ztykaiący ſię z Ekliptyką w Znaku Raka, nazywa ſię *Tropicus Cancri*, drugi zaś ztykaiący ſię z tąż Ekliptyką w Kożorożcu nazywa ſię *Tropicus Capricorni*.

POLARES ſą dwa małe Cyrkuły Rowno odległe od Ekwatora, y Tropikow. Jeden z nich nazywa ſię Cyrkułem Polarnym Arktycznym, dla tego iż bliſko Biegunu tegoż imienia ieſt położony. Drugi przy Antarktycznym będący, nazywa ſię Cyrkułem Polarnym Antarktycznym.

Cyrkuły rowno odległe od Ekwatora, dzielą Okrąg Ziemſki na pięć rożnych Krain, ktore ſię (po Łać:) *Zonae*, nazywaią. Z tych ta Kraina ktora między dwoma Tropikami leży, nazywa ſię Gorąca (po Łać:) *Zona Torrida*. Te dwie ktore między Tropikami, y Polarnemi Cyrkułami leżą, zowią ſię mierne, (po Łać:) *Zonae Temperatae*, Dwie zaś ktore ſię od Cyrkułow Polarnych aż do ſamych rozciągaią Biegunow. Zimne ſą (po Łać:) *Zonae Frigidae*. Też

Też Cyrkuły Rowno odległe podług długości dni, na Rożne Sferę dzielą *Climata*.

Znayduie się wiele ieszcze innych oprocz wyrażonych tu na Sferze Cyrkułow, lecz o nich nic się tu nie mowi dla tego: iż y tych wiadomość dosyć pomoc może, chcącemu wziąść pierwsze Geografii początki.

KRO-

KROTKIE ZEBRANIE GEOGRAFII
Przez Pytania y Odpowiedzi.

ROZDZIAŁ. I.
O Geografii, y Cyrkułach znayduiących się na kartach Geograficznych.

P. *O iest Geografia?*

O. GEOGRAFIA iest Nauka, o opisaniu Ziemi, y rozmaitych iey częściach traktuiąca.

P. *Jakich zażywamy sposobow dla poznania podziału Ziemi?*

O. Dla poięcia łatwieyszego podziału Ziemi, zażywamy Globu, czyli Kuli; na ktorey osobliwsze części Ziemi są wyrażone, podług iednych od drugich położenia. Używamy oraz do tego y kart Geograficznych.

P. *Wielorakie są karty Geograficzne?*

O. Karty Geograficzne są troiakiego rodzaiu

to ieſt: Uniwerſalne, Generalne, y Partykularne.

P. *Co nam reprezentuią karty Uniwerſalne?*

O. Karty Uniwerſalne, ktore ſię inaczey Planisphaerium nazywaią, reprezentuią nam Okrąg, czyli Glob Ziemſki zplaſzczony; na dwie rowne przecięty części, Hemisphaeria rzeczone.

P. *Cośmy na karcie Uniwerſalney uważać powinni?*

O. Karta Uniwerſalna wyſtawia nam przed oczy, wiele cyrkumferencyi Cyrkułow; z ktorych dwie oſobliwſze Ziemię na dwie rowne dzielą części; Jedna od Wſchodu na Zachod, nazwana Ekwator, czyli *Circulus Aequinoctialis*; ktorą Marynarze Lenią zowią; Druga przez oba Swiata Bieguny, czyli *Polos Mundi* przechodząca; Pierwſzym czyli Wielkim Merydyanem rzeczona.

P. *Na co ſię młodemu Kawalerowi przyda wiadomość tych Cyrkułow?*

O. Wiadomość tych Cyrkułow potrzebna ieſt dla tego:, iż bez niey nie można poznać mieyſc położenia na Ziemi, do czego te ſłużą Cyrkuły; to ieſt: ażeby ſzerokość ich, y długość wiedzieć.

P. *Co ſię rozumieć ma przez ſzerokość mieyſca iakiego?*

O. Szerokość iakiego mieyſca: ieſt odległość iego od Ekwatora, ktorą graduſami y minutami miarkuiemy, mierząc ią na Wielkim Merydyanie Planisphaerii, y Leniach z obu ſtron będących, na kartach Generalnych dobrze rozmierzonych.

P. *Przez długość zaś co rozumieſz?*

O. Długość mieyſca: ieſt tą odległość, ktora ſię znayduie między Pierwſzym Merydyanem, y Merydyanem

rydyanem tego mieyſca, ktorego chcemy wiedzieć długość, miarkuiemy ią graduſami, y minutami; mierząc ią na Ekwatorze Planisphaerii; tak w gorę iako y na doł, na kartach Generalnych. A mierzy ſię zawſze od Zachodu na Wſchod.

P. *Co ieſzcze za Cyrkuły na Uniwerſalney ſą wyrażone karcie?*

O. Te: Ekliptyka, dwa Koła odwrotne, po Łacinie *Tropici*, y dwa Cyrkuły Polarne, po Łacinie *Polares*; Wſzyſtkie te Cyrkuły do tego ſłużą: ażebyśmy poznali, ktore ſą kraie naygorętſze, ktore pomierne, a ktore nayzimnieyſze. Nakoniec, abyśmy łatwo doyść mogli, ktore z nich maią podobny powietrza temperament, a ktore odmienny.

P. *Ktore karty Generalnemi, a ktore Partykularnemi nazywamy?*

O. Karty Generalne czyli Chorograficzne ſą te: ktore nam iedno, lub więcey Kroleſtw, reprezentuią w ſzczegulności. Partykularne zaś, czyli Topograficzne, ieſzcze ſzczegulniey wyſtawiaią, (bo ze wſzyſtkiemi częściami) Kray, Prowincyą, lub Powiat iaki.

P. *Czyliż ieſzcze inſzych iakich procz wyliczonych kart nie maſz?*

O. Są ieſzcze karty Hydropiczne, to ieſt: ktore o Wodach y Wyſpach traktuią.

P. *Jakoż to można kart tych poiąć konnekſyą, ktorą z Ziemi y Wod powierzchnością maią?*

O. Ażeby kart tych poiąć konnekſyą, z całą Wod y Ziemi powierzchnością, powinniśmy ſobie

tak imaginować: iż są niby części nieiakie od Globu Ziemskiego, lub karty Uniwersalney oddzielone.

ROZDZIAŁ. II.
O Swiecie w powszechności, o Ziemi, y Wodach.

P. *CO przez Swiat rozumieć mamy?*

O. Lubo ściśle mowiąc; Swiat nieco innego iest: tylko zebranie tych wszystkich rzeczy, ktore z niczego Wszechmocna Boga wyprowadziła ręka; pospolicie iednak Okrąg Ziemski Swiatem nazywamy.

O. *Z czego się Okrąg Ziemski, po Łacinie* Globus Terrestris, *składa?*

O. Składa się z Ziemi, y Wod. Wody zaś te nie inne są: tylko morza, ieziora, y strumienie.

P. *Co się za rożność między temi znayduie Wodami?*

O. Morzem czyli Oceanem nazywamy, całą tę obszerną rozległość słoney wody; oblewaiącą ziemię. Jeziora nieco innego są: tylko znaczna obszerność wody ziemią zewsząd obsaczoney. Strumienie zaś są słodkie (bieg swoy maiące) wody; ktore, ieżeli w morze wpadaią, Rzekami mianuiemy.

P. *Na wiele osobliwie rzeczy wzgląd mieć potrzeba w Rzekach.*

O. Na trzy, to iest: na zdroie ich, uście, a podczas y na łączenie się iedney z drugą.

P. *Co przez te wspomnione rozumieć trzeba terminy?* O.

O. Zdroy znaczy mieyſce: z ktorego bierze początek Rzeka iaka; Uście w ktorym wpada w morze; Łączenie ſię: gdzie dwie rzeki razem ſię z ſobą ſchodzą.

P. *Czy iuż nic niemaſz wiadomości godnego o morzu?*

O. Procz tego, że morze rożne bierze nazwiſka, od mieyſc, ktore oblewa; ieſt ieſzcze znakomite przez przeſmyki, odnogi, y zatoki ſwoie.

P. *Co ieſt Przeſmyk Morſki, po Łacinie* Fretum?

O. Przeſmyk ieſt wązkie morze, dwoma niedaleko od ſiebie będącemi ziemiami ściśnione, y z dwoma morzami kommunikacyą maiące.

P. *A Morſka Odnoga po Łacinie* Sinus, *co ieſt?*

O. Przez Morſką Odnogę ma ſię rozumieć klin morſki, pomiędzy ziemią wpływaiący, ktory ieżeli ieſt nieco obſzernieyſzy, Morzem ſię nazywa.

P. *Co nazywaſz Zatokiem po Łacinie* Aeſtuarium?

O. Zatokiem nazywamy Odnogę morſką węższą w ſzyi ſwoiey, a niżeli daley; w ktorey znayduiące ſię Okręty od gwałtownych ſą beſpieczne wiatrow.

P. *Jako ſię poſpolicie dzieli Ziemia?*

O. Ziemia ſię na dwie dzieli części: na Ziemię tęgą; y Wyſpy.

P. *Co ieſt Ziemia tęga,* po Łac: Continens?

O. *Continens:* zowie ſię znacznie obſzerna Ziemia, wiele kraiow, y Państw, zawieraiąca w ſobie.

P. *Co ieſt Wyſpa?*

O. W tym ſię Wyſpa od tęgiey rożni ziemi, iż mnieyſzą nierownie będąc, ze wſzech ſtron ieſt obtoczona wodą.

P.

P. *Procz tego co ieſzcze więcey na Ziemi, y Wyſpach uważać trzeba?*

O. Pięć rzeczy, to ieſt; Poł-Wyſpy, Międzymorza, Gory-Nadmorſkie, Gory, y Brzegi.

P. *Obiaśniy, co znaczą te ſłowa?*

O. Poł-Wyſep: ieſt ziemia zewſząd oblana wodą, procz iednego kawałka; ktorym ſię z inſzą łączy ziemią. Międzymorze po Łacinie *Iſthmus*: ieſt ſzczupła y wązka między dwoma morzami ziemia, dwie *Continentes* wzaiemnie, albo Poł-Wyſep z Ziemią łącząca. Gora Nadmorſka po Łacinie *Promontorium* znaczy Gorę, ktorey część iaka ieſt w morze wpuſzczona. Każda na Ziemi będąca wynioſłość Gory ma przezwiſko, ktorą (ieżeli z ſiebie ogień wybucha) Wolkanem nazywamy. Brzegi zaś ſą kraie ziemi iakiey, ſtykaiące ſię z morzem.

ROZDZIAŁ. III.
O Podziale Okręgu Ziemſkiego.

P. *Wiele ſię oſobliwſzych Części znayduie ziemi?*

O. Trzy Generalnych Części, to ieſt: Stary Swiat, Nowy Swiat, y Swiat niewiadomy, po Łacinie *Mundus incognitus*.

P. *Co nazywaſz Starym Swiatem?*

O. Stary Swiat: ieſt ta obſzerność Ziemi Wſchodniego Hemisphaerium, Europę, Azyą, y Afrykę zawieraiąca w ſobie. Dla tego zaś Starym ſię nazywa Swiatem, iż od dawnych wiekow był ludziom wiadomy.

P.

P. *Co nazywamy Nowym Swiatem?*

O. Nowym Swiatem nazywa ſię *Contines* Zachodniego Hemisphaerium, ſamą tylko zamykaiący Amerykę, Roku dopiero od Narodzenia Chryſtuſa 1492. przez Krzyſztofa Kolumba Genueńczyka wynalezioną.

P. *Gdzie ſię znayduie Swiat Niewiadomy?*

O. Przez Swiat Niewiadomy rozumieią ſię kraie w oſtatnich Swiata częściach znayduiące ſię, to ieſt: Kraie Połnocne, po Łacinie *Terrae Arcticae*; y Kraie Południowe, po Łacinie *Terrae Antarcticae* rzeczone; ktore ieſzcze wſzyſtkie, procz małych niektorych kawałkow, do tych czas nie ſą odkryte.

P. *Wieleż tedy części w ſobie wzwyż wſpomnione Swiaty zawieraią?*

O. Zamykaią w ſobie te ſześć Części: Europę, Azyą, Afrykę, Amerykę, kraie Arktyczne, kraie Antarktyczne, weſpoł z Wyſpami.

P. *Ktoraż ieſt nayſławnieyſza z tych wſzyſtkich Części?*

O. AZYA wſzyſtkie inne przechodzi zacnością ſwoią. W niey albowiem procz tego: iż początki ſwe miał Narod ludzki, odprawiła ſię niepoięta Odkupienia naſzego Taiemnica. W niey Patryarchowie, y Prorocy, prowadzili życie. Z niey na koniec Ludzie na cały świat rozeſzli ſię.

P. *Czemuż więc w porządku tych Części pierwſze Europie daiemy mieyſce?*

O. To ſię dla tego czyni. Nayprzod, że iako w tey Swiata części wychowani ieſteśmy, tak też wiele nam na tym zależy, abyśmy ią poznali. Po-

wtore,

wtore, iż temi czasy bardziey kwitnie, a niżeli inne trzy Części Swiata.

ROZDZIAŁ. IV.

O Europie.

P. *KTore są granice Europy?*

O. EUROPA na Połnoc graniczy z Morzem Lodowatym, po Łacinie *Mare Glaciale*; na Wschod z Rusią Azyatycką, z Rzeką Don czyli Tanais, z Morzem d'Azof, z Morzem ciasnym pod Kaffą, y Czarnym Morzem. Na południe z Przesmykiem de Gibraltar, z Morzem Srzodziemnym, y z Morzem de Marmara. Na Zachod zaś z Wielkim Oceanem.

P. *Na wiele części dzielisz Europę?*

O. Europa dzieli się na siedmnaście Części osobliwszych, z ktorych sześć na Połnoc, sześć w posrzodku, pięć zaś znayduie się na Południe.

P. *Ktore są Państwa na połnoc położone?*

O. Są te: Wyspy Brytannickie, Dania, Norwegia, do ktorey Izlandya należy; Szwecya, Wielka Ruś, czyli Moskwa; y Polska.

P. *Ktore są Państwa w posrzodku?*

O. Te: Francya, Szwaycary, Niemcy, Niderland, Czechy, y Węgry.

P. *Ktore Państwa na Południe zostaią?*

O. Portugalia, Hiszpania, Włochy, Turcya Europeyska, y Niższa Tartarya.

P. *Czyli iednakowym wszystkie te Państwa rządzą się sposobem?*

O.

O. Pięciorako dzieli się znayduiący się w nich sposob Rządu. Na Despotyczny, Monarchiczny, Arystokratyczny, Demokratyczny, y Zmieszany.

P. *Ktory sposob Rządu nazywasz Despotycznym?*

O. Rząd Despotyczny iest: gdy wola Rządcy Naywyższego za prawo stanie, maiącego władzą nad życiem, y śmiercią poddanych swoich, iako naprzykład Cesarz Turecki.

P. *A Rząd Monarchiczny co iest?*

O. Rząd Monarchiczny iest: kiedy Państwo iakie, ieden tylko, a to Naywyższy, sprawuie Rządca, iako w Francyi, Hiszpanii &c.

P. *Obiaśniy ieszcze y inne sposoby Rządu?*

O. Rząd Arystokratyczny iest: kiedy Zacnieysze Państwa Osoby nim rządzą, iako w Rzeczypospolitey Weneckiey. Demokratyczny zawisł od kilku Osob, od Pospolstwa z pomiędzy siebie wybranych; iako w Szwaycarach. Rząd na koniec Zmieszany składa się ze dwoch, albo trzech rożnych sposobow rządu, iako w Hollandyi, gdzie Arystokratyczny z Demokratycznym; iako w Anglii, gdzie Monarchiczny y Arystokratyczny, wraz z Demokratycznym rządem iest zmieszany.

P. *Jaka iest rozciągłość Europy?*

O. EUROPA od Gory Nadmorskiey Połnocney czyli Cap du Nord; aż do Brzegow Włoskich blisko 800; od Zachodu zaś do Wschodu 900 mil zawiera w sobie; to iest: od Promontorium Finisterre w Hiszpanii, aż do Don czyli Tanais Rzeki, w Moskwie będącey.

RO-

ROZDZIAŁ. V.

O Rzekach, Przeſmykach morſkich, Jeziorach, Gorach, Odnogach morſkich, y Gorach Nadmorſkich, znayduiących ſię w Europie.

P. *KTore Rzeki znayduią ſię w Europie?*

O. Oſobliwſze Rzeki ſą te: w Niemczech Dunay, po Łac: Danubius; Ren, po Łac: Rhenus; Elba, po Łac: Albis; Odra, po Łac: Odera *vel* Viadrus; y Wezer, po Łac: Viſurgis; W Francyi ſą: Rodan, po Łac: Rhodanus, po Franc: le Rhône; Garumna, po Łac: Garumna; Ligeris, po Franc: Loire, y Sequana, po Franc: la Seine; w Anglii ieſt: Tamezys; w Hiſzpanii: Iberus, Tagus, Minhiuſz, Duryuſz, Guadalkwiwir, po Łac: Baetis, y Guadiana, po Łac: Anas. We Włoſzech ieſt: Padus, po Włoſku Po. W Polſzcze Wiſła. W Moſkwie zaś te ſię znayduią: Niepr, po Polſku Dniepr, po Łac: Boriſthenes; Dzwina, y Don czyli Tanais.

P. *Ktore ſą oſobliwſze Przeſmyki Morſkie?*

O. Są te nayznakomitſze: Przeſmyk Duńſki, w ſzyi Baltyckiego morza, czyli *Fretum Sundicum*, Ciaſne przeyście pod Kaletem, czyli *Pas de Calais*, między Anglią y Francyą; Ciaſne morze pod Gibraltarem, po Łac: *Fretum Herculeum* v. *Gaditanum* między Afryką y Hiſzpanią; Ciaſne morze pod Męſſyną, między Kroleſtwem Neapolitańſkim y Sycylią; Przeſmyki Dardanelli, y Konſtantynopolitańſki; Turcyą Europeyſką od Azyatyckiey dzie-

łące,

łące, y Przeſmyk pod Kaffą, po Łac: *Fretum Caffæ*, ktore z Morzem d'Azof ma kommunikacyą.

P. *Wylicz oſobliwſze Jeziora?*

O. Oſobliwſze Jeziora ſą te: Ladoga, y Onega w Moſkwie. W Szwecyi Meler, Wener, y Wetter, W Szkocyi Lamod. W Weſtfalii Jezioro de Dummer, Jezioro Konſtancyeńſkie na Południe, na ſamym froncie Niemiec, Jeziora pod Zug, Zurich, Lucerną, Bienną, Neuſchatel w Szwaycarach; Jezioro Geneweńſkie między Szwaycarami y Sabaudyą, Jezioro Większe po Łac: *Lacus Major*, y Jezioro Komeńſkie w Xięſtwie Medyolaneńſkim.

P. *Ktore ſą ſławnieyſze Gory?*

O. Nayſławnieyſze Gory te ſię liczą: Heckla w Izlandyi, Montes Felices, czyli Daara-Field, po Polſku Gory Szczęśliwe, między Szwecyą y Norwegią; Krępackie między Polſką y Węgrami, Pireneyſkie między Francyą y Hiſzpanią, Alpes na brzęgach Włoſkich, y Appenin, ktora przez nie przechodzi; Wezuwiuſz w Kroleſtwie Neapolitańſkim, Etna czyli Gibel w Sycylii.

P. *Ktore z wyliczonych tych Gor ſą ſławnieyſze?*

O. Heckla, Wezuwiuſz, y Etna, przeto: iż ogień z ſiebie wybuchaią.

P. *Opowiedz znacznieyſze Odnogi Morſkie?*

O. Odnogi morſkie znacznieyſze ſą te: Odnoga Botnicka, *Sinus Bothnicus*; Odnoga Finlandzka, *Finlandicus*; Odnoga Lubecka, *Lubeckienſis*; Odnoga Gdańſka, *Gedanenſis* na Morzu Baltyckim; Odnoga de Kategat między Norwegią y Zelandyą Wyſpą; Odnoga Wenecka, po Łąc: *Sinus Veneticus*,

ticus, na Morzu Srzodziemnym.

P. *Wylicz niektore Gory Nadmorſkie?*

O. Znacznieyſze Gory Nadmorſkie ſą te: Cap Finiſterre w Hiſzpanii; S. Wincentego, Cap St. Vincent, w Portugalii; Odnoga pod Miaſtem Conquête, czyli Cap de Conquêt w Brytanii Mnieyſzey; Odnoga pod Kornwal czyli Cap Cornoüaille w Anglii. Odnoga Połnocna czyli Cap du Nord; w Norwegii.

ROZDZIAŁ. VI.
O Miaſtach Stołecznych, y pryncypalnych Europy Wyſpach.

P. *KTore ſą Miaſta Stołeczne w Państwach Połnocnych?*

O. Londyn nad Tamezys; Stolicą ieſt Wielkiey Brytannii. W Danii y Zelandyi Kopenhaga. W Szwecyi Sztokholm na Międzymorzu będące Miaſto, y Sudermannią dzielące od Uplandyi. W Roſſyi czyli Mowſkie, Moſcua nad Moſką rzeką. W Polſzcze Krakow, nad Wiſłą; Stołecznym ieſt Miaſtem.

P. *Ktore ſą Miaſta Państw w poſrzodku będących?*

O. W Szwaycarach, Niemczech, y Niderlandzie, tyle ieſt Miaſt Stołecznych, ile ſię w nich Państw, Prowincyi, czyli Kantonow zamyka. Paryż Miaſto w tym zoſtaiące położeniu, gdzie ſię Matrona Rzeka łączy z Sekwaną, Stolicą ieſt Francyi. Kroleſtwa Czeſkiego Praga, nad Moldawą; Węgierſkiego zaś Buda nad Donaiem ieſt Stolicą.

P.

P. *Wylicz Stolicę Państw na Południe położonych?*

O. Idąc od Zachodu na Wschod, Tagus niedaleko uścia swego w morze, ukazuie nam Lisbonę Stolicę Portugalii. Nad Rzeką Mansanares iest Madryd, Stolica Hiszpanii. Włochy tyle Stołecznych Miast maią, ile Zwierzchności. Stambuł albo Konstantynopol nad Przesmykiem tegoż imienia, Stolicą iest Państwa Tureckiego. W Krymie znayduie się Miasto Baciezaray Stolica Mnieyszey Tartaryi.

P. *Ktore są Wyspy osobliwsze w Europie?*

O. Te: Wielka Brytannia, Hibernia, Izlandya, na Wielkim Oceanie. Na Morzu Srzodziemnym znayduią się Wyspy: Sycylia, Sardynia, Korsyka, Maioryka, Minoryka, Kandya, y Archi-pelagus.

P. *Co znaczy Archi-pelagus?*

O. Archi-pelagus iest morze wielką liczbę drobnych Wysep, w niedalekiey od siebie będących odległości zawieraiące.

O KROLESTWACH POŁNOCNYCH.

ROZDZIAŁ. I.

O Wyspach Brytannickich, osobliwie o Anglii.

P. *CO rozumiesz przez Wyspy Brytannickie?*

O. Wyspy te: to iest Dwie Obszerne, z wielu innemi pomnieyszemi, dziedziczne formuią Krolestwo,

lestwo, ktore się temi czasy Wielką nazywaią Brytannią.

P. *Ktore to są dwie Wielkie Wyspy?*

O. Wielka Brytannia, naywiększa ze wszystkich Wysp nam wiadomych; y Hibernia, od dawnych czasow woyną nabyta przez Anglikow.

P. *Jako się dzieli Wyspa Wielkiey Brytanii?*

O. Wyspa Wielkiey Brytannii zamyka w sobie: Anglią, y Szkocyą; dwa Krolestwa przeszłego wieku (a) powtornie w iedno złączone.

P. *Anglia zaś sama iak się dzieli?*

O. Dzieli się na Anglią własną, y na Xięstwo Valliæ, ktore się z LII. Hrabstw czyli Prowincyi składaią.

P. *Co są za własności Kraiu tego?*

O. W Anglii powietrze iest bardzo miłe. Ziemia żyzna w zboże y owoce. Obfita w bydło, zwierzynę, y we wszystkie generalnie rzeczy potrzebne do życia, (procz wina samego) pasze ma piękne, konie przednie.

P. *Dlaczego tak kwitnie to Krolestwo?*

O. Pozycya iego w posrzod morza, liczność portow; wiele mu ozdoby przydaią, do czego y to przydać można, iż wszyscy Anglikowie, naypierwszych nawet Familii, handlami się bawią, ktore u nich nikomu nie uwłoczą.

P. *Jakiego Charakteru są ludzie tego kraiu?*

O.

(a) *To iest Roku 1707 przez odnowienie* Formae Unionis. *Krolestwa te przed złączeniem się z sobą, dzielił mur, od brzegow iednego, do brzegow drugiego morza wywiedziony, na mil 20. długi.*

O. Anglikowie ſą waleczni, dowcipni, byſtrego y rzeczy wſzyſtkie przenikaiącego rozumu. Ludzie uczeni, y urodzenia Szlachetnego, ſą polityczni; y wſpaniali. Poſpolſtwo zaś nieobyczayne, do buntow ſkłonne, będąc przytym pełne właſney miłości, wſzyſtkiemi poſtronnemi gardzi Narodami.

P. *Co za ſpoſob Rządu znayduie ſię w Anglii?*

O. Rząd w Anglii ieſt Monarchiczny, Aryſtokratyczny, y Demokratyczny razem. Korona podpada Sukceſſyi, tak: że y Niewiaſty nawet na Tron wſtępuią, gdyby męzkiey płci nie ſtało; władza iednakże Krolow ieſt okryślona prawy.

P. *Jaka panuie Religia?*

O. Religia panuie Episcopalis, ktora ſię tym oſobliwie od Kalwińſkiey rożni, iż konſerwuie Biſkupow pod władzą Krolą, ktory Kościoła tak iako y Pańſtwa ieſt głową.

P. *Wiele rachuie Biſkupow Anglia?*

O. Arcy-Biſkupow dwoch, Biſkupow XXV. ktorzy wſzyſcy do Parlamentu wchodzą, iednego tylko Biſkupa de Man wyiąwſzy, ktory ſię w nim nie mieści przeto: iż nie od Krola nominowany bywa.

ROZDZIAŁ. II.

O Pryncypalnych Anglii Miaſtach.

P. *KTore ſą pryncypalnieyſze Anglii Miaſta?*

O.

O. Londyn (b) Stolica Kroleſtwa, iedno z naywiękſzych nayludnieyſzych, naybogatſzych, y nayhandlownieyſzych Miaſt Europy, micyſce ordynaryiney Krolow rezydencyi, nad Tamezys położone; tak: że naywiękſze nawet Okręty pod nie przyſtąpić mogą.

P. *Ktore ſą inne znacznieyſze Miaſta?*

O. Te: Yorck, Bryſtol, Kantorbery, po Polſku Kantuarya; Oxford, Kambrydż, y Portsmouth.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o tych Miaſtach?*

O. Yorck Stolica Xięſtwa tegoż imienia, nad *Youre* Rzeką, wpadaiącą w Humber; drugie ieſt co do obſzerności y piękności Miaſto Kroleſtwa tego, ktorego Arcy-Biſkup ma prawo koronować Krolowe. Kantuarya Stolica Xięſtwa de Kent, nad Stour Rzeką, niema nic oſobliwſzego, procz Metropolitańſkiego Kościoła y Arcy-Biſkupa, ktory Prymaſem y Pierwſzym ieſt Parem Kroleſtwa. Bryſtol nad Awoną, w Prowincyi Glocester; żadnemu Kroleſtwa ſwego w handlach (procz Londynowi) nie uſtępuie Miaſtu, piękne ieſt, y porządne; pod ktore łatwy Okrętom przyſtęp czyni, dwa ra-

zy

(b) *Wielka ieſt między Geografami ſprzeczka, ktore z tych dwoch Miaſt ieſt większe, Londyn? czy Paryż? na to iednak wſzyſcy ſię zgadzaią: iż Londyn więcey ma niż Paryż mieſzkańcow, lubo w nim Pałace y Domy nie ſą tak obſzerne y wynioſłe iako w Paryżu. Część iedna Miaſta tego nazywa ſię Weſtminſtr, zamykaiąca w ſobie dwa Pałace Krolewſkie: Withal, y St. James; tudzież wſpaniały Kościoł pod tytułem S. Pawła, w ktorym Krolowie Koronowani bywaią.*

zy na dzień wzburzaiące się morze. Oxford nad Tamezys, y Kambrydż, nad Tam Rzekami, Stolice Xięstw tychże Imion, zaszczycone Akademiami. Sławnieysze iednak iest Oxford dla Biblioteki, ktora się między nayprzednieyszemi całey Europy liczyć może, dla bardzo ciekawych manuskryptow w niey się znayduiących. Portsmouth na brzegach Xięstwa Hant naprzeciwko Wyspy Wigcht, naymocnieysze w całey Anglii mieysce, ktorego Port wielką czyni intratę.

ROZDZIAŁ. III.
O Rzekach y Wyspach.

P. *KTore są pryncypalnieysze Rzeki w Anglii?*

O. Osobliwsze Anglii Rzeki te są: Tamezys, Sawerna, y Humber.

P. *Czyli ci są wiadome zdroie, y uścia tych Rzek?*

O. Tamezys przy zdroiu swoim, w Prowincyi Glocester, nazywa się Ize; y nie wprzod bierze nazwisko Tamezys, aż po złączeniu się z Tam Rzeką, niżey nieco Oxfordu. Rzeka ta dosyć szeroka, y głęboka; ma uście swoie w Połnocne Morze. Sawerna poczyna się w Prowincyi Montgomery, przechodzi pod Worcester, y Glocester, gdzie w Swiętego Jerzego, czyli Brystolski kanał wpada. Humber nie tak Rzeką, iako raczey Odnogą iest morską, w ktorą wiele Rzek wpada.

P. *Ktore są Wyspy Angielskie?*

O. Znacznieysze Wyspy są te: Wigcht, Anglezey, Man, y Sorlingues, czyli Silley.

P. *Informuy mnie o ich położeniu, y co osobliwsze-go w sobie zawieraią.*

O. Wyspa Wigcht na południe, względem Anglii; nie dzieli się od Xięstwa Haut, iako małym tylko Przesmykiem nazwanym Solwent. Powietrze w niey iest zdrowe, zboża przytym, zwierzyny, y bydła ma dostatek. Anglezey na Morzu Hibernii, nie dzieli się od Xięstwa Kaernawan, tylko Przesmykiem de Menay. Wyspa ta iest dosyć obsita w zboże, ma wielkie pastwiska, na ktorych się wiele bydła żywi. Na tymże Hibernii Morzu znayduie się Man Wyspa, dosyć wielka, ale nie bardzo żyzna, maiąca Biskupa, ktorego, iednego tylko Krol prawa nominowania nie ma. Sorlingues na Zachod Kornwalu położone, dosyć liczne Wyspy, z ktorych iednak żadna nie iest sławna, procz Wyspy S. Marie: maiącey podostatek zboża, zwierzyny, y Rudy Cynowey.

ROZDZIAŁ IV.

O Szkocyi.

P. *JAk dzieliß Szkocyą?*

O. SZKOCYĄ Rzeka Tay na dwie dzieli Części, Połnocną y Południową, zamykaiące w sobie XXXV. Prowincyi, ktore wraz z Anglią, iedno czynią Krolestwo, nazwane Wielką Brytanią.

P. *Co są za własności Kraiu tego?*

O. Szkocya iest kraiem, w ktorym zimne iest y grube powietrze. Ziemia bardzo nieurodzayna, nie

tak

tak iak w Anglii. Wschodnia część iest nayludnieysza, y handlow pilnuiąca.

P. *Jakiego Charakteru są Szkoci?*

O. Szkotow pospolicie za mocnych y bitnych maią. Wszyscy prawie są polityczni, ludzcy, y dowcipni, wyiąwszy po gorach na połnoc mieszkaiących, ktorzy dzikiemi, do buntow skłonnemi, y odludnemi są.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Szkocyi?*

O. Przedtym Szkocya nie należała do Anglii, będąc Krolestwem, tak dziedzicznym, iako y ona. Temi zaś czasy wcale w niey iest Rząd odmienny, zawisł albowiem od Wice-Krola, czyli Generalnego Gubernatora, od Krola nominowanego.

P. *Jaka w niey panuie Religia?*

O. Takaż, iaka y w Anglii, pod Rządem dwoch Arcy-Biskupow, y XII. Biskupow.

ROZDZIAŁ. V.

O pryncypalnych Miastach, Rzekach, Jeziorach, y Wyspach.

P. *KTore są pryncypalnieysze Miasta Szkocyi?*

O. Miasta Pryncypalne w Szkocyi są: Edymburg Stolica Krolestwa całego, obszerne y dosyć piękne; poł mile wyżey Odnogi Morskiey, nazwaney Golphe de Forth, z Akademią, Biskupstwem, y Parlamentem. Glaskow drugie Miasto Szkocyi, Stolicę nawet samą Krolestwa przechodzące w porządku, y położeniu wesołym, w posrzod miłey rowniny nad Rzeką Klyd, Akademią, y Arcy-Bi-

ſkupſtwem ozdobione. St. André wielkie Miaſto, na mil trzy od morza; niemniey ſławne Akademią, y Arcy-B.ſkupſtwem. New-Aberden nad uściem w morze rzeki Dée, znakomite intratnym portem, y nayhandlowznieyſze w całey Szkocyi.

P. *Ktore oſobliwſze ſą Rzeki?*

O. Znacznieyſze Szkocyi Rzeki ſą: Tay, Dée, Spey, y Klyd.

P. *Opowiedz ich zdroie, y uścia w morze?*

O. Tay Rzeka dzieląca Szkocyą, na Połnocną, y Południową; wypływa z ieziora, tegoż imienia, a wpada w Połnocne Morze, gdzie w uściu ſwoim czyni Odnogę Morſką. Dée wypływa z Gor, na połnoc względem Xięſtwa Maarſkiego położonych, wpada zaś w Morze połnocne. Spey arcybyſtra Rzeka, bierze początek z ieziora tegoż imienia, na połnoc Xięſtwa Badenochſkiego, podobnież wpada w Połnocne Morze. Klyd ma ſwoy zdroy w Południowey Szkocyi, w bliſkości Xięſtwa Annandalſkiego y wpływa w Odnogę (Klyd także nazwaną) niżey Glaſkowa.

P. *Czyli ſię Jeziora iakie znayduią w Szkocyi?*

O. Szkocya ma wiele ſławnych iezior ow. Znacznieyſze iednak ſą te: Jezioro pod Lomund, y Neſſe. Pierwſze z nich w południowey położone Szkocyi, licznemi ieſt napełnione wyſpami, z pomiędzy ktorych iedna za wiatrem pływaiąca, bardzo dobre ma paſze. Jezioro pod Neſſe w Połnocney Szkocyi; nigdy nie marznie, tak iako y Rzeka tegoż imienia, z niego wypływaiąca.

P. *Ktore Wyſpy należą do Szkocyi?*

O. Wyſpy Zachodnie Hebrides, czyli Weſter-

nes, rzęczone; na Zachod względem Szkocyi, Wyspy Orkadzkie na Połnoc, y Szotlandzkie na Połnoc Orkadzkich. W tych iednak Wyspach nic osobliwszego nie masz.

ROZDZIAŁ. VI.
O Hibernii.

P. *JAk dzielisz Hibernią?*

O. HIBERNIA dzieli się na cztery części, podług czterech Krain Swiata, ktore części razem składaią XXXII. Hrabstw czyli Prowincyi.

P. *Przełoż własności Kraiu tego?*

O. Powietrze w Hibernii iest przyiemne y utemperowane, kray arcy żyzny w zboże wszelkiego rodzaiu. Pasze ma tak dobre, iż lepszych w całym nie masz świecie, ma także dostatek zwierzyny, y ryb; przydaią y to, iż Ziemia żadney nie cierpi gadziny.

P. *Jaki Charakter przypisuiesz Hibernom?*

O. Hibernowie kiedy dobrzy, to dobrzy; kiedy źli, to zli. Osoby dystyngwowane, kochaią się w Muzyce, y polowaniu.

P. *Od kogo Rząd Państwa tego dependuie?*

O. Rząd generalny Hibernii, dependuie od Wice-Krola, naywyższą maiącego władzą, ktory iednak powinien słuchać praw Krolestwa, y ustaw Parlamentowych. Religia panuiąca takaż sama iest, iaka y w Anglii, pod IV. Arcy-Biskupami y XIX. Biskupami.

P. *Ktore są Miasta pryncypalne Hibernii?*

O. Nayzacnieyſze Miaſta Hibernii ſą: Dublín, Armak, Kashel, Galloway, Waterford, y Limmeryk.

P. *Opowiedz położenie, y oſobliwe Miaſt tych ciekawości?*

O. Dublin w Wſchodniey Części, nad Rzeką Liſſy, ktora przez ſrzodek Jego przechodzi, wielkie y piękne Miaſto, Stolica Kroleſtwa, y Rezydencya Wice-Krolow; ma ſławną, y iednę tylko na całą Hibernią Akademią. Armak w Połnocney Części pięć mil od Neaug ieziora, Arcy-Biſkupem, y Prymaſem Kroleſtwa wſławione. Kashel na milę od Sewer, czyli Shure, w Południowey Części, Stolicą ieſt Arcy-Biſkupſtwa, tak iako y Galloway; drugie Miaſto Zachodniey Części, na brzegach Zatoku tegoż imienia zoſtaiące. Waterford nad Sewer, czyli Shure, na trzy mile od morza Hibernii, ſławne ieſt położeniem ſwoim, y kommercyami; y drugim Hibernii Miaſtem, co do wielkości. Limmeryk nad Shannon Rzeką (ktora przez Jego ſrzodek przechodzi) nietylko w niczym nie uſtępuie Waterfordowi, ale go nawet przewyżſza, wygodnym portem, do ktorego naywiękſze zawinąć mogą okręty, lubo na 16. mil ieſt odległę od morza.

P. *Ktore ſą Rzeki pryncypalnieyſze w Hibernii?*

O. Hibernia wiele w ſobie Rzek zawiera, naymacznieyſza iednak ieſt: Shannon, ktora w biegu trzy ieziora, y wielką Odnogę w uściu ſwoim do morza, czyni.

P. *Procz tych trzech Kroleſtw y Wyſp przyległych,*

czyli

czyli nie należą ieſzcze kraie iakie w Europie do Krola Angielſkiego?

O. Procz tych trzech Kroleſtw, y Wyſp im przyległych, Krol Wielkiey Brytannii ieſt Panem Jerſei y Greneſei dwoch Wyſp, przy brzegach Normandyi, Prowincyi Francuzkiey zoſtaiących. Na Morzu Srzodziemnym ma Minorykę (a) Wyſpę dla położenia ſwego uwagi godną; tudzież Gibraltar Miaſto Hiſzpańſkie, w Andaluzyi; arcy obronną fortecę, na gorze, przy brzegach morſkich, y nad Przeſmykiem tegoż imienia położone. Są ieſzcze y inne kraie w inſzych świata częściach zoſtaiące, w poſſeſſyi Anglikow, o ktorych ſię na ſwoich mowić będzie mieyſcach.

ROZDZIAŁ. VII.
O Kroleſtwie Duńſkim.

P. *JAki rozdział czyniſz Danii?*

O. KROLESTWO DUNSKIE dzieli ſię na Ziemię ſtałą, Wſchodnią, czyli *Terram firmam*; y Wyſpy Zachodnie.

P. *Jakie ſą własności Kraiu tego?*

O. Lubo powietrze w Danii zimne, atoli iednak ieſt zdrowe; Ziemia obfituie w paſze, dodaie wiele koni, y wołow, poſtronnym; zwierzyny y Jeleni ma doſyć. Kommercya Kroleſtwa tego przedtym liche, temi czaſy coraz bardziey kwitną.

P.

(a) *Temi czaſy Minoryka w Poſſeſſyi Francuzow zoſtaie, od Roku* 1756.

P. *Jakiego Charakteru ſą Duńczykowie?*

O. Są urodziwi, wſpaniali, ludzcy, Nauk y ſcyencyi arcy kochaiący. Niewiaſty z wielkim do goſpodarſtwa przywiązaniem.

P. *Chciey mi ſpoſob ich Rządu opowiedzieć?*

O. Kroleſtwo to, ktore wieku przeſzłego *electivum* było, ſtało ſię dziedzicznym; y dla płci nawet Niewieściey, ieſt zaś wcale Monarchiczne.

P. *Jaka w nim panuie Religia?*

O. Luterſka pod dyrekcyą ſześciu Biſkupow, to ieſt Kopenhageńſkiego, Odenzeeſkiego, Wiborſkiego, Aalborgſkiego, Rypeńſkiego, y Arhuzeńſkiego.

P. *Co nazywaſz ſtałą Ziemią Danii?*

O. Stałą Ziemią Danii ieſt: Poł-Wyſep Jutlandya, ktora ſię na Połnocną, y Południową Jutlandyą, czyli Xięſtwo Sleſwickie, dzieli.

P. *A Wyſpy ktore liczyſz?*

O. Wyſpy znaduiące ſię na morzu Baltyckim ſą: Zelandya, Fionia, Langelandya, Lalandya, Falſtrya, z niektoremi innemi, nie licząc partykularnieyſzych.

P. *Wylicz pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Miaſta pryncypalnieyſze w Danii te ſię znayduią: Kopenhaga Stolica Wyſpy Zelandyi, y Kroleſtwa całego, nad Duńſkim Przeſmykiem, po Łac: *Fretum Sundicum*, naprzeciw Wyſpy Amagh, tymże wązkim od niey dzielące ſię Przeſmykiem (przez ktory ſię po moście przechodzi) Biſkupa ma, Arſenał dobrze opatrzony, y Akademią. Elzenor czyli Helzyngor, nad tymże Przeſmykiem, ale bardziey na połnoc. Odenza Miaſto Biſkupie, y

Stolica

Stolica Fionii. Na stałey Ziemi znayduie się Aalborg małe Miasto z Biskupstwem, nad Odnogą morską Lymford, na połnoc względem Jutlandyi. Wiborg Stołeczne Połnocney Jutlandyi Miasto z Biskupstwem, y Radą naywyższą. Arhusen Miasteczko małe z Biskupstwem y Portem, na Wschod względem Jutlandyi. Na Zachod iest Rypen nad Nipsą z Biskupstwem. Na południe Slefwick, Stolica Xięstwa tegoż imienia, nad Rzeką Sley.

P. *Ktore są ieszcze inne znacznieysze Krola Duńskiego possessye.*

O. Procz wielu Fortec w Afryce, y Ameryce, należących do siebie; ma ieszcze niektore y w Europie kraie, o ktorych się na swoim powie mieyscu.

ROZDZIAŁ. VIII.

O Norwegii.

P. *OPisz mi Norwegią ?*

O. Norwegia iest zimna, maiąca wiele gor, wzdłuż się ciągnie tak iako Połnocne morze, od Szwecyi dzieli się pasmem ciągniącemi się gorami, ktore się Szczęśliwemi nazywaią po Łac. Felices, albo Daara-Field. Ziemia iest żyzna, napełniona lasami, w ktorych maszty, y inne potrzebne sztuki do okrętow robią.

P. *Jaki się w niey Rząd znayduie?*

O. Norwegia, w ktorey się Rząd Monarchiczny znayduie, przez długi czas osobnych miała Krolow, aż dotąd: poki się z Danią nie złączyła. Teraz nią rządzi Wice-Krol w Chrystyanii rezyduiący.

P. *Informuy mnie o obyczaiach, y Religii Norwegianow ?*

O. Norwegianie ſą mocni, y trwali, ale nieobyczayni. Teyże ſamey trzymaią ſię Religii, ktorey Dania, wyiąwſzy tylko w połnocnych mieſzkaiących kraiach, ktorzy ſą dzikiemi, bez polityki, y niemal bez Religii.

P. *Jak dzieliſz Norwegią ?*

O. Dzieli ſię na cztery Gubernia, to ieſt: Agerruſkie, Bergenſkie, Drontemſkie, y Warduſkie.

P. *Ktore ſię w niey znayduią Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Norwegii Miaſta ſą: Chryſtyania, przedtym Obslo zwane, Stolica Krolestwa; ma na południe ieziorо tegoż imienia. Bergen w Gubernium tegoż imienia, naywiękſze y naypryncypalnieyſze Miaſto całego Kraiu, z portem wygodnym, do ktorego bardzo częſto zawiiaią okręty. Stawanger kſztałtne Miaſto, z Portem między Wſchodem y Południem Norwegii; y Dronthem Stolica Gubernium tegoż imienia, Krolow niegdyś rezydencya, teraz ledwie imienia Miaſta godne.

P. *Czyli ieſt co godnego wiadomości o Wardhuſkim Gubernium?*

O. Gubernium Wardhuſkie zamykaiące w ſobie Norwegſką czyli Duńſką Laponią, ieſt nie ludne dla zimna nieznośnego, nie ma tylko iedne liche Miaſteczko Wardus, na Wyſpie tegoż imienia, położoney między Połnocą, y Południem kraiu. W innych zaś mieyſcach ſame tylko wioſki.

P.

P. *Czyli ſię znacznieyſza iaka Rzeką znayduie w Norwegii?*

O. Jeziorow ma wiele Norwegia, Rzeki iednak w niey (lubo ich ieſt doſyć,) wcale nie ſą godne pamięci, dla tego, że żadna z nich nie nosi okrętow, procz iedney Głama czyli Glamer, ktora w Niemieckie morze ma uście ſwoie, niżey Fridrihſtad.

P. *Ktore kraie należą do Norwegii?*

O. Kraie do Norwegii należące ſą: Izlandya, y Fare czyli Fero Wyſpy. Te poślednieyſze nic nie maią ciekawego. Izlandya zaś ieſt bardzo obſzerna Wyſpa, lecz puſta dla zimna, naypryncypalnieyſze w niey ieſt Miaſteczko Szkalhot, w ktorego bliſkości znayduie ſię Heckla gora, ogień z ſiebie wybuchaiąca.

P. *Czyli iuż nic oſobliwſzego niemaſz w Norwegii?*

O. Przy brzegach Norwegii znayduie ſię Wyſpa na Zachod, nazwana Loffoeren; niedaleko ktorey ieſt Maalſtroom ſławny wart morſki, pogrążaiący w ſobie okręty.

ROZDZIAŁ. IX.

O Szwecyi.

C*O za Państwo ieſt Szwecya?*

O. Szwecya bardzo dawne Kroleſtwo, ex *electivo* ſtało ſię było dziedzicznym, ktorego iednak Stany w teraznieyſzych czaſach, odzyſkały dawnieyſze, w rządach Pańſtwa wolności.

P. *Jaka natura Ziemi?*

O. Szwecya ieſt arcy zimna, wiele laſow, gor, y puſtych mieyſc maiąca. Zima w niey przez 9. Mieſięcy, lato przez reſztę trwa Roku, powietrze ma czyſte y zdrowe, kray żyżny, ludzi dłużey niżeli gdzie indziey żyiących. Bydła ieſt podoſtatek lubo drobnego, wielka liczba niedźwiedzi, liſow, y łoſiow, procz mnoſtwa drapieżnych ptakow.

P. *Na czym zakładaß iey bogactwa?*

O. Bogactwa Szwedzkie, zawiſſy na Rudach miedzi, iak tylko naypięknieyſza y naylepſza bydź może, na żelezie, żywicy, rezynie, maſztach do okrętow, y futrach.

P. *Jakim ſię ſpoſobem rządzi?*

O Szwecya co do Rządu ieſt Zmieſzana, ponieważ władza Krolow ieſt okryślona przez Stany Generalne; z Senatorow, Szlachty, Duchowieńſtwa, Kupcow, y Poſpolſtwa złożone.

P. *Powiedz co o obyczaiach Szwedzkich?*

O. Wſzyſcy generalnie Szwedzi, ſą urodziwi, żołnierze dobrzy, odważni; paradę, y zbytek kochaiący, wielką maią ſkłonność do nauk, w ktorych znaczny poſtępek czynią. Oſoby dyſtyngwowańſze woiażować lubią.

P. *Jaka ieſt Religia u Szwedow?*

O. Taż ſama co y w Danii, pod dyrekcyą iednego Arcy-Biſkupa, y ſiedmiu Biſkupow.

P. *Na wiele części Geografowie dzielą Szwecyą?*

O. Szwecya dzieli ſię na ſześć Części pryncypalnych: na Szwecyą właſną, Gotlandyą, Schonen czyli Skanią, Gubernium Bahuſkie, Prowincye Połnocne, y Finlandyą.

P.

P. *Wylicz oſobliwſze Wyſpy Szwedzkie?*

O. Pryncypalnieyſze Wyſpy Szwedzkie ſą te: Alandya, między Odnogą morſką Finlandzką y Botnicką; na Morzu Baltyckim na Wſchod Gotlandyi; iedna tegoż imienia, a druga Oelandya, dwie Wyſpy doſyć obfite.

P. *Ktore ſą znacznieyſze Miaſta?*

O. Sztokholm Stolica Uplandyi, y całego Krolestwa. Miaſto to wielkie,, y ozdobne, na wielu Wyſpach Jeziora Meeler wybudowane, ſłynie handlami dla portu tak obſzernego: iż w nim naywiękſze okręty bez kotſic y lin ſpokoynie ſtoią. Upſal na brzegach połnocnych tegoż ieziora położone; Miaſto bardzo dawne, maiące Akademią, y Arcy Biſkupa iednego tylko na całe Krolestwo; ktory ma tytuł Prymaſa, y prawo koronowania Krolow. Lunden Stolica Skanii, z Biſkupſtwem, y Akademią. Gotenburg na Zachod Gotlandyi nad Kattegat, Miaſto nadmorſkie, arcy bogate, ludne, y obronne. Abo ſtołeczne Finlandyi, z Biſkupſtwem y Akademią, na brzegu między Odnogą Botnicką y Finlandzką, doſyć wielkie, y portowe Miaſto. Bahus pryncypalne Miaſto Gubernium tegoż imienia, arcy obronne dla położenia ſwoiego na ſkale wyſokiey, zewſząd obtoczoney wodą.

P. *Wylicz Odnogi morſkie czyli* SINUS, *Rzeki, y Jeziora?*

O. Pryncypalnieyſze Odnogi ſą: *Sinus Bothnicus*, y *Finlandicus*, pierwſza proſto ku Połnocy, druga zaś ciągnie ſię ku Wſchodowi. Między

wielką

wielką liczbą ieziorow, znacznieyſze ſą: Wener dla obſzerności, y Weter dla głębokości; ktore w niektorych mieyſcach na 300. ſążni ma bydź głębokie, chociaż Baltyckie Morze, nie ieſt głębſze iak na 50, w naywiękſzych głębiach ſwoich. Twierdzą także o nim y to, iż przyſzłe, prognoſtykuie nawałności, hukiem ſtraſznym, z ktorym ſię ſłyſzeć daie dniem wprzod, niżeli maią náſtąpić. Wiele wprawdzie Rzek znayduie ſię w Szwecyi, ktore acz ſą bardzo rybne, nic iednak oſobliwego nie maią.

P. *Co nazywaſz Prowincyami Połnocnemi?*

O. W połnocnych kraiach zawiera ſię Laponia Szwedzka, kray bardzo obſzerny, ktora ſię na Połnoc wraz z Połnocnym rozciąga Oceanem. Dzielą ią poſpolicie na ſześć Części, z ktorych niemal wſzyſtkie nazwiſka biorą od Rzek pryncypalnieyſzych przez nie płynących.

P. *Czyli Kray ten Połnocny ieſt ludny?*

O. Kray ten ieſt puſty, dla nieznośnego zimna w nim będącego. Ludzie przytym ſą niepolityczni y niemal bez Religii, atoli iednak ztamtąd wywożą futra przednie, y maſzty do okrętow.

ROZDZIAŁ. X.
O Moſkwie.

P. *CO za Pańſtwo ieſt Moſkwa?*

O. MOSKWA czyli Wielka Ruś, ieſt arcy obſzerne Ceſarſtwo, rozciągaiące ſię aż do Tartaryi w Azyi; z iedney do Septemtryonalnego Oceanu,

anu, z drugiey zaś ſtrony do Chiny. Naznaczaią iey długości bliſko 600, a ſzerokości niemal 350. mil.

P. *Czy żyżna ieſt y ludna?*

O. W niektorych Prowincyach kray ten ieſt wcale nieurodzayny, y nieludny, dla niezmierney rozległości ſwoiey. Pełny ieſt iezior, bagniſk, laſow, maiących wiele dzikich zwierząt, ktorych ſkory y futra naywiękſzym ſą ſkarbem Moſkalow.

P. *Jaki ma w ſobie Rząd?*

O. Moſkwa ieſt dziedzicznym Państwem y dla Białychgłow nawet. Rząd iey ieſt abſolutny, y deſpotyczny, tak iako w Turczech. Częſto także nieſzczęśliwym podlega rewolucyom.

P. *Jakiego Charakteru ſą Moſkale?*

O. Aż do panowania Cara Piotra I. Moſkalow miano poſpolicie za Narod dziki, gruby, y do niewoli iarzma urodzony. Nieumieiętność w ktorey ich Rządcy y Duchowieństwo trzymało, tę im ſprawiła reputacyą. Lecz teraz wcale o nich inaczey ſądzą. Woiażuiący albowiem po większey części do wſzyſtkich niemal Państw Europeyſkich, oczywiście znać daią: iż ſą wſpaniałemi, urodziwemi, komplexyi trwałey, rozumu otwartego, y tak ſpoſobnemi do nauk, iako y inſze Narody.

P. *Opowiedz Religią ich?*

O. W Moſkwie ieſt Religia Grecka, pod dyrekcyą Patryarchy, Prałatow, y Duchowieństwa, na ktorych słowa lud wſzyſtek nayśmieśnieyſzych chwyta ſię zabobonow. Cudzoziemcy zaś maią wolność wiary ſwoiey.

P.

P. Ktore ſą pryncypalne Rzeki w Moſkwie ?

O. Pryncypalnieyſze Rzeki w Moſkwie ſą: Wolga naywiękſza w całey Europie, wypływa ź małego ieziora, tegoż imienia, w Prowincyi Rzewa, na Wſchod; w bliſkości Xięſtwa Moſkiewſkiego, a wpada w Kaſpiyſkie morze, wielu korytami. Nieper po Łac: Boriſthenes początek ma nie daleko Wolgi na Zachod Xięſtwa Moſkiewſkiego. Wypływa z małego ieziora tegoż imienia, a przebiegłſzy U-krainę, y Mnieyſzą Tartaryą, w czarne wpływa Morze. Don czyli Tanais, wypływa z małego ieziora Xięſtwa Rezańſkiego, a wpada w Morze pod Azof. Dwina czyli Dźwina, (w ięzyku Mo-ſkiewſkim dwa znacząca,) z Jugi y Sukna Rzeki u-formowana; wraz z niemi w Białe wpada Morze, niżey Archangel Miaſta.

P. Jakim ſpoſobem dzieliſz Moſkwę?

O. Wielka Ruś czyli Moſkwa, dzieli ſię na Poł-nocną, y Południową, zamykaiące w ſobie wiele Prowincyi, ktore po większey części od Stolic ſwoich, biorą nazwiſka.

P. Ktore ſą pryncypalne Miaſta ?

O. Nayznacznieyſze Miaſta ſą te: Moſkwa Stoli-ca Ceſarſtwa całego, iedno z naywiękſzych Miaſt w Europie, w poſrzodku Xięſtwa tegoż imienia, nad Moſką położone. To Miaſto nie dobrze zbu-dowane: ma dzwon dziwney wielkości, ktory ia-ko mowią 320000. waży funtow, wzwyż ma 19. w około 64. a w grubość 2. łokci. Petersburg Stolica Ingryi, nowo wyfundowane przez Cara Piotra I. w tym położone mieyſcu, gdzie Niewa

w Od-

w Odnogę Finlandzką wpada, wspaniałe, obszerne, porządne, handlowne, z portem wygodnym, nad Odnogą Finlandzką. Archangel sławne Miasto, na prawym brzegu Dźwiny, ku uściu iey w Morze, port ma dobry, bawiąc się zaś handlami, iest niby Magazynem całey Moskwy. Smoleńsk, y Kijow pograniczne Miasta, oba nad Nieprem.

P. *Czyli się ieziora iakie znayduią w Moskwie?*

O. Znacznieysze ieziora są te: Ladoga naywiększe w całey Europie, między Ingryą, y Inflantami, Onega drugie wielkie iezioro na Wschod Ladogi, z ktorym ma kommunikacyą przez Rzekę Suir czyli Sueri. Białe Jezioro w Prowincyi tegoż imienia, y wiele inszych pomnieyszych.

P. *Ktore ieszcze kraie zostaią w possessyi Cara Moskiewskiego?*

O. Car Moskiewski ma procz tego w Azyi Krolestwo Astrakan, Prowincye Kazańskie, Krolestwo Bulgarskie, Syberyą, y wiele innych kraiow w Większey Tartaryi.

ROZDZIAŁ XI.
O Polszcze.

P. *CO iest godnego wiadomości o początkach Polski?*

O. POLSKA początek swoy ma od Lecha, ktory Roku od Narodzenia Chrystusa 550, z Sklawonii w te kraie przyszedłszy, pierwszy wyfundował Miasto Gniezno. Co się zaś tycze tytułu Krolewskiego, ten niekomu innemu iest winna, ia-

ko Bolesławowi Chrabremu, ktory się pierwszy Polskim koronował Krolem.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Polszcze?*

O. Rząd Krolestwa Polskiego, obieraiącego sobie wolnym głosem Krolow, ani się wcale Monarchicznym nazwać może, ponieważ Krolowie nie maią absolutney władzy; ani Arystokratycznym, ponieważ nie sami Zacnieysi tylko w nim rządzą; ani też Demokratycznym, ponieważ wszystkie części iego pod iedną zostaiąc Głową, iednę formuią Rzeczpospolitą, ale raczey Zmieszanym; kiedy tylko Senat y Rycerstwo razem złączone z Krolem, w wszystkich tyczących się Państwach całego mogą konkludować interessach. Z czego się oczywiście widzieć daie, iż całe Rzeczypospolitey Corpus z trzech iest złożone Stanow, to iest: z Krolewskiego, Senatorskiego, y Rycerskiego.

Do Krola tedy, ktory Rzymskiey Katolickiey Wiary koniecznie bydź powinien, wakansow tak Duchownych, iako y Swieckich zasłużeńszym w Oyczyznie rozdawanie należy, interessować się zaś do Mennic naprzykład, przez Zygmunta III. do dyspozycyi Rzeczypospolitey Roku 1632. oddanych, dla utrzymania na Tronie Sukcessorow swoich wchodzić w spiski, wypowiadać woyny, lub z pobliższemi w Traktaty wchodzić Potencyami, albo też do Cudzoziemskich Dworow expedyować Posłow, bez wyraźnego wszystkich Krolestwa Stanow dozwolenia, tenże Krol żadnym nie może sposobem.

Senatorskiego Stanu powaga iest naywiększa po Krolu,

Krolu, ktory przy Nim w krzesłach decyzye swoie daie, dla tym lepszego Rzeczypospolitey uszczęśliwienia, składa się zaś z Duchownego, y Swieckiego Stanu. W Duchownym (prym trzymaiącym) znayduie się dwoch Arcy-Biskupow, to iest Gnieźnieński, y Lwowski, z ktorych pierwszy Prymasem Krolestwa będąc, podczas Interregnum, Głową iest Rzeczypospolitey, y XV. Biskupow. W Swieckim Woiewodow iest XXXVII. między ktoremi się Krakowski, Wileński, Trocki Kasztelanowie; tudzież Starosta Zmudzki mieści, Kasztelanow Krzesłowych XXXIII. procz trzech wspomnionych wyżey; a Mnieyszych XLIX. Należą ieszcze do Senatu Ministrowie *Statûs*, V. Koronnych, y Litewskich V. to iest: Marszałkow Wielkich II. Kanclerzow II. Podkanclerzych II. Podskarbich II. Marszałkow Nadwornych II. Z pośrzod tych Senatorow Seym każdy, albo *in casum* niedoyścia iego, *Resultatum Senatûs Consilii* wyznacza XXVIII. do rezydencyi przy boku Krolewskim, to iest Biskupow IV. Woiewodow VIII. Kasztelanow Większych VIII. y Mnieyszych także VIII. z ktorych Duchowni przez poł roku pod karą 6000. grzywien, Swieccy przez trzy Miesiące pod karą 2000. grzywien, od Dworu absentować się nie powinni.

Stan zaś Rycerski złożony iest z IV. Hetmanow, Dwoch Koronnych, y Dwoch Litewskich, ieżeli nie wchodzą do Senatu, z Urzędnikow Koronnych y Litewskich, z Urzędnikow Woiewodztw, Ziem, y Powiatow, z całego nakoniec Stanu Szla-

checkiego niezliczone prawie maiącego prerogatywy. On albowiem iako Starowolſki mowi: *przez Prowincyalnych Posłow ſwoich, broni praw, wypowiada woyny, podatki ſtanowi, monety przepiſuie kurrencyą*, słowem mowiąc: dobro publiczne na ſwoich piaſtuie rękach. Z tych przeto wyrażonych Trzech Stanow Polſkich, weſpoł na Seymie zgromadzonych, iedna ſię ſkłada Rzeczpoſpolita.

P. *Wielorakie ſą Seymy Polſkie?*

O. Dwoiakie, to ieſt. Seymiki, y Seymy. Seymiki odprawuiące ſię po Woiewodztwach ſą rożne, to ieſt: Przedſeymowe, Deputackie, Kommiſſarſkie, Goſpodarſkie, y Relacyalne. Przedſeymowe bywaią na ſześć Niedziel przed każdym Walnym Seymem, na ktorym Posłowie na tenże Seym obierani bywaią. Deputackie, y Kommiſſarſkie w Koronie zaczynaią ſię w Poniedziałek po Narodzeniu N. Maryi Panny, a w Litwie w Poniedziałek po Swięcie oczyſzczenia teyże N. Maryi Panny; na ktorych Deputatow na Trybunał Koronny, y Kommiſſarzow na Kommiſſyą Radomſką obieraią. Goſpodarſkie odprawuią ſię ſpoſobnego czaſu, na ktorych Ziemſkich obieraią Urzędnikow. Na Seymikach Relacyalnych, każdy Poseł czyni relacyą Woiewodztwu ſwemu, o ſukceſſie ſkończonego Walnego Seymu. Co ſię zaś tycze Seymow Generalnych, na ktore Krol po Woiewodztwach rozſyła Uniwerſały, y na ktore ſię wſzyſtkie trzy Rzeczypoſpolitey zgromadzaią Stany, te także wiedzieć potrzeba, że ſą dwoiſte, to ieſt: Ordynaryine, y Extraordynaryine, Seym Ordynaryiny

przy-

przypadaiący co dwa lata, zaczyna ſię w Poniedziałek po S. Michale, dwa razy w Warſzawie, a trzeci raz w Grodnie, trwa zaś przez Niędziel VI. Seym Extraordynaryiny w tenczas tylko ſkładany bywa, gdy znaczna y gwałtowna iaka ieſt tego przyczyna. Do tych Seymow należą ieſzcze Konwokacyalne, Elekcyonalne, y Koronacyalne Seymy. Na tych zaś wſzyſtkich ogolnie publicznych ziazdach, naybardziey Polſka wydaie ſię wolność, kiedy ieden nawet wolnym głoſem ſwoim, naywiękſze (przy prawie obſtaiąc) tamować może zamyſły.

P. *Jakiey natury ieſt Kray Polſki?*

O. Polſka w zdrowym, lubo zimnym nieco kraiu, w rowninach, laſami gdzie niegdzie y gorami przeplatanych, położona; nayobfitſze ma ze wſzyſtkich Narodow gronta, na ktorych ſię tyle zboża, y owocow rodzi, iż nietylko Obywatelom iey wyſtarcza wſzyſtkiego, ale też, że y poſtronne nawet, (iako to Anglia, Hollandya, Francya,) po ſprowadzone z Polſki do Gdańſka Wiſłą zboże, Okrętami zaieżdżaią Narody. Procz tego opływa w miody, w kruſzcze ſrebra, miedzi, moſiądzu, ołowiu, cyny; w gory, w ktorych ſię kamienie do murow, y rożnego koloru znayduią marmury. Słowem mowiąc: Polſka między nayobfitſzemi w Europie liczyć ſię może Kroleſtwy.

P. *Jakich przymiotow ſą Polacy?*

O. Szlachta Polſka ieſt polityczna, inſynuiąca ſię w ſerce każdemu, ludzka ku Cudzoziemcom, do Nauk y woyny ſpoſobna, w ſtarodawney prze-

ſtaiąca

ſtaiąca ſzczerości, y drogą wolności ſwey zrzenicę pilno piaſtuiąca. Co ſię zaś tycze Wiary. Kroleſtwo to, ktore ſię *Antemurale Chriſtianitatis* nazywa, ſzczycić ſię ſprawiedliwie może, iż od przyiętey raz Katolickiey nie odſtąpiło Wiary, zostaiąc pod Dyrekcyą Arcy Biſkupow Dwoch, y Biſkupow XV. Lutrzy iednak, Kalwini, y Zydzi, wolne w nim maią gdzie niegdzie Sekt ſwych exercitium.

P. *Ktore ſię oſobliwſze Rzeki znayduią w Polſzcze?*

O. Znacznieyſze Rzeki Polſkie ſą te: *Nieper*, o ktorym ſię wyżey mowiło w Rozdziale o Moſkwie.

Wiſła wypływaiąca na granicy Szląſka, w Odnogę morſką wpada pod Gdańſkiem.

Bug między Warſzawą y Płockiem w Wiſłę wpadaiący.

Niemen czyli *Memel* zdroy ſwoy ma w Litwie, między Południem y Zachodem Woiewodztwa Mińſkiego.

Nieſter poczyna ſię na Południowych Podola granicach.

Bog na Zachod Wyżſzego Podola wypływaiący. Procz tych ſą ieſzcze y inne pomnieyſze w Polſzcze Rzeki, iako to *Donaiec*, *San*, *Narwa*, *Wiſłok*, *Pilica*, &c.

P. *Na wiele Części dzieli ſię Polſka?*

O. POLSKA dzieli ſię poſpolicie na Wielką Polſkę, Mnieyſzą Polſkę, Litwę Roku 1386. złączoną z Polſką, y kraie Hołdownicze.

P. *Wiele w ſobie zawiera Woiewodztw Wielka Polſka?*

O.

O. Zawiera Woiewodztw XII. y dwie Ziemie osobne, to iest: Woiewodztwo Poznańskie, Kaliskie, Sieradzkie, Ziemię Wieluńską, Woiewodztwo Łęczyckie, Brzeskie Kujawskie, Inowrocławskie, Ziemię Dobrzyńską, Woiewodztwo Płockie, Rawskie, Mazowieckie, Chełmińskie, Malborskie y Pomorskie.

P. *Ktore są Miasta Woiewodztw* Poznańskiego y Kaliskiego?

O. W Woiewodztwie Poznańskim te się znayduią Miasta:

Poznań nad Wartą z Biskupstwem, piękne, obszerne, Zamkiem od Kazimierza Wielkiego fundowanym sławne Miasto. *Wschowa*, *Kościan*, *Walcz* nic osobliwszego nie maią.

W Woiewodztwie Kaliskim iest: *Kaliß* z obu stron oblane Prosną, piękne, y murem opasane Miasto.

Gniezno Arcy-Biskupstwem wsławione, y pierwsze Miasto Polskie. *Nakło*, *Pyzdry*, *Kunin*. &c.

Te dwa Woiewodztwa Seymiki swoie odprawuią w Srzodzie, na ktorych 12. Posłow na Seym; 4. Deputatow na Trybunał Koronny, y 2. Kommissarzow na Radomską obieraią Kommissyą.

P. *A o Woiewodztwie* Sieradzkim y Ziemi Wieluńskiey *co trzeba wiedzieć?*

O. Woiewodztwo Sieradzkie zawiera w sobie te Miasta znacznieysze: *Sieradz* niegdyś piękne, lecz przez rożne nieprzyiacioł inkursye, y pożary zdezolowane.

Piotrkow Stołeczne Miasto Powiatu swego, zaszczy-

ſzczycone Trybunałem Głownym Koronnym od Swiętego Franciſzka do Kwietniey Niedzieli agituiącym ſię. Procz wielu Kościołow ma w ſobie Kollegium Soc: Jeſu, y Kollegium XX. Scholarum Piarum z Szkołami publicznemi, w ktorych liczna Szlachetney młodzi Szkolney znayduie ſię frekwencya. *Szadek* y *Radomſk* ſą inne Miaſta Powiatowe. Woiewodztwo to Seymikuiące w Szadku, 4. Posłow na Seym, 2. Deputatow na Trybunał, y iednego Kommiſſarza do Radomia wyſyła.

Ziemia Wieluńſka maiąca *Wieluń* y *Oſtrzeſzow* Miaſta znacznieyſze, w tymże Wieluniu odprawuiąc Seymiki, dwoch Posłow, iednego Deputata, y Kommiſſarza obiera.

P. *Ktore ſą Miaſta Woiewodztwa* Łęczyckiego?

O. Woiewodztwo to Seymikuiące w Łęczycy, y z tamtąd 4. Posłow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarza wyſyłaiące; ma Miaſta: Łęczycę, Brzeziny, y Orłow. *&c.*

P. *Wylicz Miaſta Woiewodztw* Brzeſkiego Kujawſkiego, y Inowrocławſkiego.

O. W Woiewodztwie Brzeſkim Kujawſkim te ſię liczą oſobliwſze Miaſta: *Brzeście Kujawſkie* murem y Zamkiem obronione, *Radzieiow*, *Przedecz*, *Kowal*, *Kruſzwica*, w ktorey myſzy Popiela na Wieżą Zamkową uciekaiącego (iako z dawney tradycyi mamy) pożarły. W Woiewodztwie Inowrocławſkim: *Inowrocław* y *Bydgoſzcz*. Seymiki tych dwoch Wojowodztw odprawuią ſię w Radzieiowie, zkąd 4. Posłow, 2. Deputatow, y dwoch Kommiſſarzow expedyiuią.

P.

P. *Ktore ſą Miaſta* Ziemi Dobrzyńſkiey?

O. W Ziemi tey zamykaią ſię te oſobliwſze Miaſta, *Dobrzyn*, ktorego ſię Akta w Bobrownikach konſerwuią, *Rypin*, *y Słońſk*. Ziemia Dobrzyńſka Seymikuiąc w *Lipnie* 2. Poſłow, 1. Deputata, y Kommiſſarza 1. wyznacza.

P. *Co ſię zawiera w Woiewodztwach* Płockim, y Rawſkim?

O Woiewodztwo Płockie zamyka w ſobie Miaſto *Płock* z Powiatem y Grodem, murem opaſane, y Katedrą ſławne od Mieczyſława I. Xiążęcia wyfundowaną; *Bielſko*, *Sierp*, *Raciąż*, *y Płońſko* inne Miaſta. Zamyka procz tego Ziemię Zawſkrzyńſką, z *Srzeńſkim*, *Międzyborzkim*, *y Mławſkim* Powiatem. Seymiki Woiewodztwa Płockiego odprawuią ſię w Raciążu, na ktorych Poſłow 4. Deputatow 2. Kommiſſarza 1. obiera. W Woiewodztwie Rawſkim ſą: Ziemia Rawſka z *Rawą*, Sochaczewſka z *Sochaczewem* nad Bzurą, Goſtyńſka z *Goſtynem* Miaſtami; Xięſtwo Łowickie Arcy-Biſkupowi nadane wiecznemi czaſy z Miaſtem *Łowiczem* dosyć pięknym, y Rezydencyalnym tegoż Arcy-Biſkupa. Każda z tych Ziem Seymikuie w Mieście tegoż imienia, procz Goſtyńſkiey, ktora w *Gombinie* Seymiki odprawuie. Wſzyſtkie zaś razem Poſłow 6. na Seym Walny, Deputatow 2. na Trybunał Koronny, y Kommiſſarza 1. do Radomia obieraią.

P. *Co ieſt wiadomości godnego o Woiewodztwie* Mazowieckim?

O. W Woiewodztwie Mazowieckim położona

ieſt

ieſt Ziemia Czerſka, z Miaſtem *Czerſkiem* nad Wiſłą będącym. Ziemia Warſzawſka, w ktorey ſię znayduie *Warßawa* nad Wiſłą, na miłey y obſzerney położona rowninie, ordynaryiney Krolow Rezydencyi, y Seymow walnych mieyſce, wſpaniałemi Kościołami, okazałemi Nayiaś: Krola nayprzod, a potym wſzyſtkich niemal Senatorow Pałacami; kamienicami, brukami wygodnemi, y Statuą Zygmunta III. na wyſokiey kolumnie będącą ſławna. Niemały Miaſtu temu u Poſtronnych nawet czyni zaſzczyt, wſpaniała, wabiącą oko ludzkie exornacyą, y Kſiąg znaczną liczbą ozdobiona Biblioteka; przez J. W. J. X. *Jozefa* ZAŁUSKIEGO Referendarza na ten czas Koronnego, a teraźnieyſzego Biſkupa Kijowſkiego, znacznym koſztem *pro uſu Publico* erygowana. Liczy także w ſobie trzy Collegia Nobilium, iedno pod dyrekcyą XX. Teatynow, drugie pod dyrekcyą XX. Soc: Jeſu, trzecie pod dyrekcyą XX. Scholarum Piarum. Dwoiſte Szkoły Publiczne, to ieſt XX. Soc: Jeſu, y XX. Scholarum Piarum Konſtytucyą Anni 1717. approbowane, y Collegium Civile przez pomienionych XX. Scholarum Piarum Roku przeſzłego otworzone, w ktorych to tak Kollegiach, iako y Szkołach, przyzwoitą Stanom ſwoim młodź Polſka ma edukacyą. Niedaleko Miaſta tego ieſt wioſka Wola nazwana, gdzie w polu pod Szopą Krolow Elekcya bywa. Procz tych wyżey wſpomnionych Ziemſtw w Woiewodztwie Mazowieckim znayduią ſię: Ziemia *Wi-*

ſka,

ska, *Wyszogrodzka*, *Zakroczymska*, *Ciechanowska*, *Łomżyńska*, *Rożańska*, *Liwska*, *y Nurska*. Każda Woiewodztwa tego Ziemia dwoch na Seymikach swoich na Seym obiera Posłow. Na Warszawskim zaś Generale, wszystkie Ziemie alternatą z pomiędzy siebie obieraią dwoch Deputatow na Trybunał Koronny, y dwoch Kommissarzow na Trybunał Woyskowy do Radomia.

P. Ponieważ niektore *Wielko-Polskiey Prowincyi Woiewodztwa w Prussach są zamknięte*, *informuy mnie wprzod nieco o tychże Prussach?*

O. Prussy dzielą się *in Prussiam Regalem*, & *Prussiam Ducalem*. *Prussia Regalis* zamykaiąca w sobie Woiewodztwa Chełmińskie, Malborskie, y Pomorskie należy do Korony Polskiey, *Ducalis* zaś do Elektora Brandeburskiego, ktory nią absolutnie rządzi, tytułem Krolewskim zaszczycony.

P. *Ktore są Miasta osobliwsze* Woiewodztwa Chełmińskiego.

O. W Woiewodztwie tym następuiące znayduią się Miasta: *Chełmno*, blisko Wisły położone. *Toruń* arcy piękne, murem opasane, ufortyfikowane wałami, fossami, y handlami słynące. *Grudziąż*, *Radzyn*, y *Kowalow* mieysce Seymikow Woiewodztwa swoiego.

P. *Woiewodztwo Malborskie co w sobie zawiera?*

O. Malborskiego Woiewodztwa te są osobliwsze Miasta; *Malborg* mocne, obronne, y rezydencya niegdyś Mistrzow Krzyżackich. *Elbląg* niemniey obronne, y handlami kwitnące. *Sztum* mieysce

Seymi-

Seymikowania. W Woiewodztwie Malborſkim znayduie ſię Xięſtwo Warmińſkie z *Heilsbergą* y *Brunsbergą* Miaſtami.

P. *Ktore ſą Miaſta Woiewodztwa Pomorſkiego?*

O. GDANSK Miaſto Anzeatyckie przedniemi ozdobione ſtrukturami, negocyacyami, y handlami z poſtronnemi nawet ſłynące Narodami, Luterſkiey po większey części Religii. *Skarſzew*, *Starogrod*, *Tczew*, *Mirachow*, *Swiec*, *Choynice*, *Człuchow*, y *Pucko* znacznieyſze Miaſta. Woiewodztwo to alternatą Seymiki odprawuie raz w Skarſzewie, drugi raz w Starogrodzie. Co ſię zaś Generału Pruſkiego tycze na ten za Uniwerſałem Krolewſkim, wſzyſtkie trzy zieżdżaią ſię Woiewodztwa, ktory ſię raz w Malborgu, drugi raz w Grudziądzu odprawia. Prowincya Pruſka tyle może na Seym expedyować Poſłow, ile iey ſię podoba, liczba albowiem ich nie ieſt okryślona. Na Trybunał 6. Deputatow, 3. Kommiſſarzow wyſyła do Radomia.

P. *A w Pruſſach Brandeburſkich ktore liczyſz Miaſta?*

O. KROLEWIEC Stolica Pruſs, wielkie y piękne Miaſto nad *Pregel*, Akademią, y arcy piękną Biblioteką ſławne. *Memel* y *Pilawa* nic oſobliwſzego nie maią.

P. *Co w ſobie zawiera Mała Polſka?*

O. Zawiera w ſobie XI. Woiewodztw, iedne Xięſtwo, y dwie Ziemie oſobne, to ieſt: Woiew: Krak: Xięſtwo Zatorſkie, y Oświecimſkie, Woiew: Sendomierſkie, Lubelſkie, Podlaſkie, Ruſkie, Ziemię Halicką, Ziemię Chełmſką, Woiew: Bełzkie,

Podol-

Podolſkie, Kijowſkie, Wołyńſkie, Bracławſkie, y Czerniechowſkie.

P. *Wylicz Miaſta Woiewodztwa* Krakowſkiego?

O. KRAKOW Stolica Kroleſtwa całego, y mieyſce Krolow Koronacyi, zaſzczycone pierwſzym w Koronie Biſkupſtwem Roku 996. fundowanym, (ktore liczy Biſkupow 67. z teraźnieyſzym J.O. Xiążęciem JMcią *Kajetanem* SOŁTYKIEM) wſpaniałe, obſzerne, y handlowne, licznością zaś Kościołow, y Akademią, pierwſzym w Europie rownaiące ſię Miaſtom. *Sandecz* albo *Sącz*, *Biecz* Miaſta Grodowe; *Proſzowice*, *Lelow*, *Czchow*, *Xiąż*, y *Olkuſz* ſrebrnemi, cynowemi, y ołowianemi kruſzczami, *Wieliczka* ſzybami ſolnemi na całą Europę ſławne.

W Woiewodztwie Krakowſkim położone ieſt Xięſtwo Siewierſkie do Jurysdykcyi J. O. Xcia JMci Biſkupa Krak: należące, y Ziemia *Spizka* od Węgrow Polſzcze zaſtawiona w Summie 40000. *Sexagen Latorum groſſorum*. Znakomite ieſzcze ieſt to Woiewodztwo gorami Tatrami, Polſkę od Węgierſkiego dzielącemi Kroleſtwa. Seymikuie zaś w Proſzowicach, zkąd 6. Poſłow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarza do Radomia wyſyła. Xięſtwo *Zatorſkie* y *Oświęcimſkie* ma *Oświecim*, y *Zator* Miaſta; Seymiki odprawuie w Zatorzu zkąd 2. Poſłow. 1. Deputata, y 1. Kommiſſarza wyſyła.

P. *Ktore ſą oſobliwſze Miaſta Woiewodztw* Sendomirſkiego, Lubelſkiego, y Podlaſkiego?

O. W Woiewodztwie Sendomirſkim liczą ſię Miaſta, *Sendomirz* Grodowe nad Wiſłą na gorze położone, doſyć piękne niegdyś Miaſto. *Ra-*

Radom Stołeczne Powiatu swego, Starostę ma z Jurysdykcyą, murem od Kazimierza Wielkiego opasane, Trybunałem Skarbowym czyli Kommissyą coroczną wsławione. Kościołem y Szkołami XX. Scholarum Piarum, Kościołem Farnym, Klasztorem OO. Bernardynow, y Zakonnic S. Benedykta ozdobione. Miasto to dla konserwacyi swoiey ma sobie *ab antiquo* trzy Wsie Krolewskie, Dzierżkow, Gołębiow, y Wolą Gołębiowską inkorporowane, ktorych Poddani obligowani są procz innych robot te odprawować do Miasta, to iest: około murow, fossow, mostow, przekopow, cegielni &c: iako o tym Lustracye znać daią.

Chęcin, *Opoczno*, *Nowe Miasto*, *Stężyca*, *Wiślica*, y *Pilzno* Miasta znacznieysze. Woiewodztwa tego Seymiki odprawuią się w Opatowie, gdzie 7. Posłow, 2. Deput: y iednego Kommissarza obiera.

Woiewodztwo Lubelskie ma w sobie *Lublin* Miasto Grodowe nad Rzeką Bystrżą, Trybunałem Głownym Koronnym zaszczycone, y iedno z naywiększych Miast Polskich, Urzędow Powiat: To Woiewodztwo Seymikuie w Lublinie, zkąd 3. Posłow na Seym, 2. Deputatow, y iednego Kommissarza do Radomia wysyła. W tym Woiewodztwie iest Ziemia Łukowska, Ziemstwo y Seymiki w Łukowie.

W Woiewodztwie Podlaskim znayduie się Ziemia *Drohicka*, *Bielska*, y *Mielnicka*, z ktorych każda u siebie Seymikuie, Bielska zaś w *Brańsku*. Wszystkie wraz te Ziemie 6. Posłow, 2. Deputatow y iednego Kommissarza obieraią.

P.

P. *Przełoż co o Woiewodztwie* Ruſkim, Ziemi Halickiey y Chełmſkiey?

O. W Woiewodztwie Ruſkim ieſt *Lwow* Stołeczne całey Rusi nad Rzeką Peltew, między gorami położone, wielkie, maiące Arcy-Biſkupſtwo, arcy ludne, y handlowne, tamże ſą Biſkupi Ruſki, y Ormiańſki. *Przemyśl* dośyć piękne, *Sanock*, y *Zydaczow* Miaſta oſobliwſze. Woiewodztwo Ruſkie Generały odprawuie w Wiśni, gdzie wraz wſzyſtkie Ziemie 6. Poſłow, 3. Deputatow, y 3. Kommiſſarzow obieraią. Halicka Ziemia w *Haliczu* Seymikuiąca, gdzie 6. Poſłow, iednego Deputata, y Kommiſſarza 1. obiera, zamyka w ſobie *Halicz*, *Trębowlą*, y *Kołomyie* Miaſta. Chełmſka Ziemia ma *Chełm*, y *Kraſnoſtaw* Miaſta znaczniey ſze, Seymikuie w Chełmie, gdzie 2. Poſłow, 1. Deputata, y 1. Kommiſſarza obiera.

P. *Woiewodztw* Bełzkiego, y Podolſkiego, *ktore ſą Miaſta?*

O. W Bełzkim Woiewodztwie Seymikuiącym w *Bełzie*, y tam 3. Poſłow, 2. Deputatow, y iednego Kommiſſarza obieraiącym, znayduią ſię Miaſta oſobliwſze *Bełz*, *Buſko*, *Grabowiec*, y *Horodla*. W Woiewodztwie Podolſkim ieſt *Kamieniec* nad *Smotryczem* klucz całey Polſki od Turka, ktoremu ſię mocno zawſze oparło, na wyſokiey y niedobytey wyfundowane ſkale, *Latyczow* y *Czerwonogrod*. To Woiewodztwo Seymikuie w Kamieńcu, gdzie 6. Poſłow, 2. Deputatow, y 1. Kommiſſarzą do Radomia obiera.

P.

P. *Ktore ſą Miaſta oſobliwſze* Woiewodztw Kijowſkiego, y Wołyńſkiego?

O. W Woiewodztwie Kijowſkim, ktorego wielka część od Polſki odpadła, znayduią ſię *Zytomierz*, y *Owrocz* Miaſta. Tego Woiewodztwa Seymiki odprawuią ſię podczas woyny w *Włodzimierzu*, podczas pokoiu w *Owroczu*, albo *Zytomierzu*; zkąd 4. Poſłow, 2. Deputatow y 1 Kommiſſarza wyſyła. W Woiewodztwie Wołyńſkim ſą Miaſta *Łuck*, *Włodzimierz*, y *Krzemieniec*, ktorego Seymiki bywaią w Łucku, gdzie Poſłow 6. Deputatow 3. y 1. Kommiſſarza obiera.

P. *Namień co o* Woiewodztwach Bracławſkim, y Czerniechowſkim?

O. W Bracławſkim ſą położone Miaſta *Winnica*, y *Bracław*. Woiewodztwo to Seymikuie podczas woyny w *Włodzimierzu*, podczas pokoiu w *Winnicy*. Woiewodztwa Czerniechowſkiego, ktorego wielka część do Moſkwy należy, te ſą dwa Powiaty: *Czerniechowſki*, y *Nowogrodzki*. Seymiki bywaią w Włodzimierzu. To Woiewodztwo (tak iako y przeſzłe) wyſyła na Seym Poſłow 6. Deputatow 2, y Kommiſſarza iednego do Radomia.

P. *Ktore ſię Woiewodztwa liczą w* Wielkim Xięſtwie Litewſkim?

O. *Wielkie Xięſtwo Litewſkie* zamyka w ſobie IX. Woiewodztw, y Staroſtwo iedno, to ieſt: Woiewodztwo Wileńſkie, Trockie, Staroſtwo Zmudzkie, Woiewodztwo Smoleńſkie, Połockie, Nowogrodzkie, Witebſkie, Brzeſkie Litewſkie, Mściſławſkie, y Mińſkie.

P. *Wylicz Miasta Woiewodztw* Wileńskiego, Trockiego, y Starostwa Zmudzkiego.

O. W Woiewodztwie Wileńskim iest *Wilno* nad Wilią, Trybunałem Głownym Xięstwa Litewskiego sławne, piękne, ludne, y obszerne Miasto, Powiat *Starodubowski, Ośmiański, Lidzki, Wilkomirski, Bracławski.* W Woiewodztwie Trockim *Grodno* w ktorym się co sześć lat Walne Krolestwa odprawuią Seymy, Powiat *Kowieński, y Upitski.* Starostwo *Zmudzkie*, ktorego Starosta *per Electionem* od Szlachty bywa obierany, te w sobie liczy Powiaty: *Miednicki, Iragolski, Chrząszczewski, Rosieński, Widolski, Wieluniański, Kiełtyński, y Cettawski.*

P. *Co iest wiadomości godnego o Woiewodztwach* Smoleńskim, Połockim, y Nowogrodzkim?

O. Woiewodztwo Smoleńskie z swoim Miastem ustąpione iest Moskwie, ktorego mały kawałek przy Polszcze został. Woiewodztwa Połockiego sama Szlachta obiera Woiewodę. Nowogrodzkie zawiera w sobie Powiat *Słonimski, Wołkowyski, Xięstwo Słuckie, y Nieświeżkie.*

P. *Wylicz Miasta y Powiaty Woiewodztw* Witebskięgo, Brzeskiego Litewskiego, Mścisławskiego, y Mińskiego?

O. W Woiewodztwie Witebskim znayduie się Powiat *Orszański.* Woiewoda Witebski, tak iako Połocki *per Electionem* obierany bywa. W Woiewodztwie Brzeskim Litewskim Powiat *Piński*, w Woiewodztwie Mścisławskim Miasto *Mścisław*, w Woiewodztwie Mińskim Powiat *Mozyrski* y *Rzeczycki* się znayduie. Każde z tych Woiewodztwo,

y Powiat, Seymikuie w ſtołecznym ſwoim Mieście od ktorego ſię nazywa ; y ztamtąd każde Woiewodztwo z oſobna, y Powiat, 2. Poſłow na Seym, iednego Deputata na Trybunał Litewſki wyſyła, ktory ſię w Wilnie zaczyna, a kończy ſię alternatą raz w Mińſku, drugi raz w Nowogrodku. Woiewodztwo zaś Smoleńſkie, y Powiat Starodubowſki Seymiki odprawuią w Wilnie, gdzie tyleż Poſłow, y Deputatow obieraią, ile inne Woiewodztwa, y Powiaty Litewſkie.

P. *Gtore ſą Kraie Hołdownicze Polakom?*

O. Inflantſkie Woiewodztwo, y Kurlandya. Woiewodztwo Inflantſkie, ktorego kawałek tylko należy do Polſki, Seymiki odprawuie w *Dyneburgu* zkąd 6. Poſłow wyſyła, to ieſt dwoch Inflantczykow, dwoch Polakow, y dwoch Litwinow, *Xięſtwo Kurlandzkie*, ktorego Xiążęciem (vigorè Konſtytucyi Anni 1736.) Roku teraźnieyſzego 1759. dnia 8. Stycznia, inweſtyowany ieſt Krolewic JMć KAROL Syn Nayiaśnieyſzego Krola JMći AUGUSTA III. ſzczęśliwie nam a day Boże w iak naydłużſze lata panuiącego, te w ſobie zawiera Miaſta: *Goldyngen* nad Rzeką *Windawą* murowane, y obronione mocnym Zamkiem; y *Mittawę* ſtołeczne Miaſto, murem y fortecą zmocnione, tudzież Rezydencyalnym Zamkiem Xiążąt Kurlandzkich ozdobione.

O PAN-

O PANSTWACH
W POSRZODKU EUROPY BĘDĄCYCH.

ROZDZIAŁ. I.
O Francyi.

P. *CO ieſt Francya?*

O. FRANCYA w poſrzodku Europy zoſtaiąca, naypięknieyſzym ieſt y nayſławnieyſzym teyże Europy Kroleſtwem.

P. *Jaki ſię w niey Rząd znayduie?*

O. Lubo Rząd Kroleſtwa Francuzkiego (naydawnieyſzego y naywiękſzego) ieſt Monarchiczny abſolutny. Monarcha iednak za naypierwſzy ma cel uſzczęśliwienie poddanych ſwoich. Kroleſtwo to dziedziczne będąc, to oſobliwſzego ma nad inne, iż ſama tylko płeć mezka na Tron wſtępować może, od ktorego Corki wcale ſą odſtrychnione.

P, *Jakiey natury ieſt Kray?*

O. Powietrze ma czyſte, zdrowe, y utemperowane, Ziemia w wſzyſtkie do życia potrzebne opływa rzeczy. Kray generalnie bardzo przyiemny, ozdobiony rowninami, winnicami, gorami, y laſami. Kommercya ſą tak wielkie: iż naymnieyſzea w nich ſtać ſię nie może odmiana, ażeby iey oraz cała uczuć niemiała Europa.

P. *Jakich obyczaiow ſą Francuzi.?*

O. Ponieważ Francya kraiem ieſt arcy obſzernym, tudzież Kroleſtwem takim, ktore po ſto-

pniach niby, do tey przyſzło wielkości, przeto nie wſzędzie iednakowey natury ſą Francuzi Atoli iednak mowić ſię może: iż ſą humoru weſołego, y w konwerſacyi miłego; odważni, żołnierze dobrzy, dowcipni, przezorni, y na wielkie odważáiący ſię zamyſły, kochaią ſię w naukach, y ćwiczeniu ciała; płochość Im iednak, nieſtateczność, y wielką o kraiu ſwym prewencyą przypiſuią.

P. *Jakiey ſą Religii?*

O. Religya Rzymſka Katolicka, pod imieniem *Eccleſiae Gallicanae*, zawſze panowała w Francyi. Mieli wprawdzie Kalwini w niey wolne ſwey Sekty exercitium, ale tylko do retraktacyi ſławnego Edyktu Nanteńſkego, ktory wielką część ogołocił Prowincyi, przez wyście wielu tyſięcy ludzi pomienioney Sekty.

P. *Czemu ſię Kościoł Francuzki nazywa* Eccleſia Gallicana?

O. Przeto: że Arcy-Biſkupi, Biſkupi, y inne Oſoby, z ktorych ſię Duchowieńſtwo Kroleſtwa tego ſkłada, uznaiąc Papieża za Głowę Kościoła Rzymſkiego Katolickiego, nadane ſobie od dawnych czaſow konſerwuią Przywileie, y obrządki.

P. *Jak dzieliſz Francyą?*

O. Francyą rożnie rożni dzielą, to ieſt: albo na Generalne Gubernia, albo na Generalicye czyli Interdencye, albo na Jurisdykcye Parlamontowe, albo na koniec na Prowincye Kościelne.

P. *Ktory z tych podziałow ieſt naprawdziwſzy?*

O. Z tych wſzyſtkich podziałow, podział na

Gene-

Generalicye czyli Intendencye, zdaie się bydź nayprawdziwszy, insze albowiem nie są należyte.

P. *Wiele się Generalicyi rachuie?*

O. Temi czasy we Francyi XXXII. Generalicyi, czyli Intendencyi liczą, z ktorych się XII. na Połnoc, X. we śrzodku y X. na Południe znayduie.

P. *Wylicz XII. Generalicyi Połnocney Części?*

O. Są te: Generalicya Paryzka, po Franc: *la Generalité de Paris*, Gen. Pikardyi, *de Picardie*; Gen. Artezyi, *d'Artois*; Gen. Flandyi, *de Flandres*; Gen. Hannonska, *de Haynault*; Gen. Rotomageńska, *de Rouen*; Gen. Kaeńska, *de Caen*; Gen. Alenkońska, *d'Alençon*; Gen. Swessyoneńska, *de Soisons*; Gen. Kampanii, *de Champagne*; Gen. Meteńska, *de Metz*, Gen. Alsacyi, *d' Alsace*.

P. *Ktore są Generalicye w Srzedniey Części?*

O. Te: Generalicya Mnieyszey Brytannii, po Franc: *la Generalité de Bretagne*; Gen. Turoneńska, *de Tours*; Gen. Piktawska, *de Poitiers*; Gen. Rupelli, *de la Rochelle*; Gen. Bituryceńska, *de Bourges*; Gen. Aurelianeńska, *d'Orleans*; Gen. Molineńska, *de Moulins*; Gen. Rykomageńska, *de Riom*; Gen. Burgundzka, *de Bourgogne*; Gen. Franszkontska, *de Franche-Comté*.

P. *A w Południowey Części ktore są?*

O. Te: Generalicya Lemowiceńska, po Franc: *la Generalité de Limoges*; Gen. Lugduńska, *de Lyon*; Gen. Burdygalska, *de Bourdeaux*; Gen. Augustæ Auscorum, *d'Ausch*; Gen. Montalbańska, *de Montauban*; Gen. Tolozeńska, *de Toulouse*; Gen. Montpessulańska, *de Montpellier*; Gen. Gracyanopoli-

nopolitańska, *de Grenoble*; Gen. Prowancyi, *de Provence*; Gen, Ruscynoneńska, *de Roussilon*.

P. *Wiele Rzek znayduie się w Francyi?*

O. Nie wiele iest takich kraiow, ktoreby tyle Rzek zawierały w sobie, iako Francya, z tych znacznieysze są: Rodan, Sekwana, Ligeris, y Garumna.

P. *Pokaż zdroie, y uścia, tych Rzek?*

O. Rodan, po Franc: *le Rhône*; dwoisty ma początek w Szwaycarach, między Połnocą, y Wschodem Wyższey Walizyi, pod gorą Fourche, y płynie przez Genewenskie iezioro, złączywszy się zaś z Saoną, z wielką bystrością w Srzodziemne wpada Morze. Sękwana po Franc: *la Seine*, z gor Xięstwa Burgunskiego wypływa, wpada zaś w Wielki Ocean, ktory dwa razy na dzień wzburzaiąc się na mil 30. nad uście tey Rzeki wylewa. Ligeris, po Franc: *la Loire*, Rzeka naydłuższy bieg maiąca we Francyi, zdroy ma w gorach Wiwareyskich, a wpada w Wielki Ocean, wyżey Nantes Mnieyszey Brytannii. Garumna, po Franc: *la Garonne*, insza znaczna Rzeka, wypływa z doliny *d'Aran* gor Pyreneyskich, a wpada w Morze Gaskonii, niedaleko *Tour de Cordouan*. Twierdzą że ta Rzeka to ma osobliwszego, iż na niey pewnych czasow powstaie bałwan wodny, duży nakształt beczki iakiey, ktory się z tak wielkim toczy impetem, że gdyby się statki o iego zbliżeniu (hałasem, ktory czyni, przestrzeżone) na stronę nieudały, byłyby bez wątpienia pogrążone.

P. *A insze Rzeki, sąli też sławne?*

O.

O. Procz czterech tych Rzek, ieszcze się XV. innych dosyć sławnych znayduie.

P. *Ktoreż więc te są Rzeki?*

O. Następuiące: Dubis po Franc: *le Doux*; Araris, *la Saone*; Izara, *l'Iser*; Durencya, *la Durance*; w Rodan wpadaiące. Matrona, *la Marne*; Ikauna, *l'Yonne*; Oesia, *l'Oise*; wpadaią w Sekwanę. Elawer, *l'Ailler*; Karus, *le Cher*; Wienna, *la Vinne*; wpływaią w Ligerim. Tarn, Lot, y Dardonne w Garumnie giną. Moza, *la Meuse*; w Kampanii zdroy maiąca na Wschod teyże Prowincyi, arcy wielkim korytem, w Morze Zelandzkie wpada. Mozella, *la Moselle*; poczyna się od gory Wogezus, po Franc: *Vauge*; niedaleko Alsacyi, a wpada w Ren, pod Koblentz.

P. *Namieniaiąc o zdroiach Mozy y Mozelli, czemu tego w inszych nie czynisz Rzekach?*

O. To się dla tego czyni, iż nic łatwieyszego nie masz, iako zdroy znaleść Rzeki, czego każdego łatwo doświadczenie same nauczy.

P. *Ktore są osobliwsze Miasta Francuzkie?*

O. *Paryż* Stolica Prowincyi, *l'Ile de France*, y całego Krolestwa, na obydwoch Rzeki Sekwany położony brzegach, niżey nieco tego mieysca, gdzie się Matrona z Nią łączy; naywiększe, naybogatsze, y naypięknieysze całego Krolestwa Miasto, dwie wzdłuż, a siedm w około mil maiące, y samych ludzi na siedm lub ośm kroć sto tysięcy liczące. Ozdobione iest Parlamentem, ktory strasznym był niegdyś Krolom swoim; Akademią arcy dawną y sławną na całe Krolestwo, tudzież

Arcy-

Arcy-Biſkupſtwem znakomitym, chociaż nie nazbyt dawnym. *Lyon*, po Łac; Lugdunum; Stolica Powiatu ſwego, dawne, bardzo piękne, y ludne, ktorego nad Rodanem położenie, czyni Je nayhandlownieyſzym w całym Krolestwie, ma Arcy-Biſkupa, ktory ieſt Prymaſem Gaulow. *Toulouſe*, po Łac: Toloſa; Kapitalne Langwedocyi nad Garumną iedne z naypięknieyſzych Miaſt Francyi, Stolica Parlamentu, Arcy-Biſkupſtwa, y Akademii. *Rouen*, po Łac: Rothomagus Kapitalne Normandyi; bogate, wielkie, arcy ludne, y handlowne, z portem nad Sekwaną, dokąd okręty do lądu z Oceanu przybiiaią, Stolicą ieſt Arcy-Biſkupſtwa, y Parlamentu; moſt ma miſterny, z drzewa, poſadzkę maiący, na okrętach zbudowany, tak, że ſię podnoſi, y zniża, podług tego iak Sekwana przybiera lub opada. *Bourdeaux*, po Łac: Burdigala Kapitalne Gwyenny, Stolica Arcy-Biſkupa, y Parlamentu, arcy wielkie Miaſto, bogate, handlami ſłynące, y portem; do ktorego częſto bardzo uczęſzczaią. *Marſeille*, po Łac: Marſylia, bardzo dawne, dobrze wyfundowane, arcy bogate, y handlowne Miaſto, ktorego port iednym ieſt z naybeſpiecznieyſzych nad Morzem Srzodziemnym portow, y z tych do ktorych częſto przybiiaią.

P. *Czyli ſą inſze ieſzcze iakie znacznieyſze Miaſta Francyi?*

O. Wiele ſię ieſzcze innych znacznych, y pięknych Miaſt znayduie w Francyi, ktorych w ſzczegulności opiſanie bardziey do Topografii należy, a niżeli do tak krotkiego Zbioru.

P. *Znayduiąż się Xięstwa iakie zamknięte w Francyi?*

O. Żadnych niemasz procz Comitatum Virdusinum, po Franc: *Venaissin* z Awenionem Miastem, należącym do Papieża, ktorego za pozwoleniem Krolow Francuzkich iest Possessorem.

P. *Ktore są inne Possessye Francyi?*

O. Procz nowo nabytych kraiow przez nią, o ktorych nic nie mowiemy dla niepewney possessyi, wiele ma to Krolestwo Kraiow, y Wysep w Ameryce, y na brzegach Afryki, procz Fortec w Azyi, o ktorych się niżey mowić będzie.

ROZDZIAŁ. II.
O Niemczech.

P. *CO rozumiesz przez Niemcy?*

O. Państwo Niemieckie, iest Cesarstwem z wielu Prowincyi, y Xięstw złożonym, ktore się pospolicie na X. dzielą Cyrkułow.

P. *Co za natura iest Ziemi?*

O. Niemcy są kraiem, zdrowe y utemperowane maiącym powietrze, do zimna raczey, niż do gorąca nakłaniaiącym, ziemia obfituie w zboże, y wino. Morze oblewaiące, y Rzeki to Państwo skrąpiaiące, są bardzo rybne; przytym dostatek ma lasow, w ktorych się dosyć dzikich znayduie zwierząt.

P. *Jakich obyczaiow są Mieszkańcy?*

O. Niemcy generalnie są: szczeremi, wspaniałemi, odważnemi, dobremi żołnierzami, kochaią-

cemi Nauki, bardzo dowcipnemi, wielu osobliwszych rzeczy wynalezcami. Szlachta Niemiecka iest nayzacnieyszą całey Europy, taką albowiem o Szlachectwo pokazuie gorliwość, iż woli raczey Szlacheckiey bez fortuny, aniżeli Mieskiey kondycyi Osoby, choćby też naybogatsze, za dożywotnich brać przyiacioł.

P. *Jaki ma Rząd?*

O. Rząd w Niemczech iest wcale osobliwszy. Corpus Państwa tego składa się z wielu Miast wolnych, (ktore do małych nieiakich są podobne Rzeczypospolitych) y Udzielnych Włości, tak Swieckich, iako y Duchownych. Głowa całego Stanu nazywa się Cesarzem, ktory przez dziewięciu Xiążąt Udzielnych obierany bywa, Elektorow tytuł maiących.

P. *Czyli to Państwo iest straszne postronnym?*

O. Państwo to znaczne, y mocne w sobie, byłoby bez wątpienia naystrasznieysze w całey Europie, gdyby liczność Udzielnych Panow (ktorych interessa są sobie często przeciwne) niebyła przeszkodą do prędkiego zamysłow iakich wykonania, dla trudnego wspołeczuych sił złączenia.

P. *Jaka Religia znayduie się w Niemczech?*

O. Religia Rzymska. Nikt albowiem obranym bydź nie może Cesarzem, ktoryby się w niey nie znaydował. Z tym wszystkim Luterya ogarnęła Cyrkuły Westfalski, Frankoński, Szwabski, Wyższego Renu, y wiele Miast Cesarskich. Sekta Kalwińska znayduie się w Stanach Landgrawiatu Hessen-

Hessen-Kassel, y innych Xiążąt (a) Zydow także wielka iest liczba w tym Państwię.

P. *Ktore są pryncypalnieyße Rzeki w Niemczech?*

O. Osobliwsze w Niemczech Rzeki są: Donay, po Łac: Danubius; ktory ma początek w Szwabskim Cyrkule niedaleko Donesching, y wpada w czarne Morze, Ren, po Łac: Rhenus; wypływa z Szwaycaryi z kraiu Gryzonow, gdzie wiele ma zdroiow, lubo się zaś między pryncypalnieyszemi Europy liczy Rzekami w piaskach ginie pod Katwyck Wioską Hollandyi niedaleko Leydy. Wezer, po Łac: Visurgis; poczyna się w Hrabstwie Henneberskim, y wpada w Morze Niemieckie. Elba, po Łac: Albis; początek swoy bierze z gor Połnocnych Krolestwa Czeskiego, a podobnież w Morze Niemieckie wpada. Odra, po Łac: Viadrus; wypływa z pod Miasta tegoż imienia, położonego na granicy Morawy y Szląska; a trzema korytami w Baltyckie wchodzi Morze, gdzie Uzedom, y Wolin wyspy formuie.

P. *Wylicz X. Imperii Cyrkułow?*

O. Cyrkuły Imperii są te: Austryacki, Circulus Austriae; Bawarski, Bavariae; Szwabski, Sueviae; Frankoński, Franconiae; Wyższey Saxonii, Saxoniae Superioris; Niższey Saxonii, Saxoniae Inferioris; Westfalski, Vestphaliae; Niższego Renu czyli czterech Elektorow, Inferioris Rheni; Wyższego Renu, Superioris Rheni; Burgundzki, Burgundiae.

P. *Co rozumieß przez Cyrkuł Austryacki?*

O.

(a) *Te Religie: Katolicka, Luterska, y Kalwińska, są Traktatem Westfalskim w Niemczech pozwolone.*

O. Cyrkuł Austryacki nayobszernieyszy ze wszystkich Imperii Cyrkułow, zawiera w sobie Arcy-Xięstwa Styryi, Karyntyi, y Karnioli; procz Trydentskiego y Bryxeńskiego Biskupstwa, Hrabstwo Tyrolu, y inne niektore Powiaty.

P. *Ktore są osobliwsze tego Cyrkułu Miasta?*

O. Pryncypalnieysze Miasta Austryi są te: *Wiedeń* nad Donaiem Kapitalne całego kraiu, arcy bogate, piękne; osiadłe, y ordynaryina Cesarzow Austryackiego Domu Rezydencya iuż od lat dwoch set. *Lintz* także nad Donaiem, na miłey rownine, ozdobne, y mocno obronne. *Gratz* nad Rzeką Muer, Kapitalne Styryi; *Klagenfurt* Karyntyi; *Laubach* Karnioli; *Inspruck* Tyrolu.

P. *Co zawiera w sobie Cyrkuł Bawarski?*

O. Cyrkuł Bawarski procz Xięstwa y Palatinatu tegoż imienia, zawiera w sobie Xięstwo Neuburskie na Zachod, z Kapitalnym Miastem tegoż imienia nad Donaiem; Arcy-Biskupstwo Saltzburgskie, ktorego Kapitalne tegoż imienia Miasto, nad Rzeką Saltzach w Inn wpadaiącą zostaie; Biskupstwo Freyzyngeńskie, między Wyższą y Niższą Bawaryą; Ratysboneńskie, po Niemiec: Regensburg z Cesarskim Miastem tegoż imienia nad Donaiem; gdzie całey Rzeszy Niemieckiey, to iest: Elektorow, Xiążąt, y Miast wolnych Seym założony iest, ktory się zawsze kontynuie. Biskupstwo Passawskie *de Passau* z Miastem tegoż imienia, w tym mieyscu położonym, gdzie się Donay z Inn Rzeką zchodzi, y Chiemzeńskie na Wyspie pewney, ktorą iezioro tegoż imienia czyni; na Zachod Saltzburgu.

burgu. Zamyka procz tego w ſobie Bawarſki Cyrkuł: Proboſtwo Berchtolsgadeńſkie, znayduiące ſię w Biſkupſtwie Saltzburſkim, na Zachod Bawarſkiego Palatinatu, y inne niektore powiaty.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Bawaryi?*

O. Do wſpomnionych iuż Miaſt, przydać należy *Munich* Stolicę Bawaryi, y Elektorow tegoż imienia; wielkie, y piękne Miaſto nad Izer, między Południem y Zachodem, na mil ſześć od Freyzyngen. Ingolſztad nad Donaiem, nayobronnieyſze Bawaryi Miaſto Straubing nad tąż ſamą Rzeką doſyć mocne.

P. *Co w ſobie zawiera Cyrkuł Szwabſki?*

O. Cyrkuł Szwabſki zawiera w ſobie wiele Powiatow, Duchownych, y Swieckich; z ktorych te ſą nayoſobliwſze: Xięſtwo Wirtembergſkie na Połnoc tegoż Cyrkułu; na Zachod Margrabſtwo Badeńſkie, na Południe Biſkupſtwo Konſtancyeńſkie; na Wſchod Ausburgſkie; Xięſtwo Firſztemberſkie między Hrabſtwem Badeńſkim, y Konſtancyeńſkim Biſkupſtwem, procz inſzych Powiatow.

P. *Ktore ſą w nim pryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Sztutgard po lewey ſtronie Nekry, Kapitalne Wirtembergſkiego Xięſtwa; Ausburg pryncypalne Miaſto Biſkupſtwa tegoż imienia, obſzerne, dobrze wyfundowane, zaſzczycone ſławnym wyznaniem Wiary, ktore Proteſtanci Niemieccy podpiſawſzy, Karolowi V. Ceſarzowi podali w Mieſiącu Kwietniu Roku 1530. Ulm nad Donaiem; y Heilbron nad Nekrą, dwa Miaſta Ceſarſkie.

P. *Ktore ſą Części Frankonii?*

O.

O. W Cyrkule Frankońſkim zawiera ſię Biſkupſtwo Bambergſkie z Miaſtem tegoż imienia; w tym mieyſcu gdzie ſię Reduitz z Menem zchodzi; Wirtzburſkie na Zachod Bambergſkiego; Aichſtadſkie między Połudnìem, y Wſchodem tegoż Cyrkułu. Margrabſtwo Kulmbahſkie na Wſchod, y Anszpachſkie na Południe, procz niektorych Hrabſtw, z Nurembergą Miaſtem, y Powiatem iego położonym na południe Biſkupſtwa Kulmbahſkiego.

P. *Ktore ſą nayprzyncypalnieyſze Miaſta tego Cyrkułu?*

O. Pryncypalnieyſze Frankonii Miaſta ſą: Nuremberg ſławne dla ſwey obſzerności, ozdoby, y handlow. Miaſto to nad Pregnitz położone, iednym ieſt z naypięknieyſzych Miaſt Niemieckich, y ma honor konſerwować inſignia, ſłużące do Koronacyi Ceſarzow. Wolne ieſt przytym y Ceſarſkie. Würtzburg nad Menem, Kapitalne Biſkupſtwa tegoż imienia, wielkie, oſiadłe, y w położeniu bardzo weſołym.

P. *Ktore ſą Części Niżſzey Saxonii Cyrkułu?*

O. Cyrkuł niżſzey Saxonii ſkłada ſię z Biſkupſtwa Hildesheimſkiego, y Lubeckiego; z ktorych pierwſze na Południe, drugie zaś na Połnoc zoſtaie. Zawiera także Xięſtwa Magdeburſkie, y Bremeńſkie; iedno na Wſchod, a drugie na Zachod; na Południe Bruńświckie, obrociwſzy ſię zaś na Połnoc znayduie ſię Luneburgſkie, Sax-Lawenburgſkie, Holſzteinſkie, y Meklemburgſkie.

P. *Opowiedz Miaſta znacznieyſze?*

O.

O. Hamburg nad Elbą, Miasto Cesarskie y Anzeatyckie, arcy wielkie, nayludnieysze, y nayhandlownieysze w całych Niemczeh. Okręty także pod nie po Elbie przystępuią. Lubeck na Południe Powiatu należącego do swego Biskupstwa, pierwsze Anzeatyckie Miasto. Brem nad Wezerem, y Rostock Port Morski; Meklemburskiego Xięstwa, insze dwa Anzeatyckie tego Cyrkułu Miasta. Hannower w Xięstwie Brunświckim nad Rzeką Leyn mocne, ludne, y ordynaryina Krola Angielskiego Rezydencya, kiedy przyieżdża do Włości swych w Niemczech, ktorych y to Miasto iest cząstką.

Insze Cyrkułu tego Xięstwa wszystkie niemal maią za Stolice Miasta swegoż imienia.

P. *Ktore są Części Wyższey Saxonii Cyrkułu?*

O. Ten Cyrkuł w Południowey Części swoiey zamyka: Saxonią; w połnocney Elektorat Brandeburgski, a wcale na Połnoc, Xięstwo Pomeranii.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta tego Cyrkułu?*

O. Znacznieysze Wyższey Saxonii Miasta: *Drezno* nad Elbą Kapitalne Margrabstwa Miśnii, naywiększe, nayludnieysze, arcy piękne, Wyższey Saxonii Miasto, y Rezydencya Elektora swego, ktore bardziey nierownie temi czasy, niżeli przedtym kwitnie Manufakturami Porcellanowemi, ktore nad Indyiskie przekładaią. *Berlin* Kapitalne Elektoratu Brandeburgskiego, insze Miasto znaczne nad Rzeką Sprée, ordynaryina Krola Pruskiego Rezydencya. *Lipsk*, po Niemiec: Leypsig Jarmarkami sławne, nad Rzeką Pleiss dosyć wielkie,

bogate, handlowne, gdzie Nauki zarowno z Kommercyami kwitną.

P. *Co w ſobie zamyka Weſtfalſki Cyrkuł?*

O. Cyrkuł ten zawiera w ſobie Biſkupſtwa, Monaſteryeńſkie, Oſnaburgſkie, y Paderborneńſkie na Połnoc, Biſkupſtwo Leodyeńſkie na Zachod; Xięſtwa Juliaceńſkie. Kliwii, y Bergeńſkie; w pośrzodku ktorych ieſt Arcy Biſkupſtwo Kolońſkie, Hrabſtwo Marchioneńſkie, czyli *de Marck*; na Połnoc Xięſtwa Bergeńſkiego, y Hrabſtwo *de Naſſau* na Wſchod tegoż Xięſtwa. Między Połnocą y Zachodem tego Cyrkułu znayduie ſię Xięſtwo Fryzyi Wſchodniey, między Połnocą y Wſchodem Xięſtwo Werduńſkie, y Mindeńſkie na Wſchod Bſkupſtwa Oſnaburgſkiego, Opactwo Korweiaceńſkie między Połnocą y Wſchodem Paderborneńſkiego Biſkupſtwa, Opactwo Stabulieńſkie między Południem y Wſchodem Biſkupſtwa Leodyeńſkiego.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta Weſtfalii?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Weſtfalii ſą: Leodium, po Franc: Liege; nad Mozą, arcy obronne, piękne, wielkie, bogate, handlowne, y ludne. Kolonia dawne nad Renem Miaſto Ceſarſkie, y Anzeatyckie. Duſſeldorp, także nad Renem; Akwisgran, po Franc: Aix-la-Chapelle, Xięſtwa Juliaceńſkiego Miaſto, ſławne mineralnemi wodami, y tym: iż niegdyś mieyſcem było Koronacyi Ceſarzow. Munſter Kapitalne Biſkupſtwa tegoż imienia, doſyć wielkie, y piękne Miaſto. Embden Kapitalne Wſchodniey Fryzyi, znaczne, z dobrym

Portem

Portem nad Morską odnogą, w ktorym się welka liczba okrętow mieścić może.

P. *Ktore są Państwa Cyrkułu Niższego Renu ?*

O. Zawiera w sobie Cyrkuł ten 4. Elektoraty, to iest: Koloński, Trewirski, Moguncki, y Palatynatu Renu, procz Westfalskiego Xięstwa, zamykaiącego się w Cyrkule tegoż imienia, y innych niektorych Powiatow.

P. *A Cyrkuł Wyższego Renu co w sobie zamyka?*

P. W Połnocney Części tego Cyrkułu znayduie się Landgrawiat Haski, Wetermannia, y Opactwo Fuldeńskie. W Połudnowey: Biskupstwo Wormacyeńskie, Spireńskie, y Bazyleyskie, Xięstwa Zweybryckie czyli *de Deux-Ponts*, y Symmereńskie, procz innych pomnieyszych Powiatow. Alsacya, ktora przedtym Częścią tego była Cyrkułu, teraz należy do Francyi.

P. *Ktore są Miasta tych dwoch Renu Cyrkułow ?*

O. Idąc nad Renem znayduie się Spira, Wormacya albo Worms; Moguncya po Franc: Mayence, Koblentz, Bonna, y Kolonia. Haidelberg nad Nekrą. Manheim w tym mieyscu, gdzie się ta Rzeka łączy z Renem. Nad Menem Frankfort znaczne Miasto mieyscem iest Cesarzow Elekcyi; Kassel Kapitalne Landgrawiatu Haskiego wyżey Fuldy.

P. *Co rozumiesz przez Cyrkuł Burgundski ?*

O. Cyrkuł ten, ktory iuż zaginął, zamykał w sobie *Franche-Comté* Prowincyą, na Południe Lotaryngii, należącą teraz do Francyi. Do tego także Cyrkułu należało XVII. Prowincyi Niderlandskich,

ſkich, o ktorych mowić będziemy, powiedziawſzy wprzod nieco o Czeſkim, y Węgierſkim Krolestwie.

ROZDZIAŁ. III.

O Czechach.

P. *JAkim Kraiem ſą Czechy?*

O. Czechy ſą Kroleſtwem, ktore *ex electivo* ſtało ſię dziedzicznym Domu Auſtryackiego?

P. *Co za natura ieſt Jego?*

O. Kroleſtwo Czeſkie ieſt doſyć zimne, powietrze nie nadto zdrowe maiące, w zboże iednak, paſtwiſka, y ſzafran obfituie.

P. *Jako ſię dzieli?*

O. Dzieli ſię na Czechy własne, y Xięſtwo Szląſkie, na Wſchod; na Margrabſtwo Morawy na Południe, y Luzacyą na Połnoc. Niżſza iednak Luzacya do Elektora Saſkiego należy. Szląſk cały zoſtaie w rękach Krola Pruſkiego, ktory przez oſtatnie Traktaty w poſſeſſyi tey ſwoiey utwierdzonym zoſtał.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Rzeki w Czechach?*

O. Elba, Moldawa, Eger, maiące początek w Czeſkim Kroleſtwie. Morowa, y Odra wypływaią z Szląſka. W Luzacyi zaś znayduie ſię Rzeka Sprée.

P. *Wylicz oſobliwſze Miaſta?*

O. *Praga* nad Moldawą, Stolica całego Kroleſtwa, iedno z naywiękſzych y nayludnieyſzych Miaſt Europy, ktore wiele przykrości rożnych wytrzymało czaſow, oſobliwie podczas oſtatnich

woien.

woien. *Königengratz* nad Elbą, bardzo dobre y piękne Miasto. Na Zachod zaś Krolestwa tego nad Egrą znayduie się Egra dosyć mocne. Nad Odrą *Wrocław*, piękne, obszerne, y ludne, Kapitalne Szląska całego; Raciborz, Oppelen, Glogau nad tąż Rzeką, mocne y piękne Miasta. Nad Morawą Olmutz Kapitalne Morawii. Na południe zaś Luzacyi iest Gorlitz Kapitalne oneyże, y Budissen insze Miasto na Zachod Miasta Gorlitz.

ROZDZIAŁ. IV.
O Węgrach.

P. *CO rozumiesz przez Węgry ?*

O. Węgry są Krolestwem, ktore przedtym *electivum* było, lecz Roku 1687. deklarowane iest dziedzicznym Domu Austryackiego, przez wszystkie Stany swoie w Presburgu zgromadzone.

P. *Co iest za Kray ?*

O. Powietrze w Węgrzech iest niezdrowe. Ziemia iednak niezmiernie obfituie w zboże, wina, y owoce. Ma podostatek zwierzyny, y dzikich bestyi. Znayduią się także złote, y srebrne Rudy, w niektorych Krolestwa tego gorach.

P. *Jakiey iest Religii ?*

O. Religia Rzymska po większey części panuie w Węgrach. Wiele także iest Protestantow, ktorzy lubo wiele złego wytrzymali przeszłych czasow, teraz iednak nieco pokoiu zażywaią, przez odzyskanie przywileiow swoich, ktore im Nayiaśnieysza ich teraz panuiąca Regnantka przywrociła.

P. *Powiedz co o Przymiotach Węgrow?*

O. Mowią pospolicie, iż Węgrzy więcey chęci do woyny, niż do nauk maią, y Kommercyow. Są dumni, wielkich chwytaiący się zamysłow, a nie bardzo z sobą zgadzaiący się, w wielu ięzykach, a osobliwie w Łacińskim biegli, Ktorych ięzyk Oyczysty to ma osobliwszego, że ani on od żadnego, ani żaden inny od niego nie pochodzi.

P. *Ktore Rzeki skrapiaią Węgry?*

O. Pryncypalnieysze Rzeki w Węgrzech są: Donay płynący z Niemiec, Drawa wypływaiąca z Biskupstwa Saltzburskiego; Sawa z Wyższey płynąca Karnioli, y Teysse, ktora początek swoy ma w Gorach Krempackich, dzielących Polskie od Węgierskiego Krolestwa, Trzy te ostatnie Rzeki arcy rybne, w Donaiu giną.

P. *Jak dzielisz to Krolestwo?*

O. Dzieli się na Wyższe y Niższe Węgry, ktore wraz LIV. Hrabstw zawieraią, ktore wszystkie naszych czasow w possessyi Domu Austryackiego zostaią, iako y Transylwania.

P. *Ktore się osobliwsze w nim znayduią Miasta?*

O. Nad Donaiem płynącym przez Węgry, znayduie się Buda Stolica Krolestwa. Presburg, Gran czyli Strygonia, Wielki Waradyn nad Keres Rzeką, wpadaiącą w Teysse. Tokay wsławione winami powiatu swego, arcy obronne, w tym mieyscu, gdzie się Bodrog z Teysse łączy. Temezwar w Hrabstwie tegoż imienia na Południe Krolestwa. Essek w Sklawonii na brzegach Drawy. Naostatek Belgrad Kapitalne Serwii, tam gdzie w Donay Sawa wpada.

P.

P. *Co iest Transylwania po Polsku* Siedmiogrodzka Ziemia ?

O. Transylwania iest Xięstwem, ktore przedtym własnych swych miało Panow, a teraz do Krolestwa Węgierskiego należy. Większa część Obywatelow iego, albo Kalwińskiey, albo Luterskiey iest Religii, powietrze w niey zdrowsze, niż w Węgrzech, ziemia dosyć żyzna, maiąca w sobie złote, y śrebrne rudy, tudzież Żupy solne.

Maros, y Alt są naypryncypalnieysze w niey Rzeki, ktore się obiedwie na Połnoc Prowincyi tey poczynaią, Miasto zaś Hermansztad nad Ceber wpadaiącą w Alt, iest Stolicą.

ROZDZIAŁ. V.

O Niderlandzie w powszechności, y o Rzeczypospolitey Provinciarum Foederatarum.

P. *CO rozumiesz przez Prowincye Niderlandskie?*

O. Prowincye te, ktorych się XVII. liczy, położone na Połnoc względem Francyi; a względem Niemiec na Zachod, dzielą się *in Provincias Foederatas*, czyli *Acatholicas*; ktore się inaczey Rzecząpospolitą Hollenderską nazywaią; y na *Belgium*, czyli Niderland Katolicki.

P. *Co znaczą* Provinciae Foederatae ?

O. Prowincye te imię to maią od złączenia się wzaiemnego w Utrechtcie 1579. Roku, gdzie się obowiązały były przysięgą, do pomagania sobie wzaiemnego w konserwowaniu wolności. Nazy-

waią

waią się także pospolicie Hollandyą od iedney tegoż imienia znaczniey szey Prowincyi swoiey. Dla teyże samey przyczyny Obywatele ich zowią się Hollendrami.

P. *Wiele iest tych Prowincyi ?*

O. Prowincyi tych, ktorych VIII. przedtym było, teraz się VII. tylko liczy, maiących głos na ziazdach publicznych, to iest: Xięstwo Geldryi, Hrabstwo Zutfanii,(ktore iednę czynią Prowincyą) Hrabstwo Hollandyi, y Zelandyi; Państwo Utrechtskie, Fryzyi, Over-Yssel czyli Transysalanii, y Groningi.

P. *Czyliż się iedna tylko z nich składa Rzeczpospolita ?*

O. Prowincye te, ktore do małych podobne są Rzeczypospolitych, wespoł iednę formuią; ktora się Stanami Generalnemi *Provinciarum Foedaratarum* nazywa, każda z tych Prowincyi iest Udzielną, rządzącą się podług praw swoich y zwyczaiow: Miasta nawet same są niby pomnieysze iakie Rzeczypospolite, zostaiące pod dyrekcyą Senatu, maiącego naywyższą władzę w niektorych rzeczach, lubo w innych podlega Stanom Prowincyalnym.

P. *Jaki iest Rząd tey Rzeczypospolitey ?*

O. Rząd tey Rzeczypospolitey iest Demokratyczny z Arystokratycznym zmieszany, Stany albowiem każdey Prowincyi składaią się z Szlachty, ktora wespoł iedne tylko ma *votum*, y Deputatow Miast, z ktorych każdy ma *votum* swoie.

P. *Ktoż tedy Rządzi tym Państwem?*

O.

O. Deputaci od każdey wybrani Prowincyi, ktorzy trzy publiczne czynią ziazdy, to iest: Stanow Generalnych, *Consilii Status*, y *Camerae Fisci*, ktore się w Hadze odprawuią. Do ziazdu Generalnych Stanow naypryncypalniey należy dyrekcya interessow znacznieyszey importancyi, y dawanie audyencyi Ministrom Dworow postronnych.

P. *Jakiey natury iest Ziemia?*

O. Powietrze w Sprzysiężonych Prowincyach wilgotne iest, y grube; ziemia bagnista, osobliwie w Hollandyi, w ktorey się procz łąk nic osobliwszego nie znayduie. W Powiatach Geldryi, y Utrechtu, rodzi się nieco zboża. Z tym wszystkim Rzeczpospolita ta iest nayludnieysza w całym świecie, y naybogatsza; wszystkiego maiąca podostatek, cokolwiek do sustentacyi y wygody ludzkiey służyć może.

P. *Jakich obyczaiow są Obywatele?*

O. Hollendrzy są trzeźwi, mocni, pracowici, stateczni, dowcipni, pilni w interessach swoich, rzetelni, y naybiegleysi w handlach y negocyacyach. Kray naymniey w całey Europie niegdyś maiący ludzi, w tak wesołe przemienili mieysce. Rzeczpospolita ta zawiera w sobie wiele Miast dobrym ksztaltem wystawionych, maiących niezmierną liczbę kanałow, ktorych brzegi drzewami są wysadzane, y w takim konserwowane porządku, iakiego nigdzie nie widziemy.

P. *Jaka panuie Religia?*

O. Religia Kalwińska. Atoli iednak wszystkie oraz inne wolne tam maią *exercitium* Religie, gdzie

nikogo

nikogo do Wiary nie przymuſzaią. Ktora to wolność ſumienia ſprawuie: iż kray ten tak mocno kwitnący, ludnym ieſt; y wſzyſtkim mieſzkaiącym w nim arcy miłym.

P. *Ktore ſię naypryncypalnieyſze Rzeki znayduią w tych Prowincyach?*

O. Pryncypalnieyſze Rzeki znayduiące ſię *in Belgio Acatholico* ſą: Ren, y Moza. Pierwſza z nich dzieli ſię na pięć Odnog, z ktorych oſtatnia konſerwuiąca imie Renu ginie w piaſkach pod Leydą. Inſzych zaś Odnog te ſą nazwiſka: Wahal, Yſſel, Leck, y Waert.

P. *Jakie w nich ſą naypryncypalnieyſze Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta *Provinciarum Foedaratarum* te ſię liczą. W Xięſtwie Geldryi, Nimegue, po Łac: Noviomagus; mocno obronna forteca nad Wahal; Arnhem na brzegu Renu; y Haderwick nad Zuiderzée maiące Akademią. W Hrabſtwie Zutfanii nad Yſſel znayduie ſię Zutfen Stolica iego, y Doesburg. Amſzterdam pryncypalne Miaſto Południowey Hollandyi, y Prowincyi Sprzyſiężonych, iedno z nawiękſzych Miaſt w Europie, bogactwy, kommercyami, y Obywawatelow licznością ſłynące, ktorego Port zawſze ieſt napełniony okrętami. Leyda drugie Hollandyi Miaſto co do wielkości, nad Renu Odnogą położone, ozdobione Akademią nayſławnieyſzą w całym Belgium Acatholicum, y oblężeniem wytrzymanym w Roku 1574. ſławne, kiedy Hiſzpani nic nie wſkorawſzy odſtąpić od niego muſieli. Harlem niedaleko Jeziora tegoż imienia, 3. mile

na

na Zachod Amszterdamu, obszerne, y wielkie, certuiące z Moguncyą o wynalezieniu sztuki Drukarskiey. Roterdam, w tym mieyscu, gdzie się Moza z Rottą schodzi, nayłudnieysze po Amszterdamie Miasto. Haga po Franc: la Haye, Miasteczko na cwierć mile od Morza położone. W ktorym się Stany Generalne zgromadzaią. Jest dosyć wiele znacznieyszych w Europie Miast; ktore się ani w Wielkości, ani w Pałacach z nim rownać nie mogą.

P. *Ktore są Miasta innych Prowincyi?*

O. Middelburg na wyspie Walheren, wielkie, piękne, handlowne, y Kapitalne Prowincyi Miasto. Flessinge Port morski na teyże wyspie sławne dla swey pozycyi. Utrecht drugie Miasto piękne, y stołeczne Prowincyi tegoż imienia. W Fryzyi znayduie się Leuward Stolica y Rezydencya Xiążęcia Arauzyackiego po Franc: d'Orange. Ale ten będąc Staduderem obrany, czyli naywyższym Woysk Hetmanem, w Hadze ordynaryinie rezyduie. Harling Port Morski, y Franeker sławne Akademią. Dewenter, y Zwol, w Transysalanii. Groninga zaś tegoż imienia ma Stolicę z Akademią.

P. *Czyli Hollandczykowie niemaią ieszcze innych possessyi w Niderlandzie?*

O. Hollandczykowie maią ieszcze w possessyi część Xięstwa Brabandzkiego, Hrabstwa Flandryi, y Xięstwa Limburskiego.

P. *Ktore osobliwsze Miasta znayduią się w Brabancyi Hollenderskiey?*

O.

O. Pryncypalne Miasta Brabancyi Hollenderskiey są te: Bois-le-Duc arcy obronne, położone nad Rzeką Dommel, dwie mile od Mozy. Grawe nad tąż Rzeką, niemniey mocne, Berg-op-Zon inne Miasto arcy obronne, na Wschod Rzeki Skaldis, na sześć mil na Połnoc Antwerpii. Breda także mocne Miasto z tytułem Baronii, trzy mile od morza.

P. *Wylicz Miasta Flandryi Hollenderskiey?*

O. Wszystkie niemal Flandryi Hollenderskiey Miasta arcy mocne maią fortece, między ktoremi Ekluze, Hulst, Sas-de-Gand, Ysendyck, y Axel pierwsze trzymaią mieysce.

P. *Ktore Kraie należą do Hollandczykow, procz tych ktore w Europie maią?*

O. Hollandczykowie naywięcey maią kraiu ze wszystkich Narodow Europeyskich w Azyi. Maią także nie mało fortec w Afryce, procz niektorych w Ameryce części.

ROZDZIAŁ. VI.

O Niderlandzie Katolickim.

P. *JAk nazywamy Niderland Katolicki?*

O. Niderland Katolicki Flandryą pospolicie zowiemy, od partykularnego nazwiska iedney z pryncypalnieyszych iegoż Prowincyi, Obywatelow zaś Belgami nazywamy.

P. *Jakiey natury Ziemia?*

O. Kray ten mniey niż przedtym w sobie zawieraiący ludzi, obfituie w zboże, pasze, y niemasz żadnego takiego kraiu, ktoryby miał tyle

zna-

znacznych Miaſt, tak bliſko ſiebie będących. A lubo Cudzoziemcy Obywatelom iego tępość dowcipu przypiſuią, atoli iednak wielu Zacnych z ſiebie wydał Mężow, ktorzy w wſzelkiego rodzaiu naukach, nikomu przewyżſzyć ſię nie dali.

P. *Jaka tam panuie Religia?*

O. Sama tylko Religia Rzymſka Katolicka wolne mą *exercitium* w całym tak Auſtryackim, iako y Francuzkim Niderlandzie, dla ktorey przyczyny zdało ſię Obywatelom kraiu tego, Prowincye ſwoie, dla rożnicy od Akatolickiego, Katolickim nazwać Niderlandem.

P. *Wylicz mi oſobliwſze Rzeki?*

O. Znacznieyſze Rzeki te ſię liczą: Moza, Skaldis, po Franc; Eſcaut, Sambr, Lys, y Dile. Maią także Prowincye te dwa oſobliwſze kanały, ieden z Gandawum do Brugi, y Oſtendy; drugi z Bruxelli ciągnący ſię do Antwerpii, ſłużące wiele negocyacyom kraiu tego.

P. *Wiele ſię w nim liczy Prowincyi?*

O. Niderland Katolicki z IX. ſkłada ſię Prowincyi, to ieſt: z Xięſtwa Brabandzkiego, Luxemburgſkiego, y Limburgſkiego, z Margrabſtwa *Sacri Romani Imperii*, z Państwa Mechlińſkiego, tudzież z Hrabſtw Flandryi, Artezyi, Hannonii, y Namurku.

P. *Do kogo należą te Prowincye?*

O. Do Domu Auſtryackiego należy Xięſtwo Brabanckie, Margrabſtwo S. R. Imperii, Państwo Mechlińſkie, Xięſtwo Limburgſkie, Luxemburgſkie, y Geldryi, tudzież część Hrabſtw Flandryi, Hannonii, y Namurku.

Do

Do Francuzow nalezy Artezya cała, większa część Hannonii, y Flandryi.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta?*

O. Idąc przez wszystkie Rzeki tych Prowincyi, nad Mozą nayprzod znayduie się Namur, arcy mocne y Kapitalne Miastwo Hrabstwa tegoż imienia. Nad Escaut czyli Skaldis Tornak, Udernard, Gand, Dendermond, Ruppelmond, y Antwerpia, po Franc: Anvers. Mons Kapitalne Hannonii tam gdzie się Truille schodzi z Rzeką Haysn wpadaiącą w Escaut; nad Lys: Menin, y Kurtrai. Ypres na Zachod Miasta Menin; nad Tyl czyli Dyl. Lowain, po Łac: Lovanium Akademią, y Mechlin Arcy-Biskupstwem sławne. Bruxella Kapitalne Xięstwa Brabanckiego, y całego Belgium Katolickiego, obszerne, wspaniałe, ludne, y ordynaryina rezydencya Gubernatora Austryackiego Niderlandu. Ostenda, y Neuport dwa pomnieysze Flandryi Miasta, położeniem swoim na brzegu Morskim sławne. Przydać się tu może y Bruges arcy obszerne Miasto, ktore się iednym tylko kanałem od Ostendy dzieli.

ROZDZIAŁ. VII.

O Lotaryngii, y Alsacyi?

P. *CO rozumiesz przez Lotaryngią?*

Lotaryngia (a) iedno z nayznacznieyszych Xięstw

(a) *Xięstwo Lotaryńskie (w zamian, ktorego Xże Franciszek z Domu Lotaryńskiego, teraznieyszy Cesarz wziął Xięstwo Hetruryi) zostaie w possessyi* Stanisława I. *z Do-*

Xięstw Europy. od dawnych czasow partykularnych miało Xiażąt, ktorego przed kilku lat ustąpił Francyi, Xiąże onegoż Francissek, Mąż Dziedziczki Austryackiego Domu, ktory w Roku 1745. Cesarzem obranym został.

P. *Jak dzieliß Lotaryngią ?*

O. Lotaryngia dzieli się temi czasy na Xięstwo Lotaryngii, y Xięstwo Bar, ktore razem iednę z naypięknieyszych Francyi czynią Prowincyą.

P. *Ktore są pryncypalnieyße Miasta Lotaryngii?*

O. Pryncypalnieysze Miasta Lotaryngii są: Nanci, Kapitalne Xięstwa całego, położone nad Murtą w Mozellę wpadaiącą, dosyć wielkie, wspaniałe y ordynaryina swych Xiążąt Rezydencya. Nad Ornain Rzeczką w Matronę wpadaiącą, znayduie się Bar-le-Duc Kapitalne Xięstwa tegoż imienia. Nad Mozellą iest: Remiremond, Espinal, Toul, Pont à Mousson, Thionvill, y Metz nayobronnieysze w całey Lotaryngii. Nad Mozą Werdun.

P. *Co rozumieß przez Alsacyą ?*

O. *Alsacya* iest cząstka Niemiec rozciągaiąca się nad Renem, między Lotaryngią y Szwabskim Cyrkułem. Ta Prowincya arcy żyzna, temi czasy należy do Francyi, ktora w niey tak się zmocniła fortecami, iż trudno bardzo będzie Niemcom, aby ią odzyskali.

P. *Wylicz osoblinyße Miasta?*

O. Strasburg w tym mieyscu, w ktorym się Ill y Brusche Rzeki łączą, cwierć mile od Renu nay-

żnaczniey-

---

mu LESZCZYNSKIEGO *Krola Polskiego, po ktorego śmierci wiecznemi czasy należeć ma do Francyi.*

znacznieyſze Niemieckie Miaſto, y nayobronnieyſza forteca. Fort-Loüis między Hagenau y Strasburgiem na wyſpie w poſrzod Renu, tak mocno od natury y ludzką ufortyfikowane ręką, żeby naydłuższy wytrzymać mogło attak. Nad Queich położona ieſt Landaw arcy mocna Forteca. W Wyżſzey zaś Alſacyi znayduie ſię Neu-Briſach; nowe, porządne, y mocno ufortyfikowane Miaſto.

ROZDZIAŁ. VIII.

O Szwaycarach.

P. *CO rozumieſz przez Szwaycaryą?*

O. *Szwaycarya* ieſt Corpus z XIII. złożone Kantonow, tyleż niemal pomnieyſzych formuiących Rzeczypoſpolitych, nie dependuiących wprawdzie od ſiebie, zkonfederowanych iednak na utrzymanie wſpolney wolności.

P. *Na wiele Części dzieliſz Szwaycaryą?*

O. Dzieli ſią na Szwaycary właſne, zamykaiące XIII. Kantonow; na Aliantow Szwaycarſkich, na kraie hołdownicze Szwaycarom, y kraie hołdownicze Aliantow ſwoich.

P. *Ktore to ſą te Kantony?*

O. Na Połnoc: Kanton, Baſel; Kan: Soleurre; Kant: Zurich; Kant: Schaffhauſen; Kant: Appenſel. W poſrzodku: Kanton Schwitz; Kant: Zug; Kant: Lucern; Kant: Underwald, y Kant: Glaris. Na południe Kant: Friburg; Kant: Uri; Kant: Berne; nayzacnieyſzy y nayobſzernieyſzy ze wſzyſtkich.

P.

P. *Wylicz Aliantow Szwaycarſkich?*

O. Alianci Szwaycarſcy ſą Ci: Opat S. Galli z ſwoim Miaſtem, znayduiącym ſię w Kant: Appenſel; Kray Gryzonow między Południem y Wſchodem 13. Kantonow. Walezya na Południe Berneńſkiego Kantonu, Biſkup Bazyleńſki z Miaſtem Malhauſen w Alſacyi, Genewa nad ieziorem tegoż imienia; Biel, po Łac: Bienna między Połnocą y Wſchodem Jeziora ſwego imienia; Hrabſtwo Neuſchatel, y Walengii na Zachod Bienneńſkiego ieziora, y Ywerdun czyli Neuſchatel.

P. *Wylicz Kraie hołdownicze Szwaycarow?*

O. Są te: Hrabſtwo Badeńſkie; Prowincye wolne Bremgarten, y Melingen za Zachod Kant: Zurich; Turgow na Wchod tegoż Kantonu, Reinhtal nad Renem na Wſchod Kant: Appenſel, procz innych we Włoſzech kraiow.

P. *Co nazywaſz Kraiem hołdowniczym Aliantow Szwaycarſkich?*

O. Kraie hołdownicze Szwaycarſkich Aliantow ſą te: Toggenburg na Wſchod Kantonu Appenſel, Waltelin, po Łac- Vallis Tellina, Hrabſtwo de Chiavene, y Bornio na Południe Gryzonow, Niżſza Walezya na Południe Kantonu Berneńſkiego.

P. *Jaki ſię Rząd znayduie w Szwaycarach?*

O. Rząd Szwaycarſki nie ieſt iednakowy we wſzyſtkich Kantonach, w niektorych Aryſtokratyczny, a wcale Demokratyczny w Kant: Uri, Schwitz, Underwald, Zug, Glaris, y Appenſel.

P. *Czyli iednakowa w tych Kantonach ieſt Religia?*

O. Katony Zurich, Bern, Basel, y Schaffhausen, Religii są Protestantskiey; Kanton Glaris, y Appensel częścią Kalwińskiey, częścią Rzymskiey Katolickiey, a insze VII. Kantony Rzymskiey są wszystkie Wiary.

P. *Jakiey natury iest Ziemia w tych Kantonach ?*

O. Kray Szwaycarski nie bardzo iest żyzny, dla wielkiey liczby gor w nim się znayduiących. Obywatele iego są polityczni, woienni, danego raz wiernie dotrzymuiący słowa, a zatym estymowani od wszystkich dla swey szczerości.

P. *Ktore są pryncypalne Miasta Szwaycarskie?*

O. Każdy Kanton nazwisko bierze od znacznieyszego swego iakiego Miasta, wyiąwszy tylko Kanton Uri, y Underwald, z ktorych pierwszy ma Altorf, a drugi Stantz Miasta.

P. *Czyli się ieziora iakie znayduią w Szwaycarach?*

O. W Szwaycarach wiele się znayduie ieziorow znacznych, z ktorych te są pryncypalnieysze. Na Południe Jezioro Genewenskie; na Połnoc Konstancyenskie. Te zaś to iest: Neuschatel, Lucerneńskie, y Zurich Jeziora, są położone w Kantonach podobnież nazwanych.

P. *Co się ieszcze osobliwszego znayduie w Szwaycarach ?*

O. Gory Alpes na całą Europę sławne, z ktorych wielka liczba Rzek wypływa, iako to: Ren, Inn, Ada, Tessin, y Aar.

RO-

ROZDZIAŁ. IX.
O Sabaudyi.

P. *CO iest Sabaudya?*

O. SABAUDYA: iest sławne Xięstwo tak dla obszerności, iako y dla przymiotow kraiu. W ktorym ziemia ponieważ wyniosłemi iest napełniona gorami, nie bardzo zatym iest żyzna, w niektorych atoli mieyscach dosyć się rodzi zboża, y wina.

P. *Do kogo należy to Xięstwo?*

O. Do Krola Sardyńskiego, Xięstwo to w tym podobne iest do Francyi iż w nim Corki Sukcessyi mieć nie mogą.

P. *Przełoż cokolwiek wiedzieć możesz o Religii, y obyczaiach Sabaudczykow?*

O. Sabaudczykowie są ludzie dobrzy, z wielkim do Pana swego przywiązaniem, trzeźwi, wierni, pracowici, w Ekonomice arcy biegli. Religia zaś sama tylko Rzymska ma wolne w Sabaudyi *exercitium.*

P. *Ktore są pryncypalne w tym Xięstwie Rzeki?*

O. Te: Izer, Arc, Arwe, Drance, ktore się w nim wszystkie zaczynaią. Arc w Rzekę Izer, ta w Rodan wpada, Arwe płynie przez Prowincyą Fossygny, Drance w Jeziorze Genewenskim ginie.

P. *Na wiele Części dzieli się Sabaudya?*

O. Dzili się na VI. Części, z ktorych na Połnoc są te trzy: Tractus Genevensis, czyli *le Genevois*, Ager Cabellicus czyli *le Chablais*, Tractus Fossignianus czyli *Faucigny*; na południe zaś te:

Sabaudya właſna, Tarantazya, y Maurya.

P. *Ktore ſię oſobliwſze w nich znayduią Miaſta?*

O. Szambery po Łac: Camerium Stolica całey Sabaudyi, tam gdzie ſię Leſſe y Albane Rzeki ſchodzą, doſyć wſpaniałe Miaſto. Annecy in Tractu Genevenſi; Ripaille arcy miły Zamek in Agro Cabellico, nad Genewenſkim ieziorem, między Thonon, y Ewian; Bonnewille in Tractu Foſſigniaco, Mouſtiers w Tarentezyi, y St. Jean w Mauryanii znacznieyſze mieyſca.

O PANSTWACH
NA POŁUDNIE EUROPY POŁOZONYCH.

ROZDZIAŁ. I.
O Portugalii.

P. *CO rozumieſz przez Portugalią?*

O. PORTUG: małe wprawdzie co do obſzerności Kroleſtwo, arcy iednak znaczne, nietylko przez ſię, ale y przez kraie ſobie poddane.

P. *Jakiey natury ieſt Kray iego?*

O. Powietrze w Portugalii ieſt czyſte, zdrowe, miłe, y utemperowane, ziemia żyzna, obfituiąca we wſzyſtkie rzeczy, potrzebie, y rozrywce ludzkiey służące. W Kroleſtwie tym znayduią ſię kruſzce złote y ſrebrne, kamienne y marmuru białego gory, tudzież iaſpiſzu.

P. *Jakich przymiotow ſą Portugalczykowie?*

O. Portugalczykow poſpolicie maią za pyſznych, wynio-

wynioſłych, oſtrożnych, politycznych, trzeźwych, w Ekonomice biegłych, lubo nie bardzo przyſtoynych w ſtroiu. Sama tylko Religia Rzymſka ma mieyſce w tym Kroleſtwie, w ktorym ponieważ arcy oſtry ieſt Urząd Inkwizycyi, przeto tylko ſkrycie mogą ſię znaydować Żydzi, lub inſi od Wiary Rzymſkiey odſzczepieńcy.

P. *Opowiedz Rząd Kroleſtwa tego?*

O. Kroleſtwo Portugalſkie Monarchiczne y dziedziczne, przez lat LX. zoſtawało pod rządem Krolow Hiſzpańſkich, ktorego przed ſtem niemal lat poſtradali.

P. *Ktore ſą Rzeki w Portugalii?*

O. Oſobliwſze Rzeki w Portugalii te ſię liczą; Tagus, po Portugalſku Tejo; Durius, po Port: Douro; Minhius, po Port: Minho; wſzyſtkie te Rzeki w Hiſzpanii biorą początek, a giną w Oceanie.

P. *Jako ſię dzieli Portugalia?*

O. Dzieli ſię na VI. Części, z ktorych ſię dwie na Połnoc znayduie, to ieſt: Prowincya Interamnenſis, po Portugalſku Entre Minho, & Douro; y Transmontana, po Port: Tralos-Montes; Dwie w poſrzodku: Beïra, y Extremadura; Dwie na Południe: Tranſtagana, po Pot: Alentejo; y Algabrya.

P. *Co w nich ſą za znacznieyſze Miaſta?*

O. Lisbona w Extremadurze Stołeczne Portugalii, arcy wielkie, handlowne, ludne, y dla położenia ſwego nad Tagem mocno bogate, z Portem, ktory ſię między naywiękſzemi, naybeſpie

cznieyſzemi Europy liczyć może Portami, y wiele w ſobie zawſze zawiera okrętow, ktore pobliżſze gory od wiatrow zaſłaniaią. Procz tego Miaſta ſą ieſzcze y inne w Prowincyi Interamneńſkiey, iako to: Braga obſzerne, piękne, Arcy-Biſkupa maiące. Porto z Biſkupem, handlowne, ludne, naypięknieyſze Miaſto całego Kroleſtwa po Lisbonie, y bardzo bogate dla położenia ſwoiego, na milę od uścia Duriuſza w Morze. Guimaranes między Wſchodem y południem Bragi nad Rzeczką Aves, y Pont de Lima nad Limą, między Połnocą y Zachodem tegoż Miaſta.

W Prowincyi Transmontańſkiey czyli Tralos-Montes znayduie ſię Miranda, na ſkale przy ſamym Duriuſu; na Połnoc Braganza Kapitalne, arcy bogatego Xięſtwa; na Południe Willa-Real; Prowincya Beïra na Połnoc ma Lamego; na Zachod przy brzegu Morſkim Aueiro, w poſrzod Wiſeo, Miaſta. Nad Rzeką Mondego na ſześć albo ſiedm mil od Oceanu położona ieſt Koimbra obſzerne, piękne, Biſkupa maiące, y Akademią; ſtołeczneMiaſto. Na ośm mil od niego ku Połnocy znayduie ſię oſobliwſze zrzodło, ktore wſzyſtko trawi, cokolwiek ſię weń wrzoci, czyli to drzewa, czyli zwierzęta *&c.*

Tranſtagana Prowincya wiele w ſobie obronnych Miaſt zawiera, z ktorych te ſą naypryncypalnieyſze: Ewora Arcy-Biſkupſtwem; y Akademią ſławne. Ku wſchodowi Elwas na gorze niedaleko Gwadyany po Łac: Anas; wielkie, y obronne

Mia-

Miasto, takie maiące zrzodło iż przez VI. Miesięcy całemu Miastu wody dostarczyć może.

W Algabryi iest Tawira pomierne Miasto, z obszernym portem, Faro, Lagos, y Sagrez nad Oceanem. Silwes bardzo dawne Miasto, dwie mile od Morza w tak miłym, y żyznym zostaie mieyscu, że się pospolicie Raiem nazywa.

ROZDZIAŁ. II.
O Hiszpanii.

P. *CO iest Hiszpania?*

O. HISZPANIA arcy obszerne Krolestwo, od Francyi Pyreneyskiemi dzielące się gorami, suche iest, kamieni pełne, y piaszczyste, a przeto mniey urodzayne; atoli iednak zboże, wino, owoce, zwierzyna, bydło, ktore się w nim znayduie, iest wyśmienite.

P. *Opowiedz znayduiący się Rząd w Hiszpanii?*

O. W Krolestwie tym Monarchicznym y Dziedzicznym, Corki nawet na Tron wstępuią, gdyby na męzkiey płci zbywało. Panowanie tey Monarchii rozciąga się po wszystkich czterech Częściach Swiata. A zatym szczycić się sprawiedliwie Krol Hiszpański może, iż nigdy w Państwach Jego nie zachodzi Słońce.

P. *Jakie maią przymioty Hiszpani?*

O. Są trzeźwi, ostrożni, cierpliwi w ponoszeniu przykrości, głęboko rzeczy przenikaiący, takiey powagi, iaka się w żadnym nie znayduie Narodzie. Duma iednak y nadętość o taki Ich przy-

pra-

prawiła letarg, iż biedę raczey cierpieć wolą, niżeli pracować.

P. *Jakiey ſą Religii?*

O. Sama tylko Religia Rzymſka znayduie ſię w Hiſzpanii, Urząd albowiem świętey Inkwizycyi tak w Niey ieſt ſurowy, iż ogniem tych wſzyſtkich karze, ktorzyby przeciwne mieli Nauce Kościoła Swiętego ſentymenta.

P. *Wylicz oſobliwſze Kroleſtwa tego Rzeki?*

O. Pryncypalnieyſze Hiſzpanii Rzeki ſą te: Tagus wypływaiący z gor na Wſchod Algarii Prowincyi Nowey Kaſtylii. Durius maiący początek w gorach Wſchodnich Dawney Kaſtylii. Iberus także ma zdroy w gorach między Połnocą y Zachodem teyże Prowincyi. Minhius na Połnoc Gallicyi. Gwadyana wychodzi z Jeziora tegoż imienia, na Południe Nowey Kaſtylii. Y Gwadalkwiwir, ktory bierze początek w gorach Połnocnych teyże Prowincyi, y na dwie rowne niemal Części dzieli Andaluzyą.

P. *Na wiele Części dzieliſz Hiſzpanią?*

O. Dzieli ſię Hiſzpania na XIII. Prowincyi, ktore dawnieyſzych czaſow wſzyſtkie niemal miały tytuł Kroleſtw. Cztery z nich ſą położone nad Oceanem: Biſkaïa, Aſturya, Gallicya, Andaluzya. Cztery nad Morzem Srzodziemnym: Kroleſtwo Granady, Murcyi, Walencyi, y Katalaunii. Pięć w poſrzodku: Arragonia, Nawarra, Kaſtylia Nowa, Kaſtylia Dawna, y Kroleſtwo Legionis.

P. *Wylicz pryncypalne Miaſta Prowincyi położonych nad Oceanem?*

O.

O. W Biſkai ieſt Bilbao, Stolica Prowincyi, obſzerne, handlami kwitnące, na uściu Rzeki Nerwio, dwie mile od Morza położone Miaſto. S. Sebaſtyana Miaſto, y Fontarabia; ſą dwa mocno obronne mieyſca nad morzem. Aſturyi Stolicą ieſt Owiedo, z Biſkupſtwem, y Akademią; Swiętego Jędrzeia Miaſto, y Santyllana wygodne porty morſkie. Gallicya na wſchod ma za Stolicę Miaſto S. Jakoba, czyli Kompoſtellę, Arcy-Biſkupſtwem, y Akademią ſławne, Korunnę y Wigo dwa Porty Morſkie. Znayduią ſię ieſzcze w tey Prowincyi: Mondonedo, Lugo, Orenza, y Tuy IV. Biſkupſtwa, z ktorych trzy nad Minhiuſem zoſtoią. W Andaluzyi naypięknieyſzey y nayobfitſzey w całey Hiſzpanii Prowincyi, ieſt Sevil-le nad Gwadalkwiwir, naypięknieyſze całego Kroleſtwa Miaſto, obſzerne, dobrze wyfundowane, ludne, handlowne, Stolica Arcy-Biſkupa y Akademii. Kadyx na małey Wyſpie na Połnoc Prowincyi, kommercyami kwitnie, y Portem do ktorego częſto przybiiaią okręty. Gibraltar nad Przeſmykiem Morſkim tegoż imienia, znaczne dla położenia ſwego. Ktore ſobie Anglikowie przywłaſzczyli.

P. *Ktore ſą Miaſta Prowincyi położonych nad Morzem Srzodziemnym?*

O. Granata, Arcy-Biſkupſtwo y Akademią maiące, Stolicą ieſt Prowincyi tegoż imienia. W ktorey to Prowincyi ieſzcze ſię znayduie Malaga, y Almerya dwa Morſkie Porty, y Gwadyx między Połnocą y Wſchodem Granaty. Katalonia zawiera

wiera w sobie Barcellonę, obszerne, dobrym kształtem wyfundowane nad morzem, bardzo ludne, y iedno z nayznaczniey szych Miast Hiszpańskich, Rozes y Gironnę nadmorskie porty; Tortozę nad Iberem, trzy mile od uścia iey w Morze, y Lerydę arcy obronne nad Segrą, ktora Rzeka o sześć mil ztamtąd wpada w Iberum.

P. *A inszych Prowincyi ktore są Miasta?*

O. W Arragonii nad Iberem iest Sarragocca Stolicą, iedno z naywiększych Miast Hiszpańskich, z Arcy-Biskupstwem, y Akademią. Tarrakona, Ternel, Balbastro, y Jaka Stolice tyleż Biskupow; Hueska Biskupa maiące y Akademią. Pampelona obronne Miasto na samym wstępie do Francyi położone, Stolicą iest Nawarry. Kastylia Dawna, ma Burgos nad Arlenson z Arcy-Biskupstwem, Walladolid kommercyami kwitnące, na Połnoc Prowincyi, z Akademią, y Segowią wsławione przednim suknem, ktore w nim robią. Kastylia Nowa naywiększa Prowincya w całym Krolestwie, Kapitalne Miasto ma Madryd, Stolicę Hiszpanii, obszerne wprawdzie y ludne, lecz złym wystawione gustem, nie dobre przytym maiące bruki; Toled nad Tagem, wielkie Miasto nic nie ma osobliwszego procz Arcy-Biskupstwa, ktorego dochody więcey niż na milion wynoszą. Krolestwo Legionis na Połnoc ma Stolicę tegoż imienia, na Południe nad Rzeką Tormes Salamankę sławne naypierwszą w Krolestwie Akademią.

P. *Ktore są osobliwsze Wyspy należące do Hiszpanii?*

O.

O. Pryncypalnieysze Hiszpanii Wyspy na Morzu Srzodziemnym są te: na Wschod Walencyi: Maioryka, y Ywika.

P. *Co maią uwagi godnego te Wyspy?*

O. Maioryka dosyć żyzna, nic nie ma osobliwego procz Maioryki z Biskupstwem y portem Miasto. W Minoryce iest Port-Mahon ieden z naylepszych Portow Srzodziemnego Morza. Tey iednak Wyspy (a) Anglikowie na początkach wieku teraznieyszego Panami się uczynili. Ywika w zboże, owoce, wino, y sol obfituiąca, niektore tylko ma Miasteczka czyli Wioski, y Ywikę Fortęcę z wygodnym Portem, nie cierpi także wężow y innych szkodliwych gadzin, lubo na Południe iey inna iest pożona Wyspa Formentera rzeczona, w ktorey nikt mieszkać nie może, dla niezliczoney prawie mnogości wężow.

P. *Ktore Kraie należą do Hiszpanow procz tych w Europie wyliczonych?*

O. Do Hiszpanii należą ieszcze w Azyi Insulae Philippinae, Insulae Salomonis, y Insulae Larrones. W Afryce Ceuta obronna Forteca nad Morzem, naprzeciwko Gibraltaru; procz Wysep Kanaryeńskich, przez ktorych iednę Hollendrzy y Francuzi pierwszy swoy Merydyan prowadzą. Maią także w Ameryce wiele obszernych Państw, y Wysp znacznych, iako się niżey da widzieć.

RO-

(a) *Anglikom zaś ta Wyspa Minoryka ostatnich czasow przez Francuzow iest odebrana, iako się wyżey namieniło*

ROZDZIAŁ. III.

O Włochach.

P. *CO rozumieſz przez Włochy?*

O. Kray Włoſki ktoryby mogł bydź za naylepſzy poczytany w całey Europie, gdyby częſtym niepodlegał Ziemi trzęſieniom, podobny ieſt do Poł-Wyſpy figurę Niemieckiego buta reprezentuiącey, y między wielu podzielony Panow, z ktorych Ci ſą osobliwsi: Papież, Krolowa Węgierſka dziſieyſza Ceſarzowa, Krol oboyga Sycylii, Wielki Xiąże Toſkańſki terazznieyſzy Ceſarz, Krol Sardyńſki, Rzeczypoſpolite Wenecka, y Genueńſka. &c.

P. *Informuy mnie o naturze Ziemi?*

O. Powietrze we Włoſzech wſzędzie ieſt zdrowe, lubo bardzo gorące na Południe. Ziemia mocno obfituie w zboże, wino, oliwę, w przednie owoce każdego rodzaiu, y w iedwabne robaczki, wielką czyniące intratę.

P. *Jakie przymioty przypiſuią Włochom?*

O. Włosi ſą dowcipni, polityczni, do nauk y utrzymowania cudzych intereſſow ſpoſobni, celuią w Architekturze, Malarſtwie, Snycerſtwie, do Muzyki także y widowiſkow z wielkim ſą przywiązaniem. Atoli iednak poſpolite wſzyſtkich ieſt o nich zdanie, że ſą: przewrotnemi, zdradliwemi, y mſzczącemi ſię. Nie pomiarkowana chciwość tytułow, w Obywatelach Kraiu tego ſprawuie, iż wielką ma Xiążąt, Hrabiow, Margrabiow, Arcy-Biſkupow, Biſkupow, y Prałatow liczbę. P.

P. *Jakiey ſą Religii?*
O. Ponieważ Kray Włoſki mieyſcem ieſt Inkwizycyi, ſama wprawdzie tylko Religia Rzymſka wolne w nim ma exercitium, cierpią iednakże y Zydow, w ſamym nawet Rzymie, w ktorym Papież Głowa Kościoła Rzymſkiego rezyduie.
P. *Na wiele Części dźieliſz Włochy?*
O. Dzielą ſię na Połnocne, y Południowe; zamykaiące w ſobie wiele Państw, z ktorych ſię VII. w Połnocney, a III. w Południowey znayduie Części.
P. *Ktore ſą Państwa na Połnoc?*
O. Te: Piemont, Rzeczpoſp: Genueńſka, Xięſtwo Medyolaneńſkie, Parmeńſkie, Modeńſkie, Mantuańſkie, y Rzeczpoſpolita Wenecka.
P. *A na Południe ktore ſię znayduią?*
O. Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie, Stan Papiezki, y Kroleſtwo Neapolitańſkie, procz wielu Wyſp znayduiących ſię przy brzegach morſkich.
P. *Wylicz oſobliwſze Rzeki?*
O. Pryncypalne Rzeki Włoſkie ſą te: Padus, po Włoſku Pô, wypływaiący z pod Mont-Wiſo na granicach Delfinatu, y Margrabſtwa Saluſſyeńſkiego, a wpada w Odnogę Wenecką cztery znacznemi korytami. Adige, po Łac: Atis; początek ma pod Mont-Brolio na granicy Tyrolu y Kraiu Gryzonow, ginie zaś w Odnodze Weneckiey; na Połnoc Padu Teſin wpadaiąca w Padum, wypływa z Gory S. Gotarda w Szwaycarach. Adda zdroy ma niedaleko Rzeki Atis podobnież w Padum wpływa. Arno, y Tyber uścia maią w Srzodziemne morze,
pierwſza

pierwſza w Xięſtwie Toſkańſkim niżey Pizy, druga kilka mil niżey Rzymu, wypływaią zaś z Appeninu.

P. *Ktore ſą oſobliwſze ieziora we Włoſzech?*

O. Jeziora nayznacznieyſze ſą: Jezioro Większe, po Łac: Lacus Major, Komeńſkie w Xięſtwie Medyolaneńſkim, y Lacus Benacus, w Stanie Weneckim; między Weroną, Bryxyą, y Trydentſkim Biſkupſtwem.

ROZDZIAŁ. IV.

O Państwach Włoſkich na Połnoc położonych.

P. *CO ſię ma rozumieć przez Piemont?*

O. PIEMONT należący do Xiążęcia Sabaudyi, lubo ieſt po większey części napełniony gorami, obfituie iednak w zboże, wino, y owoce.

P. *Na wiele ſię dzieli części?*

O. Piemont dzieli ſię na VI. Części, to ieſt: na Xięſtwo Piemontſkie, Aoſtańſkie, czyli Auguſtańſkie, Margrabſtwo Saluſſyeńſkie, y Hrabſtwo Niceńſkie.

P. *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta w tych Częściach?*

O. Turyn Kapitalne Piemontu, y wſzyſtkich Stanow Xiążęcia Sabaudyi, wielkie, piękne, bogate, handlowne, y iedno z naymocnieyſzych Miaſt Europy, położone nad Padem, Rezydencyą ieſt Xiążąt Sabaudzkich, tudzież Stolicą Parlamentu, Arcy-Biſkupſtwa y Akademii. Ywrea, Suza, Koni,

ni, Oneglia, cztery arcy mocne Miasta w tymże Xięstwie, z ktorych ostatnie port morski ma wygodny. Aosta, Wercelli, Asta, Salluzza, Nizza, pryncypalne są Miasta Hrabstw tak nazwanych, Willafranka, Port morski w Hrabstwie Niceńskim.

P. *Co iest Montferrat?*

O. MONTFERR: położony między Piemontem, Medyolaneńskim Xięstwem, y Rzecząpospolitą Genueńską, do Xięstwa Sabaudyi inkorporowany, lub iest żyzny, nic iednak w sobie osobliwego nie zawiera, procz niektorych Miasteczek.

P. *Powiedz co o Rzeczypospolitey Genueńskiey?*

O. Kray Rzeczyposp: Genueńskiey maiący wiele gor rozciąga się nad morzem Srzodziemnym, to iest: od War, aż do Arno Rzeki. Rząd tey Rzeczypospolitey iest Arystokratyczny, Senat iey składa się z XII. Senatorow, ktorego głową iest Doza na dwa lata obrany.

P. *Ktore ma Miasta?*

O. Genua pysznym nazwane, dla przednich Pałacow, nietylko Stolicą iest Rzeczypospolitey Genueńskiey, ale też naybogatsze, nayhandlowniey-sze Miasto we Włoszech po Wenecyi. Obywatele iego, lubo w negocyacyach y polityce są biegli, boiaźliwego iednak są serca, y danego raz nie dotrzymuią słowa. Postępuiąc zaś nieco od Zachodu na Wschod tey Rzeczypospolitey te się znayduią Miasta: Monako Kapitalne Xięstwa tegoż imienia, pod protekcyą Francuzow będące: Albenga, Finala, Noli, Sawona, &c.

P. *Co w sobie zamyka Rzeczpospol: Luceńska?*

O.

O. Rzeczpospolita ta tak Arystokratyczna, iako y Genueńska, nic nie ma znacznego procz Luki Kapitalnego Miasta, nad Morzem położonego, z Biskupstwem, ludnego, handlownego, y niecierpiącego żebrakow.

P. *Co rozumiesz przez Medyolaneńskie Xięstwo?*

O. Xięstwo Medyolaneńskie położone na brzegu Padu, na tyle się dzieli Prowincyi, ile ma Miast znacznieyszych, należy temi czasy do Krolowy Węgierskiey.

P. *Wylicz osobliwsze Miasta Jego?*

O. Nayprzyncypalnieysze Xięstwa Medyolaneńskiego Miasta są następuiące: Medyolan, bardzo handlowne, ludne, maiące Zamek naymocnieyszy w całey Włoskiey Ziemi, tudzież Biskupa y Akademią; Komo nad ieziorem tegoż imienia Biskupie, y dosyć znaczne Miasto. Pawia Kapitalne Pawizańskiego Powiatu Miasto, Kremona Kremoneńskiego, Nowara Nowarawskiego, Alexandrya Alexandryiskiego, Lody Lodezańskiego. W Lomelińskim zaś Powiecie są: Mortaza, y Walenza dwa obronne Miasta.

P. *O Xięstwie Parmy co iest ciekawego?*

O. Xięstwo to dzieli się na Xięstwo Parmy y Placencyi, maiące tegoż imienia Miasta piękne, dosyć ludne, w obfitym y miłym położone kraiu.

P. *Jako się dzieli Xięstwo Modeńskie?*

O. Xięstwo Modeńskie dosyć żyzne, dzieli się na Xięstwo Modeny, y Xięstwo Reggio maiące Miasta tegoż imienia. W bliskości tego Xięstwa znay-

duie

duie się Powiat Mirandulański, z Kapitalnym tegoż imienia Miastem.

P. *Co w sobie zawiera Xięstwo Mantuańskie?*

O. Zawiera nayprzod Xięstwo Mantuy, z stołecznym Miastem tegoż imienia, arcy obronnym dla położenia samego w pośrzod ieziora; potym Xięstwo Gwastalskie, Sabienetańskie, y Kastylioneńskie, procz innych pomnieyszych, ktore od Miast właśnych nazwiska biorą.

P. *Co się znayduie w Stanie Rzeczypospolitey Weneckiey?*

O. Rzeczpospol: ta naydawnieysza y naysławnieysza z wszystkich w Europie Rzeczypospolitych, maiąca swego Xiążęcia dożywotniego, ktorego Szlachta obieraią; XIV. zawiera Prowincyi, VIII. na Zachod; a na Wschod VI.

P. *Ktore są na Zachod?*

O. Te: Bergomeńska, Kremeńska, Bryxyeńska, Weroneńska, Wincentyńska, Feltryneńska, Belluneńska, Kadubryceńska. Wszystkie te wyliczone Prowincye, maią stołeczne Miasta swego imienia.

P. *Ktore są na Wschod?*

O. Idąc z Południa ku Połnocy, te się znayduią: Prowincya de Rovigo, Prow: de Padua; Prow: de Trewigano, z Miastami podobnież rzeczonemi; Prowin: Dogado, czyli Xięstwo Weneckie; ktorego Kapitalne Miasto Wenecya, y całey Rzeczypospolitey Stolica, iednym iest cudem świata, nie tylko dla położenia swego na niezliczoney niemal liczbie Wysp Odnogi Weneckiey, ale też dla obszerności, wspaniałości, y obrony. Ostatnie

tnie dwie Prowincye ſą : Foroiuliaceńſka ktorey Kapitalne ieſt Udyna ; y Iſtrya Wenecka z Kapitalnym Miaſtem Capo d'Iſtria. Należy procz tego ieſzcze do Wenetow Prowincya Morlakia nad Wenecką Odnogą, ale ſtołeczne iey Miaſto Segna nad Morzem położone, zoſtaie w rękach Krolowy Węgierſkiey.

ROZDZIAŁ. V.
O Państwach Włoſkich na Południe położonych.

P. *CO w ſobie zawiera Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie ?*

O. Wielkie Xięſtwo Toſkańſkie zawiera w ſobie Powiaty Florentſki, Pizańſki , y Sieneńſki, iedno znaczne weſpoł, formuiące Państwo; ktorego arcy obfity kray, nie tylko ma doſtatek gor marmurowych, alabaſtrowych, y porfirowych, ale tez Rudy hałunowe, żelazne, miedziane, y ſrebrne.

P. *Ktoreż ſą pryncypalne Miaſta w tych Powiatach ?*

O. Powiat Florentſki ma Florencyą doſyć wielkie, y dobrym guſtem wyſtawione Miaſto , z Arcy-Biſkupem y Akademią, handlami kwitnące dla położenia ſwego nad Arno.

Piza z Arcy-Biſkupſtwem y Akademią nad Arno także, dwie mile od morza , Stolicą ieſt Powiatu Pizańſkiego , nie tak iednakże ſławne iako Liworno, tegoż Powiatu Miaſto ufortyfikowane nad morzem; obſzerne, piękne , kommercyami nay-

przod

przod, a potym wolnym wſławione portem, w ktorym ſię wiele zawſze znayduie Okrętow.

Siena Stolica Arcy-Biſkupſtwa y Akademii, Kapitalne Sieneńſkiego Powiatu, na całe ſławne Włochy, nayprzednieyſzą języka Włoſkiego pronuncyacyą.

P. *Co to ieſt Stan Papiezki ?*

O. Stan Papiezki nayobſzernieyſze Xięſtwo Włoſkie, wyiąwſzy Kroleſtwo Neapolitańſkie, zoſtaie pod rządem Papieża tak in Spiritualibus, iako y in Temporalibus.

P. *Jak dzieliſz Stan Papiezki ?*

O. Stan Papiezki zawiera w ſobie XII. Prowincyi, z ktorych ſię V. na Połnoc, a VII. na Południe znayduie.

P. *Ktore ſą Połnocne Prowincye ?*

O, Te: Powiat Ferraryeńſki, arcy żyzny; Bononieńſki obfituiący we wſzyſtko, Romanieńſki, w ktorym ſię znayduie mała Rzeczpoſpol: S. Maryna, Xięſtwo Urbinu nięzdrowe, y nieurodzayne; y Marchia Ankonitańſka doſyć dobry kray.

P. *P. Ktore ſię w nich oſobliwſze znayduią Miaſta?*

O. Powiat Ferraryeńſki ma Ferrarę, y Kommachio, Bononieńſki Bononią bogate, y kommercyami ſławne Miaſto. Romanii Kapitalne ieſt Rawenna z portem, y Rimini także inne portowe Miaſto; niedaleko ktorego znayduie ſię Miaſto S. Maryna, pod Rządem dwoch Wodzow zoſtaiące, ktorzy Głową ſą Rzeczypoſpolitey, na VI. Mieſięcy obrani. Urbino Stołeczne Xięſtwa tegoż Jmienia. Marchia Ankonitańſka ma Miaſto Ankonę

nad morzem, ktore się między naylepszemi, y nayobronnieyszemi Włoskiemi liczyć może Miastami.

P. *Wylicz Prowincye na Południe będące?*

O. Stanu Papiezkiego Prowincye na Południe położone te się rachuią: Umbrya czyli Xięstwo Spoletańskie, Powiat Peruzyeński, Orwïetański, Xięstwo de Castro, Patrimonium S. Piotra, Kampania, y Sabinia; procz Benewentańskiego Xięstwa z Miastem tegoż samego imienia w Krolestwie Neapolitańskim położonego.

P. *Ktore są pryncypalne Miasta tych Prowincyi?*

O. Spolet do Biskupa należące Miasto, Stolicą iest Umbryi; w Peruzyańskiey iest Peruzya nad Tybrem z Biskupstwem y Akademią. Niedaleko Miasta tego znayduie się iezioro także Peruzya nazwane bardzo rybne. Orwïetański Powiat ma Orwïeto piękne Miasto, na skale blisko Tybru położone, nietylko od Natury, lecz y ludzkiey ufortyfikowane ręki. Castro Stołeczne iest Xięstwa swoiego.

Patrimonium S. Piotra obfite w zboże, wino, y oliwę, ma Kapitalne Miasto Viterbo, dosyć obszerne y piękne, należące do Biskupa swego, y Civita-Vecchia także do Biskupa należące, z wolnym portem dla wszystkich Narodow.

Rzym Stołeczne Kampanii y całego Stanu Papiezkiego, lubo iuż niemało z dawney swoiey postradał okazałości, iednakże ieszcze naywiększym y naypięknieyszym iest na cały Swiat Miastem, położonym nad Tybrem, nietylko wspaniałemi Kościołami, lecz y pysznemi wsławionym Pałacami.

Maglia-

Magliano pryncypalne Sabinii Miasto nic niema uwagi godnego.

P. *Co iest Neapolitańskie Krolestwo?*

O. Krolestwo to między naypięknieyszemi y naylepszemi Włoskiemi liczące się Państwami, lubo powietrze ma bardzo zdrowe, y ziemię arcy żyzną, iadnakże dwie ma osobliwsze wady, nayprzod iż często doznaie trzęsienia ziemi, powtore iż Obywatele Jego nie lepszą maią nad Genueńczykow reputacyą. Niedawnemi dopiero czasy Dom Hiszpański odzyskał possessyą Krolestwa tego, wraz z Wyspą Sycylią do niego należącą.

P. *Wiele ma Części to Krolestwo?*

O. Krolestwo Neapolitańskie na IV. wielkich dzieli się Prowincyi, z ktorych każda znowu 3. pomnieysze w sobie zawiera Części, Prowincyi tych te są imiona: Terra-di-Lavoro, Abruzzo, Apulia, y Kalabrya.

P. *Jak się dzieli Terra-di-Lavoro?*

O. Terra-di-Lavoro dzieli się na własną Terra-di-Lavoro, na *Principatum Citeriorem*, y *Principat. Ulteriorem.*

P. *Ktore się w nich znayduią Miasta?*

O. Neapol Stolica Całego Krolestwa iedno z naywiększych, y naypięknieyszych Miast Europeyskich, Rezydencya Krolow, tudzież Stolica Arcy-Biskupstwa y Akademii. Od ktorego Miasta na trzy mile się znayduie Gora Somma czyli Wezuwiusz. Gaeta obronna forteca nad morzem, y Kapua nad Rzeką Wolturno, Stolica Arcy-Biskupa, są dwa mocne Miasta w Terra-di-Lavoro.

Principatus Citerior ma Salerno y Amalfi dwa Miaſta nadmorſkie, *Ulterior* zaś ma Benewent z Powiatem ſwoim należącym do Papieża, y Mont-Marano.

P. *Ktore ſą Części, y Miaſta Prowincyi Abruzzo?*

O. Abruzzo Prowincya te ma Części. Abruzzo *Ulterior*, Abruzzo *Citerior*, y Hrabſtwo de Moliſe. Pierwſza z tych Części ma Miaſto Aquila, nie daleko zdroiu Rzeki Aterno. Chietti y Lanciano dwa Miaſta położone na połnoc bliżſzey Abruzzyi. Moliſe zaś znayduie ſię w poſzrod Xięſtwa ſwego.

P. *Opowiedz Części, y Miaſta Apulii?*

O. Apulia zamyka w ſobie Kapitanią, w ktorey ſą Miaſta Lucera, y Manfredonia; Powiat Bari maiący Miaſta Trani y Bari, Powiat Ottranto, w ktorym ſię znayduią Ottranto, Brendiſi, y Tarent wygodne porty morſkie.

P. *Co ſię zamyka w Kalabryi?*

O. Kalabrya dzieli ſię *in Ulteriorem*, czyli dalſzą; *Citeriorem*, czyli bliżſzą; y Bazylikatę. *Citerior* Kalabrya ma Miaſta Konſenza, y Roſſano; *in Ulteriori* niedaleko Odnogi Squillackiey ieſt Kantazaro, y Rhegio arcy dawne Miaſto.

P. *Ktore ſą Wyſpy Włoſkie.*

O. Pryncypalnieyſze Wyſpy do Włoch należące ſą te: Sycylia, Sardynia, y Korſyka, tytułem Kroleſtw ozdobione. Na południe Sycylii znayduie ſię inna Wyſpa Malta, do Kawalerow Maltańſkich należąca, y maiąca za Stolicę Walettę naymocnieyſzą w całym Swiecie fortecę.

P. *A przez Sycylią co rozumieſz?*

O. Sycylia naywiękſza y naypięknieyſza Europeyſka

peyska Wyspa, do Neapolitańskiego należy Krolestwa, od Ktorego się iednym tylko na poł mile szerokim dzieli Przesmykiem. Powietrze ma w prawdzie zdrowe, ziemię żyzną, lecz częstym ziemi podlega trzęsieniom. Obywatele Jey są dawcipni, ktorym obłudność, y niestateczność przypisuią.

P. *Jak się dzieli Sycylia?*

O. Na trzy Valles to iest: *in Vallem* de Mazara, de Demona, y Noto. W pierwszey znayduie się Palermo Miasto obszerne, nadmorskie, Ordynaryina Rezydencya Gubernatora Wyspy. Mazara y Trapano inne dwa porty ku Zachodowi. In Valle Demona znayduie się Messyna Kapitalne Sycylii Miasto, piękne, obszerne, bardzo bogate, y handlowne nad Przesmykiem Messyńskim. In Valle Demona znayduie się także Etna albo Gibel wiadoma gora dla szkod ktore często czynią wypływaiące z Niey nakształt Rzek ogniste materye.

Vallis Noto pomnieysze tylko niektore zawiera Miasteczka.

P. *Co iest Sardynia?*

P. Sardynia wielka Wyspa powietrze ma grube y niezdrowe, ziemię iuż nie tak urodzayną iako Sycylia, Obywatelow nieobyczaynych. Wyspy tey, Xiążę Sabaudyi iest Krolem, dzieli się zaś na Cap Logudori, y na Cap Cagliari.

Kagliari Kapitalne Miasto Sycylii na połnoc położone, pomierne, dosyć handlowne, y ordynaryina Wice-Krola czyli Gubernatora Rezydencya.

P. *Opisz Korsykę?*

O. Korsyka dosyć obszerna Wyspa powietrze

ma grube, niezdrowe, gor wiele, y kamieni, a zatym po większey części iest nieurodzayna. Mieszkańcy Jey są popędliwi, zemsty szukaiący, y niecierpliwi, u ktorych Genueńczykowie Panowie właśni, w takim są obmierżeniu iż niewiele do tego iuż potzeba, aby się z pod Jch wybili mocy. Bastya, Aiazżo, y Kalwi nad morzem nayprzyncypalnieysze są na tey Wyspie Miasta.

ROZDZIAŁ VI.
O Turczech w Europie, y Niższey Tatary.

P. *Co się rozumi przez Turcyą Europeyską ?*

O. Turcya Europeyska iest tym kawałkiem Cesarstwa Otomańskiogo, ktory w sobie zamyka Wschodnią Część Europy, ná Południe Donaiu, między Odnogą Wenecką, Morzem Szrodziemnym y Archi-Pelagiem zostaiącą. Kray ten powietrze utemporowane y ziemię ma urodzayną, a lubo cały Machometańską iest ogarniony Sektą Chrzescianie iednak y Zydzi wolne w nim maią swey Wiary exercitium.

P. *Turcya Europeyska iak się dzieli ?*

O. Turcya Europeyska dzieli się na Połnocną y Południową, ktore w sobie inne pomnieysze zawieraią Części.

P. *Ktore są Części Połnocney Turcyi ?*

O. Te: Ziemia, Multańska, y Wołoska, Kroacya y Dalmacya, nad Odnogą Wenecką; nad Rzeką Sawą, y Donaiem; Bosnia, Bulgarya, Serwia, y Romania przy brzegach Czarnego Morza.

P.

P. Czyli całe te Prowincye do Cesarza Tureckiego należą?

O. Wiedzieć powinniśmy: że Kroacya nayprzod dzieli się na Austryacką; ktorey Stołeczne Karlsztad obronną ma fortecę nad Kulp; y Turecką zawieraiącą w sobie Wihitz niemniey mocną fortecę nad Unną Rzeką, wraz z Kulp wpadaiącą w Sawę.

Podobnież Dalmacya, dzieli się na Austryacką, Wenecką, Turecką, y Raguzańską. Do Domu Austryackiego samo tylko należy Zang Miasto Stołeczne Morlakii Prowincyi Dalmackiey, do Rzeczypospolitey Weneckiey należącey; z wielu innemi od Niey dependuiącemi Wyspami. Insze Miasta w possessyi Weneckiey zostaiące są te; Spalato, Zara, Zebeniko, y Kattaro.

W Dalmacyi Tureckiey w samym położoney szrodku y dosyć szczupłey, ku Serwii te się znayduią Miasta: Marenta, Mostar, y Klinowo.

Dalmacyą na ostatek Raguzańską, nazywa się mała Rzeczpospolita przy granicach Dalmacyi położona, w wolności żyiąca, pod protekcyą Cesarzow Tureckich, ktorym trybut daie. Ma zaś ta Rzeczpospolita szczupły bardzo kawałek ziemi, procz Wysep niektorych; z Raguzą Stołecznym Miastem swoim dosyć obronnym, zostaiącym pod rządem Senatu, do Weneckiego nięco podobnego.

P. Opisz Multańską y Wołoską Ziemię?

O. Moldawia, y Walachia maią osobnych Rządcow swoich, od Tureckiego Cesarza (ktoremu

żold

żold płacą) danych ſobie. Z tych pierwſza arcy przednich doſtarcza koni poſtronnym Narodom. Moldawii Jaſſy nad Scyzyą Rzeką, Walachii zaś Tergowiſk w ſamym ſzrodku Prowincyi położone, ieſt Stolicą. Co ſię zaś tycze Bachoreſch Miaſta, to rezydencyą ieſt Hoſpodara Wołoſkiego, obſzerne y nad Argiſch Rzeką położone, ktora niedaleko od Niego w Donaiu ginie.

P. *Ktore ſą Pryncypalnieysze Miaſta innych Prowincyi ?*

O. Na Zachod Boſnii znayduie ſię Jaikſa y Bagnaluc. Belgrad obronna nad Donaiem forteca Stolicą ieſt Serwii. Sofia przy zdroiu Rzeki Jska Stołeczne Bulgaryi. W Romanii Stambuł nad Przeſmykiem od ſiebie nazwanym, iedno z nayiększych Miaſt, w Europie, y Stołeczne wſzyſtkich Państw Ceſarza Tureckiego. Adryanopol bardzo weſołe Miaſto dla położenia nad Marizą. Gallipoli nad Przeſmykiem tegoż imienia dwoma zmocnione Zamkami, Dardanelli albo też Zamkami Romelii, y Natolii, inaczey nazwanemi.

P. *Ktore ſą Prowincye Połnocney Turcyi Europeyſkiey ?*

O. Połnocna Turcya zamyka w ſobie Grecyą, ſławny niegdyś Kray kwitnącemi w nim naukami, teraz zaś wcale nieludny, puſty, ubogi y pod Tyrannią ięczący Turczynow, ktory do nich niemal cały należy, wyiąwſzy pomnieyſze Wenetow oſiadłości.

P. *Jako ſię dzieli Grecya ?*

O. Dzieli ſię na Tęgą Ziemię to ieſt. *Terram*

fir-

firmam, y Wyſpy. Tęga Ziemia zawiera Macedonią, Albanią, Epyr, Teſſalią, Achaïą czyli Liwadią, y Moreą czyli Peloponeſum.

P. *Ktore ſię w tych Częściach oſobliwſze znayduią Miaſta ?*

O. Pryncypalnieyſze Miaſta Macedonii ſą Salonika, y Konteſſa; nad Przeſmykami podobnież nazwanemi; a na Południe znayduią ſię: Trykala, y Laryſſa. W Albanii Skutari Stolica nad Jeziorem Zenta, Durazzo y Wallona, nadmorſkie Miaſta: W Epyrze Kanina, Chimera, Previza, y Larta. W Teſſalii Janna czyli Janina, w poſzrod Jeziora Laryſſeyſkiego, nad Penną czyli Selampryą Armiro, y Zeton nad Odnogami podobnież nazwanemi. Na południe Liwadyi ſą: Lepanto, Liwadia, Megara y Ateny. Na Poł-Wyſpie Morea w południowey ſtronię Modon; Napoli na Poł-Wyſpie Odnogi tegoż imienia, y Malwazya na brzegach południowych wſpomnioney Odnogi.

P. *Ktore ſą Wyſpy Grecyi ?*

O. Jedne z nich na Morzu Jońſkim; inne in Archi-Pelago ſą położone. Na morzu Jońſkim ſą Korfu, Cefalonia, S. Maura, y Zante, doſyć obfite Wyſpy do Wenetow należące. Między Wyſpami Archi-Pelagu te ſą znacznieyſze: Kandya y Negropont nad zwyczay urodzayne. Poślednia z nich ma kommunikacyą z Tęgą Ziemią, przez moſt kamienny, z drugim zwodzonym łączący ſię moſtem, ktory pewnych podnoſzą czaſow, dla dania wolnego przeyſcia Okrętom. W pierwſzey Wyſpie Wenetowie niektore maią fortece.

P.

P. *Co się rozumi przez mnieyſzą Tartaryą,*

O. Tartarya Mnieyſza, tak nazwana dla rożnicy od Większey Tartaryi w Azyi będącey, nieurodzayna w ſtronach połnocnych, ma Rządcę ſwego, Alianta Ceſarza Tureckiego, ktory ſię Hanem Tatarſkim nazywa.

P. *Jakim ſpoſobem dzielisz tę Tartaryą?*

O. Mnieyſza czyli Europeyſka Tartarya zawiera w ſobie Poł-Wyſpę Krymę, Tartaryą Nogayſką na Połnoc Krymu, Tartaryą Oczakowſką, między Nieprem y Nieſtrem, Tartaryą Beſſarabiyſką, między Nieſtrem y Donaiem, y Drobuſką na Połodnie Beſſarabiyſkiey.

P *Ktore ſą pryncypalnieyſze Miaſta w tych Prowincyach.*

O. W Krymie ieſt Kaffa dobre y obronne Miaſto, nad Przeſmykiem tegoż imienia, ktore tak iako y Kerch czyli Kerſa, do Ceſarza Tureckiego należy. W poſzrod tegoż Krymu maią Tatarzy Baccieſerai, y Or czyli Prekop dobre Miaſto na Międzymorzu, Poł-Wyſpę z Ziemią tęgą łączącym. Tatarzy Nogaïſcy w budach tylko ſkormi przykrytych mieſzkaią w ſzczerym polu. Oczakow mocne Miaſto nad Czarnym Morzem, niżey mieyſca tego położone, gdzie Niepr wpada w Morze, Stolicą ieſt Tatarow Oczakowſkich, Niedaleko uścia Nieſtru znayduie ſię Białogrod czyli Akierman Stolica Beſſarabii. Bender czyli Tekin nad Nieſtrem; Kilia-Nowa nad połnocnym korytem Donaiu ſą położone. Chiuſtanga przy brzegach Czarnego Morza będące, naypryncypalnieyſzym ieſt Tartaryi Dobruſkiey Miaſtem.

O AZYI

O AZYI

ROZDZIAŁ I.

O Azyi w powſzechności, Turcyi Azyiatyckiey y Georgii.

P. *Co rozumieſz przez Azyą?*

O. AZYA ieſt Część Swiata na Wſchod względem Nas położona, łącząca ſię z Europą niedaleko Moſkwy; z Afryką niedaleko Egyptu; a z inſzych wſzyſtkich ſtron oblana wodą.

P. *Iakie ma granice?*

O. Azya na Połnoc graniczy z Morzem Lodowym, na Wſchod z Morzem Spokoynym, na Południe z Morzem Jndyiſkim, na Zachod z Morzem Czerwonym, z Międzymorzem pod Suez, z Morzem Szrodziemnym, Archi-Pelagiem, Czarnym Morzem, z Don czyli Tanais, y Moſkwą Europeyſką.

P. *Jak rozległa ieſt Azya?*

O. Azya podług ſwieżych obſerwacyi, od Południa na Połnoc ma mil 1400, to ieſt od Poł. Wyſpy, Malaka; aż do Kraiow oſtatnich na Połnoc, ku Nowey Zembli; a od Zachodu do Wſchodu 2400, to ieſt od brzegow Zachodniey Natolii, aż do Wſchodnich Japonii, procz Wyſpow ktore ſię na pietnaście rozciągaią graduſow.

P. *Jakim ſpoſobem dzieli ſię Azya?*

O. Dzieli ſię poſpolicie na Połnocną, y Południo-

dniową; czyli na VIII. Części, to jest: na Turcyą Azyatycką, Syberią, Wielką Tartaryą, Arabią, Persyą, Indyą, Chiny, y Wyspy.

P. *Co w sobie zawiera Turcya Azyatycka?*

O. Turcya Azyatycka wiele w sobie zawiera Kraiow, urodzaynych niegdyś, bogatych, y ludnych, teraz zaś ledwie pomnieyfze maiących Miasteczka, na brzegach Morza Szrodziemnego, ktore Europeyczykowie *Orientis Emporia* nazywaią: Miast zaś tych te są imiona. Smirna, Alexandrya, Trypolis, Sydon, y insze niektore.

P. *Jako się dzieli Turcya Azyatycka?*

O. Turcya Azyatycka dzieli się na V. Części, to iest: na Natolią, Syrią, Turkumannią, Diarbekir, Georgią, y wiele Wysp rożnych.

P. *Co w sobie zawiera Natolia?*

O. Natolia (ktora się niegdyś Mnieyszą Azyą nazywała) ma Natolią Własną, Karamannią, Amazyą, y Aladuli.

P. *Ktore się w Wyliczonych tych Prowincyach Miasta liczą?*

O. Nayznacznieysze Natolii Miasta są: Kutay przy zdroiu Zagari Rzeki, w Czarne Morze wpadaiącey, Bursa między Południem y Zachodem Kutaiu, y Smirna znaczne Miasto nad Archi-Pelagiem, na Morskiey Odnodze; Satalia na ieziorze tegoż imienia, naprzeciwko Cypru, nayznacznieysze iest Miasto Karamannii. Trapezunt z Portem na Wschod Czarnego Morza, y Amazya nad Kasalmach w toż Czarne wpadaiącą Morze, między nayprzyncypalnieyszemi Amazyi liczą się Mia-

stami

ſtami. W Aladuli znayduie ſię Maraz czyli Malatias, dosyć dobre Miaſto, tam gdzie ſię Rzeka Kara czyli Riu z Eufratem łączy.

P. *Opisz Syrią?*

O. Syria zamyka w ſobie: Syrią Własną, Fenicyą, Judzką Ziemię, y Paleſtynę czyli Ziemię Swiętą. Alep, Antiohia, Alexandrya, ſą osobliwſze Miaſta Syriy Właſney. Damaſzek y Trypolis należy do Fenicyi. W Ziemi Swiętey znayduie ſię Jafa Port Morſki, y Jerozolima liche Miaſteczko, nie tak iako za czaſow Chryſtuſa ſłynące.

P. *Co rozumieſz przez Turkumannią?*

O. Turkumania (niegdyś Armenią Większą zwana) na Wſchod Aladuli Prowincyi położona, ieſt Kraiem, ktorego Mieſzkańcy w niczym bardziey nie ſą zatopieni, iako w Wielbłądow, Owiec, y Skopow tuczeniu, w ſzczerym mieſzkaiąc polu pod namiotami, y często dla paſtwiſk odmieniaiąc mieyſce.

P. *Wylicz osobliwſze Jey Miaſta?*

O. Pryncypalnieyſze Turkumannii Miaſta ſą: Ertzerum przy uściu Eufrateſa. Kars o kilka mil na Połnoc Ertzeru. Wan między Połnocą y Wſchodem Jeziora tegoż imienia, a niedaleko z tamtąd Betlis na Południe pomienionego ieziora.

P. *Co w ſobie zawiera Diarbekir?*

O. Diarbekir (niegdyś nazwany Aſſyrią) zawiera w ſobie. Diarbekir właſny, ktory ſię przedtym Macedonią nazywał: Diarbekir, y Mozul Miaſto nad Tygrem maiący. Yerak dawniey Chaldeą czyli Babilonią zwany, ktorego te ſą osobliwſze

Mia-

Miasta; Bagdad, y Bassora także nad Tygrem, z tych ostatnie położone iest blisko Odnogi Perskiey. Kurdystan Turecki, Assyrią właśną przedtym nazwany, ktorego Scherazur nad małą Rzeczką w Tyger wpadaiącą, pryncypalnym iest Miastem.

P. *Podziel Georgią?*

O. Georgia, czyli Gurdystan, na cztery dzieli się Części, to iest: na Mingrellią, Jmiret, Gurgel, y Karduel od Krola Perskiego dependuiący. Pierwsze zaś trzy Prowincye, osobnych maią Panow, trybut płacących Turkom; ktorzy wiele maią fortec w tym Kraiu. Teflis nad Kur, y Erywan nad Aros wpływaiącą, w Kaspiyskie Morze, naylepse są Karduelu, y Całey Georgii Miasta.

P. *Ktore są Wyspy Turcyi Azyatyckiey?*

O. Wyspy Turcy Azyatyckiey są wszystkie Azyi Wyspy na Morzu Szrodziemnym położone, y do Cesarza Tureckiego należące. Z nich znacznieysze są. Cypr na przeciw Syryi, y Rodus między Połnocą y Zachodem Natolii.

ROZDZIAŁ II.

O Syberyi y Wielkiey Tartaryi.

P. *Co się rozumi przez Syberią?*

O. Przez Syberią rozumi się Kray obszerny, na Połnoc Azyi położony, na *Połnoc* z morzem Lodowym, na Wschod z Wschodnim Oceanem, na południe z Tartaryą, na Zachod z gorami pasmem się ciągnącemi y dzielącemi Ją od Moskwy, graniczący; pusty, wiele Rzek znacznych zawiera-

wieraiący, z ktorych te są osobliwsze: Obius, Jenissea, y Lena wpadaiące w Lodowe morze.

P. *Jak dzielą Syberią?*

O. Dzieli się na Zachodnią y Wschodnią: Zachodnia, ktora iest sławnieysza, zamyka w sobie Ostiakią z Stołecznym Miastem Tobolsko, tam gdzie się Tobol y Jrtis zchodzą Rzeki w Obium wpadaiące. Na Zachod Ostyakii są Wogulitowie, a na Połuoc Samoiedy ludzie dzicy, y grubiańscy. Nad Rzeką Jenissea znayduią się: Tunguzi, a względem tych na Południe są Burotti, iuż nie tak dzicy, iako tamci ktorzy na Połuoc mieszkaią.

P. *A przez Syberią Wschodnią co rozumiesz?*

O. Syberia Wschodnia iest Kraiem rozciągaiącym się od Rzeki Lena, aż do Morza Wschodniego, ktory lubo bardziey nie co iest odkryty temi czasy, niema iednak nic osobliwszego procz Kamtzhatka Poł-Wyspy.

P. *Gdzie się znayduie Tartaya Wielka?*

O. Tartarya Wielka rozciągaiąca się od Morza pod Azof, do Morza Japońskiego, nie iest ieszcze wcale wiadoma, procz tey ktora Persyi iest przyległa, w Kraiach połnocnych obfituie w Ryż, y w naylepsze iakie tylko bydź może rhabarbarum.

P. *Jakich obyczaiow są Mieszkańcy Kraiu tego?*

O. Tatarzy są dzikiemi, okrutnemi, leniwemi, tułaiącemi się, y do rozboiow skłonnemi. Wielka wprawdzie część Jch w bałwochwalstwie zostaie, lecz też niemało między niemi iest y Machometanow. Każdy Kray Tatarski ma swego partykularnego Pana, ktory się Hanem nazywa.

P.

P. *Jako ſię dzieli Tartarya!*

O. Tartarya dzieli ſię na Połnocną, y Południową; zamykaiące w ſobie wiele Prowincyi, z ktorych wſzyſtkie niemal na Połnoc, do Cara Moſkiewſkiego należą.

P. *Ktore ſą Prowincye Połnocney Tartaryi?*

O. Te: Kroleſtwo Aſtrakan, ktorego Stołeczne tegoż imienia Miaſto położone ieſt przy uściu Wolgi; Czerkaſſy między Morzem d'Azof, y Kaſpiyſkim; Kroleſtwo Bulgaryi na Połnoc Aſtrakańſkiego, z Miaſtem tegoż imienia;na brzegach Wolgi, y Kazan dalcy na Połnoc z Miaſtem tegoż imienia nad tąż Rzeką, procz innych Kraiow w ktorych ſię rozmaici znayduią ludzie.

P. *Co w ſobie zamyka Południowa Tartarya?*

O. Tartarya Południowa na Połnoc zamyka w ſobie Kray Kałmukow, y Mongalow, na Południe Kray Zagataiow czyli Usbekow, Kahgar, Tebet, Tangut, y Tartaryą Chińſką.

P. *Wylicz oſobliwſze Tartaryi Rzeki? y Miaſta?*

O. Nayoſobliwſze Tartaryi Rzeki te ſię liczą: na Wſchod Amur wpadaiąca w Morze, czyli Odnogę pod Kamtzhatka na Zachod Schon, y Gichon, ktore w Rzece Kowares giną. Ze zaś Tatarzy w budach mieſzkaią, niewiele przeto Miaſt maią, z ktorych te ſą naylepſze: Somarkand y Bochara na Południe Kraiu Usbekow, y Balch ku granicy Perſkiey doſyć znaczne Miaſto.

P. *Czyli ſię iuż nic więcey uwagi godnego w Tartaryi nie znayduie?*

O. W Tartaryi znayduie ſię iezioro tak obſzer-

ne,

ne, iż ſię Kaſpiyſkim nazywa morzem, ktore w około na 800. mil liczy. Liczność Rzek wpadaiących w nie, po ktorych nic nieprzybiera, oczywiſtym ieſt dowodem, iż muſi mieć kommunikacyą z inſzym iakim Morzem, a mianowicie z Perſką odnogą, na ktorey ku końcu Jeſieni ukazuią ſię wierzbowe liście, ktorego drzewa iako ſię wcale nic na brzegach Perſkiey odnogi; tak przeciwnym ſpoſobem wiele na brzegach Kaſpiyſkiego znayduie Morza.

ROZDZIAŁ. III.
O Arabii, y Perſyi.

P. *CO ieſt Arabia?*

O. ARABIA ieſt wielki Poł-wyſep, na Połnoc z cząſtką Eufrateſa y Syryi, na Wſchod z Odnogą Perſką, na Zachod z Morzem Czerwonym graniczący. A że kray ten *in Zona Torrida* ieſt położony, wielkie w nim przeto panuią gorąca, piaſkow ma wiele, a rzek bardzo mało, y przy ſamych tylko brzegach nieco urodzayny, w kawę iednak, iak tylko naylepſza znaleść ſię może obficuie. Dzieli ſię na Arabią Opoczyſtą, po Łac: *Petraea*, Puſtą, y Szczęśliwą.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Arabii?*

O. Arabia Opoczyſta ieſt kraiem ſpuſtoſzałym, Gorą tylko Synai, na ktorey Bog przykazania dał Moyżeſzowi, y błąkaniem ſię po niey Izraelitow przez lat 40, po wyiściu z Egyptu, wſławionym.

P. *Jako ſię dzieli Arabia Opoczyſta?*

O. Arabia Opoczyſta dzieli ſię na Arabią Opoczyſtą właſną, y Sheryf, czyli Gubernium Medyny y Mekki. W Arabii Opoczyſtey Tor Portowe, w Sherif Medyna, y Mekka, oſobliwſze ſą Miaſta.

P. *Co ieſt Arabia Puſta ?*

O. Arabia Puſta dla puſtych mieyſc tym udarowana imieniem, w ktorych ſuchość dopiekaiących piaſkow mieſzkać niedozwala, te tylko znacznieyſze ma Miaſta: Anach nad Eufrateſem, Taalabią czyli Tolobią, y Tangią między puſzczami Iracku, y gorami Hoia.

P. *Opiſz Szczęśliwą Arabią ?*

O. Arabia Szczęśliwa, dla tego ſię tak nazywaiąca, iż żyznieyſza ieſt nad Opoczyſtą y Puſtą Arabią, dla niedbalſtwa mieſzkańcow ſwoich mocno ieſt zaniedbana, z tym wſzyſtkim rożnego rodzaiu wydaie perſumy.

P. *Co ſię w niey zamyka?*

O. W Szczęśliwey Arabii wiele ſię pomnieyſzych Państw znayduie, iako to: Kroleſtwa Aden, y Moka; z Kapitalnemi tychże imion Miaſtami, przy brzegach Arabſkiego Morza, Wielkiego Jamen czyli Yemen Państwa, z niektoremi pomnieyſzemi Prowincyami.

P. *Co za Państwo ieſt Perſya ?*

O. Perſya ieſt Kroleſtwem, ktorego Ziemia nie wſzędzie ieſt iednakowa, na rowninach albowiem ſucha ieſt y piaſzczyſta, na gorach y w Kilian Prowincyi arcy urodzayna. Państwo to lubo laſow, y rzek okręty noſzących nie ma, kommercya iednakże iego arcy wielkie zawiſſy na iedwabiach,

baweł-

bawełnie, materyach, obiciach przednich, y Perłach poławiaiących się przy Bahren Wyspie na Perskiey Odnodze.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Persyi?*

O. Rząd w Persyi iest wcale despotyczny, Krolowie albowiem ktorzy się *Sophi Persarum* nazywaią życiem, y fortuną swych Poddanych absolutnie władną. Religii iest Machometańskiey, więcey ieszcze nierownie maiącey zabobonow, niżeli Turecka.

P. *Jakich przymiotow są Persi?*

O. Persi wielki dowcip, y dobre o rzeczach wszystkich sentymenta maią, przytym są przystępni, przyiemni, mili, w przyiaźni niewzruszeni, waleczni, y z wielkim ku scyencyom przywiązaniem.

P. *Na wiele się części dzieli Persya?*

O. Persya dzieli się na Prowincyi XII. ktorych się siedm na Zachod, a Pięć na Wschod znayduie. Na Zachod iest: Iram czyli Ormiańska Ziemia, w ktorey iest gora Ararath tak przykra, że ledwie w kilka dni do iey wyiść można wierzchu. Pryncypalne iey Rzeki są: Erywan, y Naksywan nad Aras; Aderbian w pośrzod ktorey iest Tauris, wielkie, piękne, y ludne Miasto; Ghilan y Mazandran, z Morzem Kaspiyskim graniczące. Irac-Agen w ktorey na Południe iest Hispahan Stolica całey Persyi, bardzo wielkie, wspaniałe, y bogate Miasto, Szuzystan, na ktorey granicach iest gora ogień z siebie wybuchaiąca, y Farsistan arcy urodzayna Prowincya, ktorey Szyras nad Bendimirem iest Stolicą.

P. *Wylicz Prowincye Wschodnie?*

O. Idąc od Zachodu na Wschod, znayduie się Kerman, względem ktorey ku południu na morzu położona iest mała Wyspa y Miasto Ormus; Segestan, Sablestan, Kandahar, y Szorosan, wszystkie niemal maiące tegoż imienia Kapitalne Miasta.

ROZDZIAŁ. IV.

O Indyi czyli Państwie Wielkiego Mogolu.

P. *CO rozumiesz przez* INDYĄ?

O. INDYA czyli Państwo Wielkiego Mogolu, naywiększy y naybogatszy kray Azyi, po większey części zostaiący w naygorętszey krainie; urodzayny iest, w kruszce złote, srebrne, y drogie obfituie kamienie. Mieszkańcy iego lubo są czarni, że ich iednak w czarności twarzy, na Połnoc mieszkaiący przechodzą, Mogolami się (to iest Białemi) nazywaią.

P. *Pod czyim Rządem zostaie to Państwo?*

O. Zostaie pod Rządem despotycznego Pana, tytuł Cesarza maiącego, ktory naybogatszym iest na cały świat w dyamenty, kamienie; y na dzień ieden (iako twierdzą) milion ma mieć intraty. Lubo zaś sam iest Machometanem, większa atoli część Poddanych Jego, w bałwochwalstwie zostaie.

P. *Jakiego Charakteru są Indyanie?*

O. Indyanie są Przystępni, dowcipu wielkiego, niektorzy z nich w bałwochwalstwie, niektorzy w Machometańskiey zostaią Sekcie, wyiąwszy mieszkaiących w kraiach od Europeyczykow dependuiących,

duiących, Ci albowiem Tych trzymaią się Wiary.

P. *Jak się dzieli Indya?*

O. Indya dzieli się na trzy Części, to iest na Indostan, czyli Państwo Wielkiego Mogola, na Poł-Wysep Zachodni z tey strony Gangesa, y na Poł-Wysep Wschodni z tamtey strony onegoż.

P. *Na wiele Prowincyi dzieli się Indostan?*

O. Indostan czyli Państwo Wielkiego Mogola, dzieli się na XIX. Gubernia, z ktorych X. na Połnoc, a IX. na Południe zostaie, wszystkie ogolnie maią Kapitalne tegoż imienia Miasta.

P. *Wylicz Połnocne Gubernia?*

O. Połnocne Gubernia Mogolu te się liczą: Kabul, Kaszemir, Aiud, Warada, nie daleko zdroiu Gangesa, Multan, Lahor, Delly, Agra, Ellabasse, y Patna.

P. *Ktore są Gubernia na Południe położone?*

O. Gubernia Południowe są te: Tatta, Azmer, Guzarad, Kandysz, Balagat, Oregabat, Baglana, Talengat, y Jagannat czyli Bengal.

P. *Czyli się znacznieysze Rzeki iakie znayduią w Indostanie?*

O. Między znaczniey szemi Indostanu Rzekami liczy się: Ganges, y Indus, wypływaiące z gor, dzielących to Państwo od Wielkiey Tartaryi. Indus wpada w Morze Indyiskie, a Ganges wielu korytami w obszerną tegoż imienia Odnogę.

P. *Ktore są znacznieysze Indostanu Miasta?*

O. Delly w pośrzodku kraiu będące, Stolicą iest całego Państwa. Surat na Wschod Odnogi Kambaia, nayhandlownieyszym iest Azyi Miastem, y

nego-

negocyacyami wszystkich Narodow kwitnącym. Ugeli nad korytem Gangesa kommercyami bawiące się, w ktorym Hollendrzy osady maią.

P. *Co się zamyka w Poł-Wyspie Zachodnim Indyi?*

O. Poł-Wysep Zachodniey Indyi zawiera w sobie Krolestwo Wizapur, Golkond, Biznagar, z brzegami Koromandelu y Malabar. Krolowie Golkondy, y Wizapuru trybut Cesarzowi Wielkiego Mogolu płacą.

P. *Wylicz znacznieysze tego Poł-Wyspu Miasta?*

O. Wizapur Miasto, Stolicą iest Krolestwa Wizaparu, przy ktorego granicach położone iest Goa arcy bogate y handlowne, należące do Portugalczykow. Danda y Daman w tychże Portugalczykow, a Bombaim w Anglikow zostaie possessyi. Golkonda bardzo obszerne y piękne, Stolicą iest Krolestwa swoiego, na ktorego brzegach znayduie się Masulipatan Port morski, do ktorego często zawiiaią okręty. Na brzegach Koromandelu Peliakata do Hollendrow, Pontyszery do Francuzow, przy brzegach zaś Malabaru Koszyń do Hollendrow należące Miasta. Przy ktorych wspomnionych Koromandelu brzegach, poławiaią się perły, iak tylko naylepsze bydź mogą przy Odnodze Moryn nazwaney.

P. *Co w sobie zawiera Poł-Wysep Wschodniey Indyi?*

O. Poł-Wysep Wschodniey Indyi z VII. iest złożony Krolestw, to iest: z Krolestwa Awa, Peon, y Arakan na Połnoc, z ktorych dwa poślednie pierwszemu hołduią, z Krolestwa Siam y hołdu-

iącemu

iącemu mu Kamboia, nakoniec z Krolestw Tunkwin, y Koszynszyn na Wschod położonych.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Miasta tego Poł-Wyspu?*

O. Siam Stolica Krolestwa tego imienia, nad Menan wielką Rzeką, Krokodylami napełnioną, naypięknieyszym, naybogatszym, y nayhandlownieyszym iest Miastem w całym tym Poł-Wyspie. Malaka na Poł-Wyspie tegoż imienia, nad Przesmykiem położone, arcy sposobne mieysce do prowadzenia kommercyow z Wyspami Moluckiemi, naysławnieysze iest w całey Azyi handlami Miasto, Hollendrom od Luzytańczykow odebrane.

ROZDZIAŁ. V.
O Chinach.

P. *CO się rozumi przez CHINY?*

O. CHINY są Państwem Azyi naypięknieyknieyszym, nayobfitszym, naybogatszym, tak wiele Miast maiącym, iż się w nim sławnieyszych na 150. pomnieyszych zaś na 1300. liczy, procz Miasteczek y Wiosek, zamykaiących w sobie blisko dwieście milliononow ludzi.

P. *Jaki Rząd znayduie się w Chinach?*

O. Rząd Chińskiego Cesarstwa iest despotyczny. Cesarz albowiem absolutnym iest Panem życia y fortun Poddanych swoich, ktory iednak ma zawsze przy boku swoim Mandarenow, ktorym pozwala karcić (ieżeliby iakie były) błędy swoie. W Cesarstwie tym każdy Szlachectwa nabyć może nau-

ką,

ką, bez względu na Urodzenie, samą tylko wyiąwszy Familią Krolewską.

P. *Jakiego są charakteru Chinczykowie?*

O. Chinczykowie są dowcipni, przebiegli, obyczayni, prawdę lubiący, w naukach y scyencyach zatopieni, przytym iednak są łakomi, zazdrośni, oszukuiący innych, y tak pyszni, iż wszystkiemi pogardzaią Narodami, samych tylko wyiąwszy Europeyczykow, ktorym się powodować daią.

P. *Jaka panuie Religia w Chinach?*

O. W Chinach lubo Bałwochwalstwo, y Machometańśtwo panuie, wiele iednak y prawdziwych znayduie się Chrześcian.

P. *Czyli się znayduią Rzeki iakie w Chinach?*

O. Nayznacznieysze Cesarstwa tego Rzeki są: Hoan, czyli Hoang, y Kian. Hoan połnocne oblewa kraie, Kilian zaś na dwie Cesarstwo dzieli Części, to iest na Połnocną y Południową.

P. *Na wiele się Części dzielą Chiny?*

O. Dzielą się na Tęgą Ziemię, po Łac: *Terram firmam*, na Wyspy, y Poł-Wysep Koreą. Ziemia tęka zamyka w sobie XVI. Prowincyi, z ktorych VIII. z tey; a drugie VIII. z drugiey strony Gannesa są położone.

P. *Ktore są Połnocne Prowincye?*

O. Na Połnoc iest: Chensi, Chamsi, Pekeli, Leaonton między Pekeli y Koreą, Chanton, Sachuen, Honan, y Nankin.

Na Południe Yunan, Queitheu, Huquan, Thekian, Kiansi, Fokien, Quanton, y Quansi.

P.

P. *Wylicz Pryncypalnieysze Miasta?*

O. Między innemi Chińskiemi Miasty, te są osobliwsze: Pekin Kapitalne na Połnoc Cesarstwa, y Nankin nad Rzeką Kian naywiększe w całym świecie Miasto.

P. *Ktore są Wyspy Chińskie?*

O. Nayznacznieysze Wyspy są: Hainan na Południe Prowincyi Chanton, y Formosa bardzo bogata y żyzna, na Wschod Fokien Prowincyi położone Poł-Wysep Korea łączy się z Chinami, y dependuie od Krola, trybut Chinskiemu płacącego Cesarzowi.

ROZDZIAŁ. VI.

O Wyspach Azyatychich na Oceanie będących.

P. *Ktore są Wyspy Azyatyckie na Oceanie?*

O. Wyspy Azyatyckie, ktorych się y wiele, y znacznych znayduie, na sześć dzielić się mogą Części. Idąc tedy od Zachodu ku Wschodowi są nayprzod Maldywskie, ktorych niektorzy Geografowie na 8. czyli 12. Tysięcy liczą. Wyspa Ceylan naprzeciwko Indyiskiey Poł-Wyspy, z tey strony Gangesa. Wyspy Sondyckie dosyć znaczne, przez ktore Linia *Aequinoctialis* przechodzi. Wyspy Moluckie na Wschod Sondyckich, a wyżey nieco Filippińskie; Wyspy Maryaneńskie czyli Larrones na Wschod Filippińskich; Nakoniec Japońskie daley na Połnoc w krainie pomierney, to iest in Zona temperata położone.

P.

P. *Co w sobie osobliwszego te Wyspy zamykaią?*

O. Maldywskie samą tylko są sławne liczbą, dependuiąc od Krola Machometana. A lubo są nieurodzayne obfituią iednak w Czarne Korale, Bursztyn, y naypięknieysze skorupy Zołwiow Indyiskich. Przeciwnym sposobem Wyspa Ceylan niezmiernie iest bogata, y urodzayna, powietrze ma czyste, y nayzdrowsze w całey Indyi. Obywatele Jey są czarni, nieudatni, y osobliwszey gibkości, natura zaś ich wcale iest niewiadoma. Kolombo, y Ponto-Gale są dwa Morskie Porty do Hollendrow należące.

P. *Ktore są znacznieysze Wyspy między Sondyckiemi?*

O. Między Sondyckiem Wyspami ktore generalnie w korzenia, kadzidła, y kruszce drogie opływaią, iest nayprzod iedna, znaczna dla wielkości swoiey, na 600. niemal mil w około zawieraiąca, dzieląca się na wiele Krolestw, z ktorych naysławnieysze iest Krolestwo Achen, w ktorym więcey Hollendrzy niż sami władną Krolowie. Potym znayduie się Jawa maiąca Batawią, y Bantan, ktorey po większey części Hollendrzy są Panami; Borneo arcy wielka Wyspa z Kapitalnym tegoż imienia Miastem, pod Rządem kilku zostaie Krolow, gdzie wiele Portow maiący Hollendrzy, znaczne prowadzą kommercya.

P. *Jako się dzielą Wyspy Moluckie?*

O. Wyspy te goździkami, y drogiemi wsławione kadzidłami, dzielą się na Większe y Mnieysze, Większe są te: Celebes czyli Makassar, y Mora czyli Pilolo. Mnieysze zaś te się liczą: Flores

czyli

czyli Enda, Tymor, mała Wyſpa Amboan goździkami, y Banda Muſzkatelowemi Gałkami sławne.

P. *Co ieſt wiadomości godnego o Wyſpach Filippińſkich?*

O. Wyſpy Filippińſkie, ktorych znaczna ieſt liczba, dzielą ſię na Filippińſkie, y Nowe Filippińſkie. Nayznacznieyſze z nich te ſię liczą: Manilla czyli Luzon, Mindanao, Tandaya, czyli Filippina, ktore po więkſzey części do Hiſzpanow należą.

P. *Co ſą Wyſpy Larrones?*

O. Wyſpami Maryaneńſkiemi czyli Larrones nazywa ſię liczność Wyſp pomnieyſzych na Wſchod Filippińſkich *in Archi-Pelago S. Łazarza* położonych, ktore należąc do Hiſzpanow nic oſobliwſzego nie maią.

P. *Opiſz Wyſpy Japońſkie?*

O. Z Wyſp Japońſkich, ktorych ieſt 3. pomnieyſzych, ſkłada ſię Ceſarſtwo arcy bogate, y mocne, z Ceſarzem, maiącym prawo nad życiem y śmiercią Poddanych ſwoich.

P. *Jakiego ſą Charakteru Japończykowie?*

O. Japończykowie ſą dowcipni, frantowſcy, przenikaiący wſzyſtko, kochaiący ſię w naukach, y w nich wielki czyniący poſtępek. Punkt honoru pierwſzy ieſt wſzelkich ſpraw ich początkiem, tak dalece, iż żadnych na świecie niemaſz ludzi bardziey pragnących chwały, y niecierpiących wzgardy, a zatym y obyczaie ich przeciwne ſą wſzyſtkich obyczaiom.

P. *Jaka ieſt u nich Religia?*

O. Wſzyſcy Japończykowie w bałwochwalſtwie

zoſta-

zostaiąc maią Kapłanow Bonzami nazwanych, maiących nad sobą Dayro niby naywyższego Kapłana, od Cesarza samego mocno respektowanego, ktory naywyższemu temuKapłanowi osobiście złożyć powinien homagium. Dawnieyszych czasow znaydowali się w tym kraiu Chrześcianie, ale przed lat 150. wcale z niego są wyrugowani.

P. *Ktore są pryncypalnieysze Wyspy Japonii?*

O. Te: Nifon naywiększa y nayznacznieysza, wiele skropiona Rzekami, w ktorey na Połnoc iest Yedo stołeczne Cesarstwa całego, Rezydencyalne Cesarza, y Meako na Południe stołeczne niegdyś, a teraz Dayra rezydencyalne Miasto. Bongo, Xymo, czyli Saikok na Południe względem Nifon, iest drugą co do wielkości Wyspą, ktorey Kapitalne iest Nangazaki na Zachod, ludne, bogate, y sławne Miasto osobliwie kommercyami, ktore z Chińczykami, y Hollendrami prowadzi. Xikako czyli Tonza między Połnocą y Wschodem wyżey wspomnioney Wyspy, nic nie ma osobliwego, procz znaczney pomnieyszych Wysp liczby.

O AFRYCE

ROZDZIAŁ. I.

O Afryce w powszechności, Egypcie, y Barbaryi.

P. CO iest Afryka?

O. AFRYKA nieco innego iest tylko Poł. Wysep łączący się z Azyą między morzem pod

Suez.

Suez. A że cała niemal zoſtaie in Zona Torrida nieznośne w niey panuią upały, ktore iednak nie ſą przeſzkodą urodzaiom.

P. *Jakowi Obywatele znayduią ſię w Afryce?*

O. Afrykanie, ktorzy po większey części ſą czarney, albo śniadney twarzy, oſobliwey mocy, w grubiańſtwie y dzikości żyią, y albo Bałwochwalcami ſą, albo Machometanami; Chrześcian nie cierpią procz w niektorych Europeyſkich oſadach.

P. *Jak obſzerna ieſt Afryka.*

O. Afryka od Południa na Połnoc, to ieſt od *Cap. Bona*, położonego na oſtatnich Kroleſtwa Tunetańſkiego brzegach, aż do *Cap. de Bonne-Eſperance* zawiera 1400, a od *Cap. Verd* na Zachod; aż do *Cap. Gardafui* na Wſchod będącego 1200. mil.

P. *Co ciekawego bydź może w Afryce?*

O. Nil, y Niger dwie nayznacznieyſze Rzeki, z ktorych pierwſza wypływa z Prowincyi Goyam czyli Gozam w Abiſſynii. Egypt przez ktory płynie ieſt wcale nieurodzayny, y w tenczas tylko żyzny, kiedy taż Rzeka ſiedmiu korytami w Morze Srzodziemne wpadaiąca, z brzegow ſwoich wylewa. Niger ſławną wprawdzie ieſt Nigrycyi Rzeką, zdroy iego iednak ieſzcze ieſt niewiadomy. Oſobliwſze Afryki gory ſą: Atlas Barbaryą dzieląсy od Biledulgeryd; Sierra Liona, Gwineą dzieląca od Nigrycyi, y gora Xiężyca, po Łacinie *Mons Lunae* ku Abiſſynii.

P. *Jako ſię dzieli Afryka?*

O. Afryka dzieli ſię na wiele części, między kto-

remi XVI. ieſt pryncypalnieyſzych. Z tych X. znayduie ſię z tey ſtrony Ekwatora, iako to: Egypt, Barbarya, Biledulgeryd, Sara czyli Deſertum Arabiae, Nigrycya, Nubia, Abiſſynia, Brzegi Abex, Ajan, y Gwinea.

P. *Ktore ſą inne Części?*

O. Sześć Części zą Ekwatorem będące, ſą te: Kongo, Monomotapo, Monoë-mugi, Brzegi Zangwebaru, Kafraryi, y Gwinea.

P. *Co rozumieſz przez* Egypt?

O. Egypt lubo bardzo piaſzczyſtym, arcy żyznym iednak ieſt kraiem, od Południa na Połnoc Nilem ſkropiony, ktory co Rok z brzegow ſwoich wylewaiąc, mułem ſwoim zaraża wprawdzie powietrze, ale ziemię arcy żyzną czyni, tak: że ſię Magazynem Państwa Tureckiego, (do ktorego należy) nazwać może.

P. *Jakiego ſą ludzie zdania o Egypcyanach?*

O. Poſpolite ieſt zdanie: iż ſą dowcipni, przebiegli, ale leniwi przytym, łakomi, y przewrotni. Lubo zaś wielka część ich w Machometaństwie żyie, doſyć ſię iednak Chrześcian y Grekow znayduie. Ktorzy to Grecy ięzykiem kraiu *Koſtes* zwani, pod Patryarchą zoſtaią.

P. *Jako ſię dzieli Egypt?*

O. Dzieli ſię na Wyżſzy, Niżſzy, y Srzedni. Said, czyli Siad, nad Nilem; Stolicą ieſt Wyżſzego Egyptu. Kair nad tąż Rzeką Srzedniego. W Niżſzym nad brzegami morſkiemi znayduią ſię. Alexandrya, Rozetta, Damietta &c.

P. *Co ieſt* Barbarya?

O.

O. Przez Barbaryą rozumi ſię cała Część Afryki rozciągaiąca ſię od Egyptu aż do Przeſmyku de Gibraltar, a od Przeſmyku tego aż do oſtatnich brzegow Południowych Kroleſtwa Marokkańſkiego, nad Wielkim Oceanem.

P. *Jakiey natury ieſt Ziemia ?*

O. Barbarya naylepſzą ieſt y nayludnieyſzą Afryki cząſtką. Ziemia obfituie w zboże, y owoce. Powietrze naturalnie gorące, Morſkiemi utemperowane ieſt wiatrami. Ma procz tego kray ten wiele koni, ktore w wielkim u wſzyſtkich ſą ſzacunku.

P. *Powiedz co o Charakterze Mieſzkańcow kraiu tego ?*

O. Mieſzkańcy kraiu tego ſą okrutni, łakomi, pyſzni, mściwi, y nierzetelni, Religii Machometańſkiey, znayduie ſię między niemi także nieco Żydow y Chrześcian.

P. *Na wiele Części dzieli ſię Barbarya?*

O. Barbarya ſkłada ſię z VI. Kroleſtw, to ieſt: z Barkaſkiego, Trypolitańſkiego, Tunitańſkiego, Algerſkiego, Fezeńſkiego, y Marokkańſkiego, ktore wſzyſtkie Kapitalne Miaſta tegoż imienia maią.

P. *Czyli ſię iednakowym ſpoſobem rządzą wſpomnione Kroleſtwa ?*

O. Kroleſtwo Trypolitańſkie, Tunitańſkie, y Algerſkie rządzą ſię nakſztałt Rzeczypoſpolitych pod protekcyą Tureckiego Ceſarza, ktory w nich ſtanowi Baſzow. Fezeńſkie, y Marokkańſkie, Krolowi Marokkańſkiemu podlegaią, ktory ieſt arcy mocnym; Barkaſkie nieurodzayne y nieludne od Trypolitańſkiego dependuie.

ROZDZIAŁ. II.
O Biledulgeryd, Sara, y Nigrycyi.

P. *CO ſię rozumi przez* Biledulgeryd?

O. BILEDULGERYD dzielący ſię od Barbaryi paſmem ciągnącemi ſię gorami, piaſzczyſty ieſt, nieurodzayny, nieludny; y wiele w ſobie zawiera Kroleſtw.

P. *Wylicz te Kroleſtwa?*

O. Idąc od Zachodu na Wſchod, te ſię znayduią: Sus, y Faſilet, Darha, Segelmeſſa, Tegoraryn, Zeb, Mezzab, Techort, Gwargala, Biledulgeryd, Gademes, Fezzen, procz Deſertum de Barka. Wſzyſtkie niemal Kroleſtwa te hołduią Trypolitańſkiemu, Tunitańſkiemu, Algerſkiemu, y Marokkańſkiemu Kroleſtwom.

P. *Co ſię znaczy przez Saara czyli* Deſertum?

O. SAARA nie bardzo ieſzcze dotąd wiadome, mniey nawet ma Mieſzkańcow niż Biledulgeryd, gorąca w nim tak ſą nieznośne, y takie ſuſze, iż przez 5. lub 6. dni nieuſtannie iadąc, trudno o wodę dla ugaſzenia pragnienia.

P. *Na wiele ſię dzieli Części?*

O. Dzieli ſię na Deſerta, ktorych większa część od Kapitalnych Miaſt ſwoich nazwiſka bierze, pryncypalnieyſze zaś ſą: Zanzaga, Zuenzyga, Zafara, Lempta, Berdoa, Borno, y Gaoga. Lubo niektorzy Geografowie oſtatnie dwa w Nigrycyi liczą.

P. *Co ieſt Nigrycya?*

O. NIGRYCYA czyli Murzyńska Ziemia, od Czarnych Obywatelow swoich tak nazwana nie bardziey iest wiadoma, iako Saara. Niger Rzeka ktora podług niektorych Geografow przez Nygrycyą płynie od Zachodu na Wschod, przybiera y opada tychże samych czasow, y podobnymże sposobem iako Nil.

P. *Co zawiera w sobie Kray ten?*

O. Nigrycya dzieli się na kilka Krolestw, z ktorych te naybardziey są wiadome, idąc od zachodu na wschod: Genehoa, Gambia, Tombut, Agadez, Zegzey, Gangara, y Zafara.

P. *Jakiego Charakteru są Nigrytowie?*

O. Nigrytowie są zmyślni, niewstydliwi, leniwi y nieobyczayni. Cała zabawa Jch zawissa na chwytaniu niewolnikow w kraiach sąsiedzkich, własne nawet żony y dzieci Hiszpanom przedaią, w Bałwochwalstwie lub Machometańskie żyią, ci zaś ktorzy w puszczach mieszkaią, ani Religii ani prawa nie znaią.

ROZDZIAŁ III.

O Nubii, Abissynii, Brzegach Abex, Ajan, y Gwinei.

P. *Opisz Nubią?*

O. NUBIA iest Część Połnocna Wyższey Murzyńskiey Ziemi, zostaiąca pod Krolem arcy mocnym, Obywatele Jey maią bydź polityczni, ludzcy ku Cudzoziemcom, y bitni; Kray iednak tak nam iest niewiadomy, iż nic pewnego o nim wiedzieć niemożna.

P. *A Abiſſynia co ieſt?*

O. ABISSYNIA bardziey nam wiadoma niż Nubia, powietrze ma doſyć utemperowane na gorach; na nizinach zaś bardzo gorące. W Kraiu tym w niektorych mieyſcach doſyć obfitym, znayduią ſię ludzie czarni, albo śniadzi, dowcipni, przebiegli, woienni, y (iako niektorzy twierdzą) po większey Części Katolickiey Wiary.

P. *Z czego ſię ſkłada Abiſſynia?*

O. W Abiſſynii dzielącey ſię na kilka Kroleſtw, niemaſz wprawdzie Miaſt, w niektorych iednak mieyſcach taka ſię liczność Wioſek znayduie, iz pole całe obſzernym niby iednym zdaie ſię bydź Miaſtem. Wielki Nagus czyli Ceſarz Abiſſynow pod Namiotami mieſzka, a zatym każde pole na ktorym ie rozbia, Stolicą niby ieſt Państwa całego.

P. *Ktore ſą pryncypalnieysze Abiſſynii Kroleſtwa?*

O. Między licznemi Kroleſtwy, ktorych imiona tylko ſą wiadome, nayoſobliwſzy ieſt Kray Gallow arcy woiennych, ktorzy wiele Kraiu Abiſſynom wydarli.

P. *Opisz mi Brzegi Abex, y Ajan?*

O. BRZEGI d'ABEX rozciągaiące ſię nad Morzem Czerwonym, dzielą ſię na Wyżſze, y Niżſze. W Wyżſzych od Turka dependuiących, nayznacznieyſze ſą Miaſta Erkoko, y Skwaquem. Niżſze zaś obfitſze, zamykaią w ſobie Kroleſtwo Dankala należące do Morow Machometanow. W Brzegach d'Ajan mieſzczą ſię Kroleſtwa Adel, Magadoxo, y Rzeczpoſpolita Braweńſka procz puſtych Kraiow. W tych zaś Kroleſtwach : Brawa, Ma-

gado-

gadoxo, y Bandel nayprÿncypalnieyſze ſą Miaſta.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Gwinei ?*

O. W GWINEI arcy ludnym Kraiu, rozciągaiącym ſię nad morzem, wielkie panuią upały, powietrze nie zdrowe, ziemia iednak bardzo urodzayna ieſt, ponieważ w niektorych mieyſcach dwa razy żniwa bywaią.

P. *Jakich ma Obywatelow ?*

O. Obywatele Jey niezmiernie czarni, mocni, dowcipni, pyſzni, niewſtydliwi, przewrotni, zoſtaią pod Krolow władzą, między ktoremi nayznacznieyſi są Ceſarz Gwinei, y Krol Beninu.

P. *Co ieſzcze oſobliwſzego ma ta Część Afryki ?*

O. Bawi ſię mocno Negocyacyami: Złotem, Słoniową koſcią, y Niewolnikami, ktoremi Europeyczykow bogacą, co pomienionych pobudziło Europeyczykow, iż oſady ſwoie w te wprowadzili Kraie.

ROZDZIAŁ IV.

O Państwach Afrykańſkich za Ekwatorem położonych.

P. *Co ieſt Kongo ?*

O. Kroleſtwo KONGO podług niektorych Geografow należy do Gwinei, a zamyka w ſobie wiele Kroleſtw, ktore albo poddane, albo hołdownicze, albo Towarzyſkie ſą Krola Kongu. Kroleſtw tych te ſą imiona: Loango, Kongo, Angola, Bengela, y Matemba. S. Salwador Kapitalne Kongu naylepſzym ieſt Państwa całego Miaſtem.

W Krolestwie Makoko na Wschod Loango położonym, mieszkaią Narody ludzmi żyiące; ktore tak wiele okrucieństwu swemu pozwalaią, że się wzaiemnie pożeraią, bez względu na płeć, y pokrewieństwo.

P. *Monomatapa czym sławne ?*

O. MONOMATAPA arcy urodzayny Kray, zostaie pod Rządem Pana, ktorego Portugalczykowie Cesarzem złota nazywaią, przeto iż w Państwach swoich wiele ma kruszcow złotych, tak że y Rzeki nawet w złote rudy obfituią. Ludzie Iego są arcy czarni, lecz urodziwi, trwali, woienieysi niżeli inne pobliższe Narody.

P. *Co się rozumi przez Monoë-mugi ?*

O. MANOE-MUGI na Połnoc Monomotapy iest Kray nie bardzo wiadomy, w ktorym Narody ludzi pożeraiące mieszkaią. To tylko iest naypewnieysza o nim iż wiele ma złota, srebra, miedzi, kości Słoniowey, co wszystko Mieszkańcy Jego do Nadmorskich (pobliższych Kraiow) Miast znoszą.

P, *Informuy mnie o tym co wiedzieć możesz o Zangwebarze ?*

O, ZANGWEBAR ktory iest położony między brzegami Ajan y Kafraryą, wiele błota, y niezdrowe ma powietrze. Bogactwa Jego zawisły na Złocie, Kości Słoniowey mocno do Kommercyow pomagaiącemi. Mieszkańcy są czarni, y dosyć powolni, w bałwochwalstwie lub Machometaństwie żyiący.

P. *Co w sobie ten Kray zamyka ?*

O. Zangwebar zamyka kilka Krolestw, między kto-

ktoremi te ſą znacznieyſze: Melinda y Monbaſa, Quiloa z nadmorſkiemi tegoż imienia Miaſtami, w ktore to Kroleſtwo Portugalczykowie oſady ſwoie wprowadzili, wielki czyniące awantaż.

P. *Opisz brzegi Kafraryi?*

O. Brzegami Kafraryi nazywa ſię ta rozległość kraiu nad morzem, ktora na połnoc y wschod z Zangwebarem graniczy, między Połnocą y Zachodem z Kroleſtwem Kongu. Powietrze w nich ieſt zdrowe, ziemia w niektorych mieyſcach, obfituie w zboże, Wino, y Owoce, Bydła ma podoſtatek. Ludzie w nim mieſzkaiący ſą, czarni, albo śniadzi, nosow plaſkich, wargow wypukłych, y ſtraſznego wzroku.

P. *Czyli nic oſobliwego w tym kraiu niemaſz.*

O. W Brzegach Kafraryi znayduie ſię godna wiadomości Gora Nadmorſka Dobrey Nadzieie czyli *Cap de Bonne - Esperance* do Hollendrow należąca, gdzie ſię co Rok opatruią Okręty Ich, idące y powracaiące z Indyi. To zaś opatrzenie zawiſło na dobrey wodzie, owcach, żaglach, y Winie. Maią także y Portugalczykowie w Sofali na Wſchodnich Kafraryi brzegach znaczną Fortecę, ktora im wiele pomaga do prowadzenia Kommercyow z temi kraiami.

ROZDZIAŁ V.

O Wyſpach Afrykańſkich.

P. *Wiele ieſt Wyſp Afrykańſkich?*

O. Znacznieysze Afryki Wyſpy ſą te:

na

na Wschodnim Oceanie Madagaskar; na Zachodnim Wyspy Zielonego Brzegu czyli *Cap Verd*, y Kanaryiskie.

P. *Informuy mnie o Wyspie Madagaskar?*

O. Madagaskar naywiększa w całym świecie Wyspa 800. mil ma w około, ziemia w niey ieżeli uprawiona bywa, iest nad miarę urodzayna. Mieszkańcy zaś iedni są czarni, á drudzy bieli, Religii Pogańskiey, Zydowskiey iednak y Machometańskiey nieco zarywaiącey.

P. *Wyspy Zielonego Brzega do kogo należą?*

O Wyspy te należące do Portugalczykow nie są ludne, dla powietrza niezdrowego, y nieurodzaiu, a liczy się Jch 20. z ktorych naysławnieysza iest: S. Jago Gubernatora Rezydencya.

P. *Wiele iest Wysp Kanaryiskich?*

O. Wysp Kanaryiskich, ktore się dawnemi czasy *Fortunatae* nazywały 10. się czyli 12. liczy, lecz VII. iest znacznieyszych, ludnych, powietrze zdrowe, y ziemię urodzayną maiących. Należą do Hiszpanow, ktorzy z Nich wiele Cukru, y Wina przedniego wywożą.

P. *Wylicz znacznieysze te Wyspy?*

O. Są te: Kanarya, Teneryffa, y Fer. Poślednia tym tylko iest sławna, iż przez Nią Francuzi pierwszy prowadzą Merydyan, dwoma gradusami bardziey na Zachod zbaczaiący niż Hollenderski.

P. *A inne co osobliwego zawieraią?*

O. Wielka Kanarya obfituie w owoce, wino, a osobliwie w zboże, ktore w niey dwa razy na Rok to iest w Miesiącu Lutym y Maiu zbieraią. Kapital-

pitalne tegoż Imienia tey Wyspy Miasto na Wschod położone, arcy wielki ma port y wygodny. W Teneryffie ieszcze żyźnieyszey od Kanaryi znayduie się sławna Gora Picus, (przez ktorą Hollendrzy pierwszy swoy prowadzą Merydyan) takiey wysokości: iż ią o mil 40. na Morzu zoczyć można. Wierzchołek Jey zawsze iest okryty śniegiem, lubo w kraiu tamtym ani śniegu, ani mrozu nie znaią. Kapitalnym tey Wyspy iest Laguna gdzie Gubernator Kanaryiskich Prowincyi rezyduie.

P. *Wspomniy co ieszcze y o innych?*

O. Procz wyliczonych Wysp, iest ieszcze Zokotara niedaleko Gory Nadmorskiey Gardefui, przy szyi Odnogi Babelmandel nazwaney, osobnego maiąca Pana. Madera na Połnoc Kanaryiskich, Wyspa S. Tomasza na Zachod Gwinei pod Ekwatorem, do Portugalczykow należą. Wyspa S. Heleny na Wielkim Oceanie między Afryką y Ameryką, w szesnastym południowey szerokości gradusie położona, należy do Anglikow: Na Wschod Madagaskaru Wyspa Burbon, wesoła y Urodzayna do Francuzow, y Wyspa S. Maurycego, do Hollendrow należy. Między Połnocą y Zachodem Madagaskaru znayduiące się Wyspy Komorra czyli, Maiotta, są nakształt wieńca wiele Wysp drobnych zamykaiącego, osobnych maiących Panow, ktorzy trybut Portugalczykom płacą. Na połnoc wzwyż wspomnionych są Wyspy Amirantskie, ktore iednak nic w sobie osobliwego nie zamykaią.

O AMERYCE

ROZDZIAŁ I.

O Ameryce, y o tym co w ſobie zawiera.

P. *CO ieſt Ameryka?*

O. AMERYKA ieſt wielki ten y obſzerny Continens, na przeciwko tego w ktorym my zoſtaiemy będącey, ktory przed 260. bliſko lat nie co odkrył *Chriſtophorus Columbus* Genueńczyk, á po nim *Americus Veſputius* Florenczyk, od Ktorego też Cały ten *Continens* ma nazwiſko.

P. *Czyli przybywaiący pierwſzy raz do kraiu tego ludnym Go zaſtali?*

O. Przy początkach odkrycia ſwego Ameryka doſyć ludną była, mieſzkańcow maiąca albo białych, albo ſniadych, pod rozmaitym żyiących Rządem, nakſztałt Monarchii iakich, albo Rzeczypoſpolitych, w Bałwochwalſtwie iednak albo w cale bez Religii.

P. *Kto temi czaſy mieſzka w Ameryce?*

O. Czworakich Obywatelow ma teraz Ameryka, to ieſt: Europeyczykow ktorzy ſię w niey zmocnili, Amerykanow Rodowitych, Metyſsow, z Europieyczykow y Amerykanek ſpłodzonych, y Nigrytow z Afryki do uſług Europeyczykow ſprowadzonych.

P. *Na wiele ſię Części dzieli Ameryka?*

O. Między-morze Panama w pośrzod Ameryki

ki będące, dzieli ią na Dwie Wielkie Części, Połnocną y Południową, ktore się znowu na mnieysze dzielą Cząstki.

P. *Ktore są Części Połnocney Ameryki?*

O. Połnocna Ameryka dzielić się może na VI. pryncypalnych Części, to iest: na Kanadę czyli Nową Francyą, Wirginią, Florydę, Mexyk, Nową Hiszpanią, y Wyspy.

P. *A Południowa iak się dzieli?*

O. Na siedm osobliwszych Części to iest: na Ziemię tęgą czyli *Terram Firmam*, Peru, Kray Amazoński, Brazylią, Prowincye Parakwaiskie czyli Rio-de-la-Palata, Chili, Ziemię Magellańską, y Wyspy niektore.

P. *Czyli się w niey znayduią Gory iakie?*

O. Naysławnieysze Amerykańskie Gory te się liczą: Andes czyli Kordillers w Peru y Chili, poczynaiące się od Przesmyku Magellańskiego, a kończące się przy Między-morzu Panama, ktore naywyższe bydź maią, ze wszystkich Gor na ziemi będących, y Apalaches na Zachod Wirginii niemniey sławne dla swey wyniosłości.

P. *Ktore są Rzeki naypryncypalnieysze?*

O. Naysławnieysze Połnocney Ameryki te są Rzeki: S. Wawrzenca czyli Kanada; Wypływaiąca z Jeziora Hurons, y w Odnogę S. Wawrzenca wpadaiąca, Mechassyppi czyli Missisippi poczynaiąca się na zachod Kanady w 50. szerokości gradusie; uście maiąca na Południe Florydy w Odnogę Mexykańską. W południowey Części iest sławna Amazonow Rzeka przez całą niemal Amerykę od

Za-

Zachodu na Wichod płynąca. Srebrna Rzeka czyli de - la - Plata razem z Parakwairem płynąca w Prowincyi tegoż Jmienia, w Morze Magellańſkie wpadaiąca Korytem na 50. mil ſzerokim.

P. *Wylicz oſokliwſze Przeſmyki y Odnogi?*

O, W bliſkości Ameryki ſą dwa ſławne Przesmyki: Hudſon na Połnoc, y Magellan na Południe. Pierwſzy ztyka ſię z wielką Odnogą czyli Zatokiem Morſkim tegoż imienia, Drugi między ziemią Magellańſką y Ziemią Ognia zoſtaie: Odnogi zaś pryncypalnieyſze tę ſię liczą. Zatok Hudſon, Odnoga Mexykańſka, Honduras, Kartageńſka, y Panama, &c.

ROZDZIAŁ II.

O rożnych Częściach Połnocney Ameryki.

P. *JAk obſzerna ieſt Połnocna Ameryka?*

O. Ponieważ Połnocna Ameryka nie ieſt ieſzcze znaioma z tamtey ſtrony Przesmyku Hudſon, ani na Zachod z tamtey ſtrony Kalifornii, przeto rachuiąc tylko od wiadomego nam mieyſca, to ieſt Gory Nadmorſkiey czyli *Cap de Diegues*, przy ſzyi Zatoku Hudſon, aż do drugiey także Nadmorſkiey Gory czyli *Cap de Carientes* nazwaney w Xaliſko Prowincyi, w zachodnich Nowey Hiſzpanii brzegach będącey, może na 1200. mil liczyć. Szerokość zaś nie wſzędzie ieſt iednakowa.

P. *Co w ſobie zawiera Kanada czyli Nowa Francya?*

O.

O. *Kanada* czyli Nowa Francya zamykaiąca w sobie wszystkie Połnocne Amerykanskie kraie, na Połnoc graniczy, z Zatokiem Hudson, a na Południe z Florydą. W Prowincyi tey wiele pięknych Państw nad morzem położonych maią Anglikowie, własna zaś Kanada do Francuzow należy znaczne w niey maiących osady.

P. *Ktore to są Francuzkie Possessye w tym kraiu?*

O. Nad brzegami Rzeki S. Wawrzenca w własney Kanadzie są Miasta: Quebek, Montreal, y Tadussak, z ktorych pierwsze iest Stołecznym, dobrym gustem wyfundowanym, y ludnym Miastem, z obronną Fortecą, w ktorey Gubernatorowie rezyduią.

P. *Co się rozumi przez Wirginią?*

O. Przez Wirginią, rozumieią się Prowincye nad morzem położone, w Anglikow possessyi będące, częścią do Kanady, częścią do Florydy należące.

P. *Ktore są te Prowincye?*

O. Idąc od Południa na Połnoc znayduie się Karolina, Wirginia, Marieland, Pansylwania, Nowa Jersey, Nowy Jorck, Nowa Anglia, Nowa Szkocya czyli Akadia.

P. *Wylicz pryncypalnieysze Miasta tych Prowincyi?*

O. Pryncypalnieysze Anglikow Miasta są: w w Karolinie Charles-Town, w Pansylwanii Filadelfia, w Nowym-Yorkue, New-Yorck, Anapolis w Akadyi, James-Town czyli Williams-Town w Wirginii, wielkie y piękne Miasto *Universitate* ozdobione, tak iako y Boston Kapitalne Nowey Anglii.

P.

P. *Opiſz Louizanią?*

O. *Louzjania* czyli Floryda, ktorą inni Geografowie na dwie dzielą Prowincye, na Połnoc z Kanadą, na Wſchod z Karoliną y Wielkim Oceanem, na Południe z odnogą Mexykańſką, na zachod z Nowym Mexykiem graniczy. Gdzie Francuzi nad Miſſiſſipi maią Nowy Aurelian, y Fort-Loûis nad Zatokiem Mobili, Miaſto S. Macieia, y S. Auguſtyna na wſchod Poł-Wyſpy Florydy należą do Hiſzpanow. Ktorzy procz tego w Louizanii maią Panſakola Miaſto.

P. *Jakie ma granice Nowy Mexyk?*

O. Granice Nowego Mexyku ieſzcze nie ſą doſkonale wiadome. Na wſchod ma Kanadę, na Południe Stary Mexyk y morze Wermejo czyli Czerwone, dzielące Go od Kalifornii. Natura kraiu ieſt niewiadoma, Miaſt także znacznych ma nie wiele, procz Santa Fé, wraz z całą Prowincyą do Hiſzpanii należącego.

P. *Co ieſt godnego wiadomości o Mexyku?*

O. *Mexyk* czyli Nowa Hiſzpania naypięknieyſzym ieſt całey Ameryki kraiem. A lubo w gorącey krainie zoſtaie, powietrze iednak ma doſyć utemperowane, y zdrowe, ziemię żyżną, wiele złotych y ſrebrnych maiącą Kruſzcow. Co podobno ieſt przyczyną, iż Hiſzpani, Panowie kraiu tego, żadnego do niego niewpuſzczaią Cudzoziemca.

P. *Czyli ludny był kray ten, niżeli w nim Hiſzpani oſiedli?*

O. Przy przybyciu ſwym do Mexyku Hiſzpani

wielką

wielką w nim liczbę znalezli ludzi, dosyć maniernych, lubo Bałwochwalcow, zostaiących pod rządem Monarchy zacnego y kochania godnego. Ktorzy zbyteczną tę ludzkość swoią, wolności utratą przypłacili, kiedy nauki tylko same y negocyacye iedyną teraz dla nich są pociechą, ponieważ Wice-Krolowie nikogo do naypierwszych nie biorą Urzędow, procz Rodowitych Hiszpanow.

P. *Jakim sposobem dzieli się Mexyk?*

O. Na trzy Audyencye czyli Gubernia. Na Audyencyą Nowey Gallicyi czyli Gwadalajara, Mexyku, y Gwatimala, ktore się na pomnieysze dzielą Prowincye.

P. *Ktore się w nich osobliwsze Miasta znayduią?*

O. Między wielką liczbą Miast znayduiących się w tey obszerney Prowincyi, Mexyko Kapitalne naywiększym y naypięknieyszym iest całey Ameryki Miastem, w pośrzod Jeziora tegoż imienia położone, Stolica Arcy-Biskupa, Wice-Krola, Akademii, y Jnkwizycyi.

P. *Opisz pryncypalnieysze Połnocney Ameryki Wyspy?*

O. Pryncypalnieysze połnocney Ameryki Wyspy te się rachuią: na morzu Południowym Kalifornia, dzieląca się od Nowego Mexyku morzem Wermejo czyli Czerwonym. O ktorey długi czas wątpiono czyliby Wyspą, czy Poł-Wyspą była, ale teraz rzecz pewna iest iż się żadną stroną z drugą nie łączy ziemią. Namorzu połnocnym są: Azores czyli Terseres, Wyspa Terra Nova, Bermudzkie, y Antylskie.

P.

P. *Co się rozumi przez Wyspy Azores?*

O. Między Wyspami Azores nazwanemi, daiącemi się widzieć na Oceanie między Ameryką y Portugalią, y ktorych się IX. liczy nayznacznieysza iest Tersera, ktorey Angra Kapitalne Rezydencyą iest Gubernatora od Krola Portugalskiego tych Wysp Pana wyznaczonego.

P. *Wylicz pryncypalnieysze Wyspki Terrae Novae?*

O. Naypryncypalnieysze Wyspy Terrae Novae są Terra Nova, naywiększa ze wszystkich do Anglikow należąca; *Cap Breton* na połnoc Akadyi, Anticosti, y S. Jana pierwsza na połnoc, a druga na Południe odnogi S. Wawrzenca.

P. *W ktorey stronie są położone Bermudes?*

O. Wyspy Bermudes na Oceanie będące, a na mil 300. od Karoliny odległe, nie są bardzo wielkie, lecz arcy ludne od stu lat, po wprowadzeniu w nie Angielskich osiadłości.

P. *Jako się dzielą Wyspy Antylskie?*

O. Te Wyspy położone między Florydą, Nową Hiszpanią, y Ameryką południową, dzielą się na Lukayskie, tudzież na większe y mnieysze Antylskie. Lukayskich na połnoc położonych Hiszpani są Panami. Pryncypalnieysze Wyspy większych Antylskich są Kuba, naywiększa y naybardziey ku połnocy położona, y Swiętego Dominika ktorey Część zachodnia do Francuzow, a wschodnia do Hiszpanow należy, wraz z całą Wyspą Porto-Ricco. Anglicy zaś Panami się Jamaiki.

P. *Jako się dzielą mnieysze Antylskie?*

O. Wyspy mnieysze Antylskie dzielą się na

Wyſpy nad wiatrem, y na Wyſpy pod wiatrem będące, czyli iako mowią Hiſzpani na Wyſpy *Barlovento*, y *Sottavento*, nie na wſzyſtkich iednak ludzie mieſzkaią, ale tylko na Wyſpie S. Małgorzaty, Pereł, Kurazao, Bon-Ayre, y Oruba, w pierwſzych dwoch Hiſzpani, a w trzech oſtatnich Hollendrzy. Wyſpy nad wiatrem będące mogą ſię dzielić podług Narodow w nich mieſzkaiących. Martynika, Gwadelupa, Dezyrada należą do Francuzow. Barbada, Antigoa, Tabago, y S. Krzyſztofa do Anglikow. Wyſpa *Trinitatis* na przeciw uyścia Orenoque do Hiſzpanii, S. Tomaſza do Duńczykow, A w inſzych mieſzkaią Karybowie rodowici kraiu Obywatele.

ROZDZIAŁ III.
O oſobliwſzych Częściach południowey Ameryki.

P. *JAkiey obſzerności ieſt południowa Ameryka?*

O. Ameryka pułudniowa długa ieſt na 500. mil, rachuiąc od *Cap Coquibacoa* nad odnogą Mexyku. aż do *Cap Frower* na Przesmykiem Magellańſkim; podobna ieſt do Poł-Wyſpy, ponieważ z drugą ziemią tylko ſię między morzem Panama łączy.

P. *Na wiele ſię dzieli części?*

O. Ameryka południowa (iako ſię namieniło) dzieli ſię na VII. pryncypalnieyſzych części, to ieſt na ziemię tęgą, czyli *Terram Firmam*, kray Amazonow, Brazylią, Prowincye Parakwai-

ſkie

ſkie czyli *Rio-de-la-Pàlata*, Chili, Ziemię Magellańſką, y niektore Wyſpy.

P. *Gdzie ieſt położona Terra Firma?*

O. Terra Firma ieſt Część południowey Ameryki na południe z Ekwatorem czyli Lenią Ekwinokcyalną granicząca. Ktora ſię na dwie dzieli Części, to ieſt na właſną Terram Firmam na zachod; y na Nową Andaluzyą na wſchod położoną.

P. *Co w ſobie Część pierwſza zawiera?*

O. Terra Firma własna, w Hiſzpanow rękach zoſtaiąca, zawiera wiele Prowincyi czyli Guberniow, iako to Panamę z Miaſtem tegoż imienia, w ktorym Hiſzpani Złota y Srebra z Peru wywiezionego ſkład maią; Kartagenę, S. Marty, Rio-de-la-Hacha, Marakaibo, y Popayanę z Kapitalnemi tychże Imion Miaſtami, Kroleſtwo Nowey Granady, w ktorym na południe znayduie ſię Santa Fé de Bogota, ſławne Miaſto, Stolica kraiu całego y Arcy-Biſkupa.

P. *Co ciekawego bydź może o tym kraiu?*

O. Terra Firma arcy bogata, y urodzayna w wielu mieyſcach, ma Złote y Srebrne kruſzce, Szmaragdy, y inne drogie kamienie. Poławiaią ſię procz tego Perły w Gubernium Rio-de-la-Hacha. Ktore iednak nie ſą tak piękne iako Oryentalne, zbieraią także iak tylko naylepſzy bydź może Kok w okolicy Miaſta Karakos w Gubernium Marakaibo czyli Wenecyola.

P. *Co ſię znayduie w Nowey Andaluzyi?*

O. *Nowa Andaluzya* czyli Guyana zamyka w

w ſo-

ſobie Guyanę Właſną, Paryą, y Karybanią, ktora niedawno ieſt odkryta, Komanę na brzegach morſkich do Anglikow należącą, Hollendrzy także, Anglicy, y Francuzi niektore Miaſta w Karybanii maią. Procz tego Francuzi maią małą Wyſpę Kaiennę z tegoż imienia Miaſtem. Anglicy mieli Forcecę Marony nad Rzeką także Marony nazwaną. Hollendrzy trzymaią dwie nad Rzeką Surynam, z znaczną cząſtką kraiu, ktore coraz bardziey a bardziey kwitną. Do oſtatnich należą ieſzcze Rzeki Eſkwiba, y Berbiza, nad ktoremi znaczne założyli Miaſta.

P. *Opiſz Prowincyą* Peru?

O. Prowincya PERU rozciągaiąca ſię nad morzem Południowym, gorami napełniona, ziemię ma ſuchą, piaſzczyſtą na rownіnach; lecz arcy żyzną w nizinach, obfituie w złote y ſrebrne kruſzce, tak dalece, iż za przybyciem pierwſzym Hiſzpanow do tego kraiu, tyle złota było, iż kuchenne z niego naczynia, y dachy robiono.

P. *Jako ſię dzieli Peru?*

O. Peru dzieli ſię poſpolicie na trzy Audyencye, to ieſt: na Kwito, Lima, Los Charkas, czyli Plata. Lima na Połnoc Miaſto, Stolica całego Peru, ieſt arcy bogate, ludne, Rezydencya Wice-Krola, y Arcy-Biſkupa. Kwito na Połnoc Audyencyi ſwego imienia doſyć wielkie wyfundowane pod gorą, ogień z ſiebie wybuchaiącą. Chakwiſaka czyli Plata na Południe Audyencyi tegoż imienia, ośm mil od Potoſy z Mennicą tegoż tak-

ze imienia, nayſławnieyſzą na cały Swiat, dla nieżmierney mnogości ſrebra.

ROZDZIAŁ. IV.

O inſzych Częściach Południowey Ameryki.

P. *CO ſię rozumi przez Prowincyą* Amazonow?

O. Prowincya AMAZONOW arcy wielka, na Połnoc z Tęgą Ziemią, na Wſchod z Brazylią, na Południe z Parakwaïą, na Zachod graniczy z Peru. Prowincya ta nazwiſko ſwe bierze od ſławney Rzeki przez nią płynącey. A że to tylko iedynie wiemy, iż ſię nad tą rozciąga Rzeką, przeto nic o niey pewnego twierdzieć nie możemy, procz tego, iż arcy dzikie w niey mieſzkaią Narody.

P. *Czyli nam bardziey znaioma ieſt* Brazylia?

O. BRAZYLIA obſzerna y piękna Prowincya, powietrze ma zdrowe, ziemię żyzną. Portugalczykowie ktorzy ſą ieyPanami, coraz więcey a więcey odkrywaiąc kraiow, znaczne ztamtąd wywożą bogactwa. Mieſzkańcy zaś rodowici kraiu, bez Religii y prawa zoſtaiąc, okrutnemi ſą, dzikiemi, y Niewolnikow ścierwem żyią.

P. *Jako ſię dzieli Brazylia?*

O. Portugalczykowie dzielą Brazylią na IV. Gubernia na brzegach morſkich położone, to ieſt idąc od Południa na Połnoc: Swiętego Wincentego; Rio Janeiro, Spiritu-Sancto, Porto Seguro, Rio-dos-Ilheos, Zatok Wſzyſtkich Swiętych; Seregip-

pa czyli Cyrïl, Pernambuco, Tamaraca, Paraïba, Riogrand, Siara, Maragnan, y Para.

P. *Ktore ſą w nich Miaſta pryncypalnieyſſe?*

O. S. Salwador nad Zatokiem Wſzyſtkich Swiętych Stolica Brazylii y Arcy-Bīſkupſtwa ieſt arcy obronne, tak iako Zamek Swiętego Antoniego z drugiey ſtrony położony, w ktorym Wice Krol ma Rezydencyą ſwoią. Inſze Gubernia maią Kapitalne tegoż imienia. Miaſto Poczęcia Nayśw: Maryi Panny, y S. Sebaſtyana, ſą dwa Morſkie Porty w Gubernium Rio-Janeiro.

P. *Powiedz co o Prowincyach Rio-de-la-Palata?*

O. Prowincyi Rio-de-la-Palata czyli Srebrney Rzeki nazywaiących ſię inaczey Parakwaïą ieſt VII. Na Zachod Chaco, y Tukuman: Na Połnoc Parakwaïa, na Południe Rio-de-la-Palata; na Wſchod Gwayra, Parana, Uragway, nie licząc Gubernium Del-Rey rozciągaiącego ſię nad Morzem, należącego temi czaſy do Brazylii.

P. *Co możemy wiedzieć o tych Prowincyach?*

O. Wiadomo nam ieſt: iż wſzyſtkie te Prowincye ſą wprawdzie doſyć żyzne, ale zaniedbane, tudzież że w złote y ſrebrne obfituią kruſzce. Hiſzpani w nich wiele Miaſt liczą, między ktoremi ieſt naypryncypalnieyſze: Buenos-Ayres przy uściu de-la-Palata, Rezydencya Gubernatora Krola Hiſzpańſkiego, od Wice-Krola Peru dependuiącego.

P. *Informuy mnie o Prowincyi* Chili?

O. CHILI Prowincya nad morzem położona

napełniona gorami, takie ma złote kruſzce, iż ie nad nayczyſtſze Amerykańſkie ſzacuią. Obywatele ſą odważni, z ktoremi wiele trudności zażyli Hiſzpani, wprzod niż ich ſobie podbili.

P. *Jako ſię dzieli Chili?*

O. Dzieli ſię na trzy Wielkie Prowincye, to ieſt na Chili, czyli S. Jago, Imperial nad Morzem, y Chikwito na Wſchod oſtatniey położoną. S. Jago Kapitalne Chili, ieſt oraz Stolicą Kraiu całego, y Rezydencyą Gubernatora od Wice-Krola Peru dependuiącego. Ozerno, Imperial, Ango, naylepſze ſą Miaſta w Prowincyi Imperial. Prowincya Chikwito wiele ma gor ogień wybuchaiących.

P. *Gdzie ſię znayduie Ziemia Magellańſka?*

O. Ziemia Magellańſka na brzegach oſtatnich Ameryki położona, ieſzcze niedoſkonale ieſt odkryta. Hiſzpani ktorzy ſię w tey Prowincyi lokowali, muſieli ią opuścić dla zimna ciężkiego y nieurodzaiu.

P. *Wylicz nayſławnieyſze Wyſpy Południowey Ameryki?*

O. Przy Południowey Ameryce Wyſp znacznych niemaſz, procz Ziemi Ognia, ktora ſię poſpolicie *inter Terras Polares* liczy. Kaſtro czyli Chiloe przy brzegach Chili nic oſobliwego nie ma.

O ZIEMIACH POLARNYCH.

P. *Co ſię rozumieć ma per Terras Polares?*

O.

O. Terrae Polares te się nazywaią, ktore nie są zawarte w IV. generalnych świata Częściach. Z tych znayduiące się przy Cyrkule Polarnym Arktycznym Połnocnemi; a przy Antarktycznym będące Południowemi się nazywaią Ziemiami.

P. *Ktore kraie liczą się inter Terras Polares Arcticas?*

O. Inter Terras Polares Arcticas kładzie się: Szpitzberga, nayblizsza Połnocnego Swiata Biegunu, ktorey nam brzegi tylko same są wiadome; Groenlandya tak iako Szpitzberga nieznaioma, morze iey sławne iest znaczną liczbą poławiaiących się w nim co Rok Wielorybow. Insze zaś Ziemie są: Nowa Zembla dzieląca się od Europy Przesmykiem Weygatz; y Ziemia Jesso między Kamtschadka y Japońskiemi Wyspami, ktorey Obywatele z Japończykami handle prowadzą.

P. *Co w sobie zamykaią Terrae Polares Antarcticae?*

O. Pod Imieniem Ziem Polarnych Antarktycznych, nietylko się rozumieią Ziemie blisko Antarktycznego Swiata położone Biegunu, lecz y innych wiele w Południowych Swiata Częściach znayduiących się, ktore się też dla tego Terrae Australes nazywaią.

P. *Wylicz osobliwsze te Ziemie?*

O. Ile można wiedzieć te są znacznieysze: Nowa Gwinea, położona między pierwszym, y dziesiątym południowey szerokości gradusem, w ktorey wielkie maią bydź urodzaie. Na Wschod Nowey

wey Gwinei znayduie się Brytannia Nowa; na Południe Ziemia Papus ztykaiąca się (iako niektorzy twierdzą) z Nową Gwineą, gdzie także położone są Wyspy Salomonis. Bliżey Tropiku Capricorni Karpentarya iest, y Nowa Hollandya. Postępuiąc na ostatek ku Biegunowi Swiata, znayduie się Nowa Zelandya, Dyemen Ziemia, y wiele innych Wysp, o ktorych iednak nic pewnego wiedzieć nie można.

REGESTR
Znacznieyszych Rzeczy w tey Książce zawartych.

O Wyspie

